

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TARİH TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

HAFIZA MEKANLAR: ARTVİN LİF LEVHA FABRİKASI

YÜKSEK LİSANS

Hacer MUTLU

**Danışman
Doç. Dr. Faruk TAŞKIN**

OCAK , 2026

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Hafıza Mekanlar: Artvin Lif Levha Fabrikası” başlıklı bu çalışmayı;

☐ Baştan sona kadar danışmanım Doç. Dr. Faruk Taşkın’ın sorumluluğunda tamamladığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metin içerisinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı taahhüt ederim.

☐ Turnitin benzerlik programından alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranının % 2 olduğunu beyan ederim.

Aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin ... ay süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../2026

Hacer MUTLU

ORCID NO: 0009-0008-8485-9432

İmza

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HAFIZA MEKANLAR: ARTVİN LİF LEVHA FABRİKASI

Hacer Mutlu
ORCID NO: 0009-0008-8485-9432

Başkan : Doç. Dr. Faruk TAŞKIN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Zenzem YÜCETÜRK

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KARA

ONAY:

Bu Yüksek Lisans / Doktora tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından 22/01/2026 tarihinde oybirliği/oyçokluğu ile uygun görülmüş ve kabul edilmiştir.

.../.../.....

Prof. Dr. Kerem ÇOŞKUN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

“Hafıza Mekanlar: Artvin Lif Levha Fabrikası” konusunda yapılan bu çalışma; Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, değerli bilgi ve yönlendirmeleriyle tez danışmanım Doç. Dr. Faruk Taşkın’a teşekkürlerimi sunarım. Tezin her aşamasında sağladığı akademik katkı, eleştirel yaklaşım ve yapıcı yönlendirmeler, çalışmanın bilimsel niteliğinin güçlenmesinde belirleyici olmuştur. Ayrıca sözlü tarih görüşmelerine katılarak deneyimlerini paylaşan fabrika çalışanlarına ve çalışan yakınlarına, bu çalışmanın en önemli kaynaklarını oluşturdukları için içtenlikle teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde bilgi ve belge temininde katkı sunan kurum ve kuruluşlara, ayrıca çalışma süresince desteklerini esirgemeyen aileme ve yakın çevreme teşekkür ederim. Bu tez, yerel sanayi mirasının ve toplumsal belleğin korunmasına yönelik yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlaması temennisiyle hazırlanmıştır.

Not: “Hafıza Mekanlar: Artvin Lif Levha Fabrikası” başlıklı tez çalışması “BAP” tarafından (Proje no: 2024.S22.01.01) desteklenmiştir. Tez çalışmasına destek veren Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje (BAP) birimine teşekkür ederim.

Hacer MUTLU

Artvin – 2026

İÇİNDEKİLER

KISALTMA DİZİNİ	X
ÖZET	XI
ABSTRACT	XII
1 GİRİŞ.....	2
2 KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1 Sözlü Tarih.....	5
2.1.1. Tanım ve Tarih Yazımındaki Yeri	5
2.1.2. Yöntemsel Özellikleri.....	5
2.1.3. İmkanlar ve Sınırlılıklar.....	6
2.2 Hafıza Kavramı	6
2.2.1. Bireysel Hafıza Kavramı	6
2.2.2. Zaman ve Deneyim Boyutu	7
2.3 Kolektif Hafıza / Toplumsal Bellek	7
2.3.1. Maurice Halbwachs ve Toplumsal Çerçeve	7
2.3.2. Toplumsal Belleğin İnşa Süreçleri	7
2.4 Mekân ve Hafıza İlişkisi	8
2.5 Hafıza Mekânı Kavramı.....	8
2.5.1. Pierre Nora ve Hafıza Mekânları.....	8
2.5.2. Maddi, Sembolik ve İşlevsel Boyutlar	9
2.6 Artvin Lif Levha Fabrikasının Hafıza Mekânı Olarak Değerlendirilmesi.....	9
2.6.1. Yerel Ekonomi ve Sosyal Yaşam.....	9
2.6.2. Kolektif Bellekte Fabrika	9
2.6.3. Sembolik ve İşlevsel Anlam.....	10
2.6.4. Süreklilik ve Tehditler.....	10
3 ARTVİN'DE ORMAN ÜRÜNLERİ VE SANAYİ GELİŞİMİ.....	11
3.1 Artvin'de Sanayinin Gelişimi.....	11
3.2 Orman Ürünleri Sanayisinin Gelişimi	14
3.3 Orman Ürünleri Sanayi Kurumu (ORÜS)	14
3.3.1. Kuruluş ve Kurumsal Yapı	14
3.3.2. Kırsal Sanayileşmedeki Rolü.....	15
3.4 Özelleştirme Süreci ve ORÜS'ün Dönüşümü	15

3.4.1. Türkiye’de Özelleştirme Politikaları	15
3.4.2. ORÜS Tesislerinin Tasfiyesi	16
3.5 Artvin’de ORÜS Tesislerinin Yerel Etkileri	16
4 ARTVİN LİF LEVHA FABRİKASI	18
4.1 Fabrikanın Kuruluş Süreci	18
4.1.1. Planlama ve Kuruluş Amacı	18
4.1.2. Uluslararası İş Birliği ve Teknik Altyapı.....	19
4.1.3. İnşaat Süreci ve İlk Üretim	19
4.2 Fabrikanın Fiziksel Yapısı ve Yerleşkesi	20
4.3 Üretim Süreci ve Çalışma Sistemi	21
4.4 İstihdam Yapısı ve Sosyal Yaşam	22
4.5 Artvin Lif Levha Fabrikasının Kapatılma Süreci	23
4.5.1. Yangın Olayı ve Sonrası	23
4.5.2. Özelleştirme ve Tasfiye Süreci	23
4.5.3. Alanın Yeniden İşlevlendirilmesi	24
4.6 Artvin Yıllıkları ve Yazılı Basında Artvin Lif Levha Fabrikası.....	25
4.6.1. 1967 ve 1973 Artvin Yıllıklarında Fabrika	25
4.6.2. Yerel ve Ulusal Basında Artvin Lif Levha Fabrikası	26
4.6.3. Yazılı Kaynaklarda Fabrikanın Algılanışı	28
4.6.4. Devletçi Kalkınma Paradigması ve ORÜS’ün Kurumsal Konumu.....	31
4.6.5. KİT’lerin Dönüşümü: 1980 Sonrası Neoliberal Politikaların Teorik Bağlamı 31	
4.6.6. Özelleştirme Süreci ve Artvin Lif Levha Fabrikası’nın Kırılma Noktası (1998)	32
4.6.7. Teorik Bir Sonuç: Artvin Lif Levha Fabrikası Bir “Dönüşüm Laboratuvarı” Olarak	33
5 FABRIKA HAFIZASININ İZİNDE: ÇALIŞAN AİLELERİNDEN SÖZLÜ TARİH TANIKLIKLARI	34
5.1 Kurumsal Hafızanın Aile İçi Aktarımı ve Sosyal Yaşamın İzleri: Alpaslan Çağal ile Görüşme	34
5.2 Lojman Yaşamı, İşçi Kültürü ve Fabrika Topluluğunun Hafızası: Yaşar Tekin Alkan ile Görüşme	36
5.3 İşçi Kültürü, Çalışma Koşulları ve Endüstriyel Topluluğun Hafızası: İsmail Yüzbaşıoğlu ve İsmail Gürkan Göksu ile Görüşme.....	39
5.3.1. Mesleki Kökenler ve Fabrikaya Giriş: Sanayi İşçiliğinin Sosyal Arka Planı... 39	
5.3.2. Çalışma Koşulları ve Mesleki Uzmanlaşma: Sürekli Üretim Döngüsünde İşgücünün Konumu	40
5.3.3. Kimyasallarla Çalışma, İş Güvenliği ve Sağlık Uygulamaları	40

5.3.4. Sosyal Yaşam, Lojman Kültürü ve Mekânsal Dönüşüm	41
5.3.5. Üretim Kapasitesi, Sendikal Yapı ve Emek Rejimi.....	41
5.3.6. Fabrikanın Kapanışı: İşçi Perspektifinden Bir Değerlendirme.....	41
5.4 Teknik Bilginin İnşası, Uluslararası İş Birliği ve Endüstriyel Hafıza: Şükrü Yılmaz ile Görüşme.....	42
5.4.1. Kurucu Kuşak İşçiliği ve Teknik Formasyon: Çok Becerili Emek Rejiminin İnşası.....	43
5.4.2. Uluslararası Teknik İş Birliği ve Uzmanlaşma: Polonya Eğitim Deneyimi.....	43
5.4.3. Kurulum ve Montaj: Lojistik, Öğrenme ve Yerinde Sanayileşme	44
5.4.4. Teknik Ustalık, İç Eğitim ve Mesleki Dayanışma Kültürü	44
5.4.5. Yangın ve Kapatılma: Travmatik Kırılma ve Tasfiye Hafızası.....	45
5.5 Kurumsal Yönetim, Kaynak Krizi ve Özelleştirme Sürecinin İçeriden Tanıklığı: İbrahim Yılmaz ile Görüşme.....	46
5.5.1. Fabrikaya Giriş, Mesleki Gelişim ve Yönetici Kadroya Yükseliş	46
5.5.2. KİT Statüsü, Kurumsal Otonomi ve Siyasi Belirlenim	47
5.5.3. İşgücü Alımları, Kura Yöntemi ve Emek Yapısının İnşası	47
5.5.4. Süreklilik Zorunluluğu: 7/24 Üretim ve Enerji Maliyetleri.....	47
5.5.5. Hammadde Krizi ve Sürdürülebilirlik Sorunu.....	48
5.5.6. Sendikal Yapı ve Kamu İşverenliği Rejimi	48
5.5.7. Özelleştirme ve Kapanışın Yönetici Perspektifinden Yorumu.....	48
5.6 Fabrika Hafızasının İzinde: Mustafa Alpek'in Tanıklığı.....	49
5.6.1. Fabrikanın Örgütlenmesi, Bakım Süreçleri ve İşgücü Yapısı	49
5.6.2. Hammadde Temini, Üretim Kültürü ve Teknik Bilgi	50
5.6.3. Sosyal Haklar, Dayanışma Kültürü ve Kurumsal Bağlılık.....	50
5.6.4. Özelleştirme, Fabrika Sonrası Hafıza ve Kişisel Yönelimler	50
5.6.5. Bireysel Tanıklıkta Figürler ve Kurumsal Hafızanın Kahramanları	51
5.6.6. Hafıza ve Sosyal Bütünlük	51
5.7 Fabrika Sosyal Alanlarının Hafızası: Tainat Avcı'nın Tanıklığı	51
5.7.1. Gazino: Sosyal Mekân, İktidar Alanı ve Misafir Ağırlama Kültürü	52
5.7.2. Görsel Hafıza Üretimi: Fotoğraf Albümü ve Erol Çağal'ın Rolü	52
5.7.3. Kapanış Süreci ve İşçi Tanıklığı.....	53
5.7.4. Tanıklığın Hafıza Değeri	53
5.8 Kurumsal Hafızanın Bürokratik Yüzü: Oktay Subaşı'nın Tanıklığı	53
5.8.1. Kurumsal Yapı, İstihdam İlişkileri ve Lojman Düzeni	54
5.8.2. Sosyal İlişkiler, Çalışma Ortamı ve Etik Kültür	54
5.8.3. Kapanış, Yıkım ve Hafızanın Duygusal Boyutu	54

5.9 Teknik Uzmanlığın ve Kolektif Hafızanın İzinde: Hafız Yaşar Günver'in Tanıklığı	55
5.9.1. Fabrika Yapısı, Lojman Düzeni ve Teknik Kadro	55
5.9.2. Fabrikanın Kolektif Hafızasında Yılmaz Kaya	55
5.9.3. 1994 Yangını: Kriz Deneyimi ve Kurumsal Tepki.....	56
5.9.4. Üretim Süreçleri, Enerji Hatları ve Çalışma Düzeni	56
5.9.5. Kişisel Mücadele, Aile Hayatı ve Toplumsal Dönüşüm	56
5.10 Üretim Süreçlerinin ve İşçi Dayanışmasının Tanığı: İlyas Aktaş'ın Anlatısı 57	57
5.10.1. Çalışma Hayatı, Görevler ve Mesleki Deneyim	57
5.10.2. Lojman Yaşamı, Sosyal İlişkiler ve İş Disiplini	57
5.10.3. Özelleştirme Süreci, İşçi Girişimi ve Ankara Teşebbüsü	58
5.11 Kuruluş Dönemi, Teknik Ustalık ve Özelleştirme Sonrası Bellek: Hasan Yüzbaşıoğlu'nun Tanıklığı	58
5.11.1. Teknik Personel, Mesleki Kültür ve Sanat Enstitüsü Mezunları	59
5.11.2. Yenilik Arayışı, Yılmaz Kaya ve Üretim Dönüşümü Fikirleri.....	59
5.11.3. Özelleştirme Süreci, Hurdaya Çıkarma ve Ekonomik Kayıplar.....	59
5.11.4. Emeklilik Sonrası Girişimcilik ve Yerel Yenilikçilik.....	60
5.12 Teknik Ustalık ve Yangın Hafızası: Cesur Şentürk'ün Tanıklığı	60
5.12.1. 1994 Yangını: Bir Travmanın İçeriden Tanıklığı	60
5.12.2. Teknik Kültür, Mesleki Aidiyet ve Güven	61
5.12.3. Yangın Tanıklıklarının Karşılaştırmalı Analizi	61
5.12.4. Sanat Enstitüsü Mezunlarının Fabrika Kültüründeki Rolü.....	62
5.12.5. 1990'lar Özelleştirme Sürecinde Tanıklığın Konumlandırılması.....	62
5.13 Bir Sanayi Kurumunda Kadın Olmak: Emine Yazan'ın Sözlü Tarih Anlatısı	63
5.14 Çalışırken Okumak, Çalışırken Yükselmek: Figen Yavuzay'ın Sözlü Tarih Anlatısı	64
5.15 Lojman Yaşamı, Sosyal Mekân ve Toplumsal Dönüşüm: Aydan Subaşı'nın Tanıklığı	67
5.15.1. Lojmanlar ve Modernleşme Deneyimi	67
5.15.2. Sosyal Tesisler, Kooperatif ve Kolektif Yaşam Kültürü	67
5.15.3. Toplumsal İlişkiler, Cinsiyet ve Kültürel Değişim.....	68
5.16 Görüşmelere Dayalı Tematik Sözlü Tarih Analizi.....	68
5.16.1. Lojman Yaşamı ve Topluluk Kültürünün İnşası	69
5.16.2. Emek Rejimi, Dayanışma ve Etik Çalışma Kültürü	69
5.16.3. Teknik Bilgi, Mesleki Uzmanlaşma ve Endüstriyel Öğrenme	70
5.16.4. Ulusal ve Uluslararası Ekonomik Bağlamda Fabrika Deneyimi	70

5.16.5. Özelleştirme, Yangınlar ve Kapanışın Hafızadaki Yeri	71
5.17 Artvin Lif Levha Fabrikasını Bir Hafıza Mekânı ve Toplumsal Bellek Alanı Olarak Düşünmek	72
6 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	75
6.1 Orman Ürünleri Sanayi Kurumu Genel Müdürlüğü, Taşra Yönetimi ve Artvin Lif Levha Fabrikası'nın Kurumsal Hafızası.....	75
6.2 Kurumsal Yapılanma ve Taşra Yönetimi: Merkezîleşme ile Yerel Esneklik Arasındaki Gerilim	75
6.3 Lif Levha Fabrikası Yerleşkesi: Üretim Alanından Endüstriyel Yaşam Dünyasına	76
6.4 Üretim Rejimi, Teknik Entegrasyon ve Emek Deneyimi: Sözlü Tarihin Açtığı İç Katmanlar	77
6.5 Hammadde ve Kaynak Krizi: Kurumsal Politikanın Yereldeki Sonuçları...	77
6.6 Pazarlama Rejimi, Nicel Göstergeler ve Kurumsal Dönüşümün İzleri.....	78
6.7 Özelleştirme ve Devir–Teslim: Yerel Aktörlerin Deneyimi ve Kurumsal Hafızanın Kırılması.....	78
6.8 Yönetici Figürleri ve Taşra Yönetiminin Hafızası	79
6.9 Sonuç	79
KAYNAKLAR.....	83
EKLER	89
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI	103
ETİK KURUL İZİN YAZISI	104
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
PATENT HAKKI İZNİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMA DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
IMF	Uluslararası Para Fonu
İDT	İktisadi Devlet Teşekkülü
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
ORÜS	Orman Ürünleri Sanayi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Hafıza Mekanlar: Artvin Lif Levha Fabrikası

Hacer MUTLU

Bu çalışma, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı tarihsel, toplumsal ve mekânsal boyutlarıyla inceleyerek, sanayi tesisinin yerel toplumsal bellekte bir hafıza mekânı olarak taşıdığı rolü değerlendirmektedir. Cumhuriyet döneminin devlet merkezli sanayileşme politikaları doğrultusunda kurulan fabrika, yalnızca üretim işleviyle değil, Artvin'in sosyo-ekonomik yapısını, çalışma kültürünü ve gündelik yaşam pratiklerini belirlemesiyle kent kimliğinin oluşumunda önemli bir kurumsal mekân niteliği taşımıştır. Araştırma, nitel yöntemlere dayalı olarak literatür ve arşiv incelemelerinin yanı sıra sözlü tarih görüşmeleriyle desteklenmiştir. Eski çalışanlar ve yakınlarının anlatıları, fabrikanın yerel halkın hafızasında ekonomik bir aktör olmanın ötesinde, toplumsal ilişkilerin, aidiyet duygusunun ve ortak hatıraların taşıyıcısı olarak konumlandığını göstermektedir. Kuramsal çerçeve, Pierre Nora'nın hafıza mekânları yaklaşımı ile Maurice Halbwachs'ın toplumsal bellek kuramına dayanmaktadır. Bu doğrultuda fabrika, maddi varlığı kadar sembolik ve duygusal boyutları üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma bulguları, fabrikanın kapanışıyla birlikte mekânın hafıza boyutunun daha görünür hâle geldiğini ve nostalji, kayıp ve dönüşüm temaları etrafında yeniden kurulan bir kolektif bellek alanına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, sanayi tarihini bellek çalışmalarıyla ilişkilendiren disiplinlerarası bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hafıza Mekânı, Toplumsal Bellek, Sözlü Tarih, Sanayi Tarihi, Artvin Lif Levha Fabrikası

Places of Memory: Artvin Fiberboard Factory

Hacer MUTLU

This study examines the Artvin Fiberboard Factory through its historical, social, and spatial dimensions, assessing its role as a site of memory within the formation of local collective consciousness. Established in line with state-centered industrialization policies of the Republican period, the factory functioned not only as a production facility but also as an institutional space that shaped Artvin's socio-economic structure, labor culture, and everyday life practices, thereby contributing to the construction of urban identity. The research is based on qualitative methods and supported by literature and archival analyses as well as oral history interviews. The narratives of former workers and their relatives reveal that the factory occupies a memory space beyond its economic functions, serving as a carrier of social relations, a sense of belonging, and shared experiences within the local community. The theoretical framework is grounded in Pierre Nora's concept of *lieux de mémoire* and Maurice Halbwachs' theory of collective memory. In this regard, the factory is evaluated not only in terms of its material existence but also through its symbolic and emotional dimensions. The findings demonstrate that the closure of the factory made its memory dimension more visible, leading to the reconstruction of a collective memory space shaped by themes of nostalgia, loss, and transformation. Accordingly, the study offers an interdisciplinary contribution by linking industrial history with memory studies.

Keywords: Site of Memory, Collective Memory, Oral History, Industrial Heritage, Artvin Fiberboard Factory

Bu çalışma, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı tarihsel ve toplumsal bağlamları içerisinde ele alarak, söz konusu sanayi tesisini yerel toplumsal belleğin oluşumunda etkili bir hafıza mekânı olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Cumhuriyet döneminin devlet merkezli sanayileşme politikaları doğrultusunda kurulan Artvin Lif Levha Fabrikası, yalnızca ekonomik üretim gerçekleştiren bir sanayi kuruluşu olmanın ötesinde, Artvin kentinin sosyo-ekonomik yapısını, istihdam ilişkilerini, gündelik yaşam pratiklerini ve yerel kimliğini şekillendiren önemli bir kurumsal yapı niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle fabrika hem maddi varlığı hem de yerel toplumun belleğinde bıraktığı izler bakımından tarihsel incelemeyi gerekli kılan özgün bir araştırma alanı sunmaktadır.

Kurum tarihi araştırmaları, son yıllarda akademik tarih yazımında olduğu kadar yerel tarih çalışmalarında da giderek artan bir ilgi alanı hâline gelmiştir. Ancak bu çalışmalar çoğu zaman kurumların kuruluş süreçleri, idari yapılanmaları ve ekonomik faaliyetleriyle sınırlı kalmakta; kurumların toplumsal yaşamla kurduğu ilişkiler ve yerel bellekteki yansımaları yeterince ele alınmamaktadır. Bu tez, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı yalnızca sanayi tarihi çerçevesinde değil, toplumsal bellek ve hafıza mekânları perspektifiyle ele alarak bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Çalışma, sanayileşme deneyiminin yerel ölçekte nasıl algılandığını ve kuşaklar arası bellekte nasıl aktarıldığını ortaya koyarak, literatüre disiplinlerarası bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Tarih araştırmalarında birinci el kaynaklara erişim, bilimsel üretimin temel gerekliliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda kurum tarihi çalışmalarında da kurum arşivine ait belgeler, resmî raporlar, yıllıklar, mevzuat metinleri ve kurumsal yayınlar araştırmanın temel yazılı kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu tez kapsamında Artvin Lif Levha Fabrikası'na ilişkin resmî belgeler, Artvin yıllıkları ve dönemin yazılı basınında yer alan haber ve değerlendirmeler incelenmiş; fabrikanın hem resmî söylemdeki konumu hem de kamuoyundaki algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazılı kaynaklar, fabrikanın tarihsel gelişimini ve kurumsal işleyişini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmakla birlikte, toplumsal hafızadaki

karşılığını açıklamakta tek başına yeterli görülmemiştir.

Bu nedenle çalışmada yazılı kaynaklara ek olarak sözlü tarih yöntemi, kuramsal ve metodolojik çerçeveyi derinleştiren temel araçlardan biri olarak kullanılmıştır. Sözlü tarih yöntemi, resmî belgelerde yer almayan deneyimlerin, gündelik yaşam pratiklerinin ve bireysel tanıklıkların tarihsel incelemeye dâhil edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu yöntem aracılığıyla Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yerel toplum üzerindeki sosyal, kültürel ve duygusal etkilerinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda fabrikada çalışmış on beş kişi ve vefat etmiş eski çalışanların iki yakınıyla sözlü tarih görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, fabrikanın istihdam ilişkileri, çalışma koşulları, sosyal yaşam üzerindeki etkileri ve kapanış sürecinin bireysel ve kolektif hafızadaki yansımalarını ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır. Görüşmelerde mühendis, memur, işçi ve idari sınıf gibi fabrikada farklı görevlerde çalışan kişilerle görüşme yapılmış, hepsinin bakış açısı teze yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşme yapılan kişiler belirlenirken fabrikanın geçmişine şahitlik eden, en az on yıl fabrikada çalışan, hafızası güçlü anı birikimi yüksek kişiler seçilmeye dikkat edilmiştir.

Sözlü tarih görüşmeleri öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, etik ilkeler doğrultusunda onayları alınmış ve görüşmelerin kayıt altına alınacağı belirtilmiştir. Görüşme sürecinde sorular esnek bir yapı içinde yöneltilmiş, katılımcıların kendi anlatılarını serbestçe ifade etmelerine imkân tanınmıştır. Görüşmeler çoğunlukla ikili diyalog biçiminde gerçekleştirilmiş, müdahalelerin minimum düzeyde tutulmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler telefon ses kaydı ve kısa notlar aracılığıyla kayıt altına alınmış; elde edilen veriler daha sonra yazılı kaynaklarla birlikte karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın kuramsal temelini, Pierre Nora'nın hafıza mekânları kavramsallaştırması ile Maurice Halbwachs'ın toplumsal bellek kuramı oluşturmaktadır. Nora'ya göre hafıza mekânları, geçmişin unutulmasına karşı geliştirilen ve toplumsal belleği canlı tutan sembolik alanlardır (Yücel, 2021). Halbwachs ise bireysel hafızanın toplumsal çerçeveler içinde şekillendiğini ve kolektif bellekten bağımsız düşünülemediğini ileri sürmektedir (Danışan Artan, 2023). Bu iki yaklaşım birlikte ele alındığında, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yalnızca fiziksel bir sanayi yapısı değil, aynı zamanda ortak deneyimlerin, duyguların ve toplumsal aidiyetin taşıyıcısı olan bir mekân olduğu görülmektedir. Tez, bu kuramsal çerçeve doğrultusunda fabrikanın maddi, sembolik ve işlevsel boyutlarını birlikte değerlendirmektedir.

Araştırma, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın kuruluş sürecinden kapanışına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Sözlü tarih görüşmeleri, zaman ve maddi imkânların sınırlılığı nedeniyle çoğunlukla tek oturum hâlinde gerçekleştirilmiş; ayrıca bazı eski çalışanların hayatta olmaması görüşme yapılabilecek kişi sayısını sınırlamıştır. Bununla birlikte elde edilen yazılı ve sözlü veriler, fabrikanın yerel bellekteki konumunu analiz etmek için yeterli bir bütünlük sunmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, yazılı belgelerle sözlü anlatıların birlikte değerlendirilmesi yoluyla bütüncül bir perspektifle yorumlanmıştır.

Sonuç olarak bu tez, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı sanayi tarihi bağlamının ötesine taşıyarak, yerel toplumsal belleğin oluşumu, sürekliliği ve dönüşümü açısından bir hafıza mekânı olarak ele almaktadır. Yazılı kaynaklar ve sözlü tarih yöntemiyle derlenen veriler, ortak bir kuramsal çerçevede sentezlenerek çalışmanın genel yapısına dâhil edilmiş; fabrikanın Artvin kentinin tarihsel ve toplumsal kimliği içindeki yeri görünür kılınmaya çalışılmıştır.

2.1 Sözlü Tarih

Sözlü tarih, geçmişe ilişkin bilgilerin bireylerin hafızalarından derlenerek sistematik biçimde kayıt altına alınmasını sağlayan nitel bir tarih araştırma yöntemidir. Yazılı kaynaklara dayalı klasik tarih anlayışının sunduğu perspektifi tamamlayıcı nitelikte olan bu yöntem, olaylara tanıklık etmiş kişilerin deneyimlerini tarihsel incelemeye dâhil etmeyi amaçlar. Bu yönüyle sözlü tarih, yalnızca arşiv ve belgeler üzerinden şekillenen geleneksel tarih yazımını genişleterek “insan”ı ve yaşamışlık temelli hafızayı tarihsel bilgi üretiminin merkezine yerleştirir (Bilim ve Sanat Vakfı, 2006).

2.1.1. Tanım ve Tarih Yazımındaki Yeri

Sözlü tarih yöntemi, tarihsel olaylarda doğrudan rol almış ya da bu olaylara tanıklık etmiş kişilerin anlatılarına dayanır. Bu anlatılar araştırmacı tarafından belirli bir araştırma problemine bağlı olarak yapılandırılan görüşmeler aracılığıyla derlenir ve böylece tarihsel olguların yalnızca kurumsal kayıtlar üzerinden değil, gündelik yaşamın içinden, deneyim ve anlam dünyaları üzerinden okunması mümkün hâle gelir. Paul Thompson, sözlü tarihi insanların söylediklerini dinlemekten ve belleklerini kullanmaktan doğan bir tarih biçimi olarak tanımlamakta; bu yöntemin daha dengeli ve çoğulcu bir tarih yazımı için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede sözlü tarih, “büyük olaylar” ve “öncü figürler” ile sınırlı bir tarih anlatısını aşarak sessiz kalan veya resmî anlatıda yer bulamayan toplumsal kesimlerin deneyimlerini görünür kılma potansiyeli taşır (Dursun & Aydın, 2022, s. 3).

2.1.2. Yöntemsel Özellikleri

Sözlü tarih görüşmeleri, gündelik anıların rasgele aktarımından farklı olarak, belirli bir araştırma amacı doğrultusunda planlanmış, yapılandırılmış ve çoğu zaman birden fazla aşamadan oluşan oturumlar biçiminde yürütülür. Görüşmeler ses veya görüntü kaydıyla belgelendirilir; ardından metinleştirilir, çözümlenir ve tematik analiz teknikleriyle değerlendirilir. Bu süreçte araştırmacının konuya hâkimiyeti, anlatıyı açacak derinleştirici sorular geliştirmesi ve anlatıcının hafıza akışını destekleyecek bir görüşme ortamı kurması belirleyici öneme sahiptir. Dolayısıyla sözlü tarih, yalnızca

“hatırlama”nın değil, hatırlamanın nasıl kurulduğunun ve hangi çerçeveler içinde anlam kazandığının da analizini gerektirir (Mert, 2020).

2.1.3. İmkanlar ve Sınırlılıklar

Sözlü tarih çalışmaları çoğunlukla yakın geçmişe odaklanır ve yaşayan kuşakların hafıza sınırları içinde kalan dönemlere ilişkin veriler üretir. Ortalama insan ömrü dikkate alındığında bu yöntemle yaklaşık 90–100 yıl öncesine uzanan anlatılara erişmek mümkün olmakla birlikte, verinin niteliği anlatıcıların hatırlama kapasitesi, olayların duygusal yükü ve zamanla oluşan seçici unutma süreçleriyle yakından ilişkilidir. Kaynak kişilere ulaşamama, ileri yaş nedeniyle kronolojik kopukluklar, bazı tanıkların hayatta olmaması ya da görüşmeye kapalı olması yöntemin başlıca sınırlılıkları arasında yer alır. Bu nedenle sözlü tarih verileri, mümkün olduğunca yazılı belgelerle karşılaştırılmalı; anlatıların birbirini doğrulayan ya da ayırışan yönleri eleştirel bir perspektifle değerlendirilmelidir (Dere & Dinç, 2020). Buna rağmen sözlü tarih, resmî ve bürokratik tarihin çoğu zaman göz ardı ettiği gündelik yaşama, sosyal ilişkiler ağına, duygusal tepkilere ve bireysel deneyimlere erişim sağladığı için tarihsel araştırmayı tamamlayan güçlü bir araç olarak önemini korumaktadır.

2.2 Hafıza Kavramı

Hafıza (bellek), yaşananların ve öğrenilenlerin zihinde saklanması, gerektiğinde yeniden çağırılması ve deneyimlerin anlamlı bir bütünlük içinde düzenlenmesini sağlayan zihinsel bir süreçtir. Bu yönüyle hafıza yalnızca geçmişin depolanması değil; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında ilişkiler kurarak bireyin dünyayı anlamlandırmasına ve davranışlarını yönlendirmesine imkân veren dinamik bir yapıdır. Hafızanın kapsamı; gelenekler, alışkanlıklar, davranış biçimleri, duygulanımlar ve kişisel/toplumsal düzeyde aktarılan anlatıları içeren geniş bir alana uzanır.

2.2.1. Bireysel Hafıza Kavramı

Bireysel hafıza, kişinin kendi yaşam deneyimleriyle oluşan ve kimlik inşasında belirleyici rol oynayan hatırlama alanını ifade eder. Birey, yaşadığı olayları yalnızca olduğu gibi depolamaz; onları duygusal yükleri, beklentileri ve mevcut yaşam koşulları üzerinden yeniden kurar. Bu nedenle bireysel hafıza, durağan değil, sürekli yeniden düzenlenen ve anlam üreten bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Hatırlama süreçleri, kişinin yaşadığı anın ihtiyaçlarına göre seçici hâle gelebilir; bazı olaylar ön plana

çıkarken bazıları geri plana itilebilir ya da unutulabilir (Metin, 2009).

2.2.2. Zaman ve Deneyim Boyutu

Hafıza, zamanla sıkı biçimde ilişkilidir; geçmişe ait veriler, şimdiki zamanın algısı içinde yeniden yorumlanır ve geleceğe dönük tutumların şekillenmesine katkı sağlar. Bu nedenle hafıza, yalnızca “geçmişin bilgisi” değil, aynı zamanda bugünün anlamlandırılmasına hizmet eden bir deneyim alanıdır. Deneyimler, zaman içinde dönüştükçe hatırlama biçimleri de değişir; böylece hafıza, bireysel yaşam öyküsünün sürekliliğini sağlayan temel mekanizmalardan biri hâline gelir (Howard & Eichenbaum, 2013).

2.3 Kolektif Hafıza / Toplumsal Bellek

Toplumsal bellek, bireysel hafızanın ötesine geçen ve bireyin içinde bulunduğu sosyal gruplar aracılığıyla şekillenen kolektif bir yapıyı ifade eder. Birey hafızasını yalnızca kendi deneyimlerinden değil; aile, kültür, din, ulus, sınıf, meslek grubu gibi çeşitli toplumsal bağlamlarla kurduğu ilişkilerden besler (Assmann & Czaplicka, 1995). Bu nedenle hafıza, yalnızca bireysel bir zihinsel süreç olarak değil, aynı zamanda sosyal olarak inşa edilen bir olgu olarak ele alınmalıdır. Toplumsal belleğin oluşumunda savaşlar, devrimler ve krizler kadar; törenler, kutlamalar, anma günleri ve ritüeller gibi ortak duygulanım üreten pratikler de belirleyici rol oynar.

2.3.1. Maurice Halbwachs ve Toplumsal Çerçeve

Kolektif bellek kavramını sistematik biçimde ele alan Maurice Halbwachs, bireysel hafızanın toplumsal çerçeveler içinde biçimlendiğini ileri sürer. Halbwachs’a göre birey geçmiş, içinde bulunduğu sosyal çevrelerin sunduğu normlar, dil, değerler ve ilişkiler ağı üzerinden hatırlar; dolayısıyla bireysel hafıza dahi toplumsal bir bağlama yerleştirilmeden tam anlamıyla kavranamaz. Bu yaklaşım, hatırlamanın “içsel” bir süreç olduğu kadar “dışsal” bir örgütlenme içinde gerçekleştiğini de vurgular. Böylece bellek, bireyin zihninde duran bir depo olmaktan çıkar; sosyal ilişkiler içinde kurulan ve yeniden üretilen bir anlam alanına dönüşür (Halbwachs, 1992).

2.3.2. Toplumsal Belleğin İnşa Süreçleri

Toplumsal bellek, seçme, vurgu yapma, unutma ve yeniden hatırlama süreçleriyle inşa edilir. Bu inşa süreci, yalnızca bireylerin doğal hatırlama pratiklerinden ibaret değildir; eğitim, medya, anma politikaları ve kültürel kurumlar aracılığıyla da yönlendirilir. Bu

nedenle toplumsal bellek, dinamik ve değişime açık bir yapıdır; farklı dönemlerde farklı unsurlar ön plana çıkarılabilir. Pierre Nora'nın belleğin sürekli değişim içinde olduğunu vurgulayan yaklaşımı, toplumsal bellek alanının hatırlama ve unutma gerilimleri içinde işlediğini göstermesi bakımından önem taşır (Coraiola et al., 2023).

2.4 Mekân ve Hafıza İlişkisi

Toplumsal hafıza, önemli ölçüde mekânsal deneyimler üzerinden şekillenir ve mekân aracılığıyla kuşaklar arası aktarım imkânı bulur. Mekân, yalnızca sınırlarla tanımlanan fiziksel bir alan değil; deneyimlerin, duyguların ve kültürel anlamların yoğunlaştığı sosyal bir ortamdır. Bireyler ve topluluklar yaşadıkları yerlere anlam yükleyerek o mekânları “hatırlamanın sahnesi” hâline getirir; böylece mekân, geçmişe ilişkin izleri taşıyan bir bellek taşıyıcısı olarak işlev görür. Anıtlar, meydanlar, mezarlıklar, fabrikalar gibi somut mekânlar kadar; törenler, yıldönümleri ve ritüeller gibi soyut pratikler de mekânsal bağlamla birleştğinde kolektif hafızanın sürekliliğine katkı sağlar (Bilsel & Bilsel, 2017).

2.5 Hafıza Mekânı Kavramı

“Hafıza mekânı”, bir topluluğun ortak hafızasına ait simgesel bir öge hâline gelmiş, maddi ya da manevi düzlemde anlam yüklü birimleri ifade eder. Bu birimler kimi zaman bir bina, anıt, arşiv veya müze gibi somut bir mekân; kimi zaman ise bir yıldönümü, ritüel ya da kolektif pratik olabilir (Mert & Akhan, 2023). Hafıza mekânı kavramı, mekânın yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, o mekâna yüklenen anlamlarla ve toplumun geçmişle kurduğu ilişkiyle tanımlandığını gösterir. Dolayısıyla bir yerin hafıza mekânı hâline gelmesi, toplumsal deneyimlerin o yerde yoğunlaşmasına ve o yerin ortak kimlik anlatısı içinde sembolleşmesine bağlıdır (Sak & Şenyapılı, 2018).

2.5.1. Pierre Nora ve Hafıza Mekânları

Pierre Nora, modern toplumlarda “yaşayan hafıza”nın çözülmesiyle birlikte, geçmişle bağın korunabilmesi için hafızanın belirli mekânlara tutunduğunu ileri sürer. Nora'ya göre tarihçilik, eleştirel mesafe ve analitik yaklaşım nedeniyle çoğu zaman duygusal ve parçalı görülen hafızayı dışlamış; buna karşın hafıza, sembolik anlamın yoğunlaştığı mekânlar üzerinden varlığını sürdürmüştür. Bu mekânlar, ulusun veya bir toplumsal grubun kendisini adadığı, simgeler, ritüeller ve temsillerle pekiştirdiği alanlardır. Böylece hafıza mekânları, tarihin “soğuk” bilgi alanı ile hafızanın “coşkulu” alanı

arasında bir eşik işlevi görür (Cobangil, 2020).

2.5.2. Maddi, Sembolik ve İşlevsel Boyutlar

Nora, hafıza mekânlarının üç anlam boyutuna sahip olduğunu belirtir: maddi, sembolik ve işlevsel. Maddi boyut, mekânın fiziksel varlığına ve somut özelliklerine işaret eder. Sembolik boyut, mekânın ortak değerler, mitler, kimlik anlatıları ve duygulanımlar üzerinden taşıdığı anlamı içerir. İşlevsel boyut ise mekânın topluma neyi hatırlattığı, hangi pratikler aracılığıyla hatırlamayı sürdürdüğü ve geçmişle nasıl bir bağ kurdurduğu ile ilgilidir. Bir mekânın hafıza mekânı niteliği kazanması, bu üç boyutun birlikte işlemesiyle mümkündür (Spicci, 2011, s. 115).

2.6 Artvin Lif Levha Fabrikasının Hafıza Mekânı Olarak Değerlendirilmesi

Kuramsal çerçevede tartışıldığı üzere hafıza mekânları, geçmişle bugün arasında sembolik bağ kuran ve toplumsal kimliğin sürekliliğine katkı sağlayan alanlardır. Bu bağlamda Artvin Lif Levha Fabrikası, yalnızca ekonomik üretimin gerçekleştiği bir sanayi tesisi değil; yerel belleğin taşıyıcısı, toplumsal kimliğin şekillendiği bir alan ve bölgenin sosyo-ekonomik dönüşümünde katalizör rolü üstlenmiş tarihsel bir mekân olarak değerlendirilmektedir. Fabrikanın kuruluşu, çalışma kültürü, istihdam yapısı ve kapanış sonrası dönüşümü, yerel toplumun hatırlama pratikleri içinde anlamlandırılmış; böylece fabrika, Artvin'in ortak hafızasında güçlü bir referans noktası hâline gelmiştir (Cengiz & Yanmaz, 2019, s. 329).

2.6.1. Yerel Ekonomi ve Sosyal Yaşam

Artvin Lif Levha Fabrikası, kuruluşundan itibaren istihdam yaratan bir kurum olarak kent ekonomisini dönüştürmüş, çalışanlar ve aileleri etrafında yeni sosyal ilişkiler ağı üretmiştir. Bu durum, fabrikanın yalnızca üretim kapasitesiyle değil, gündelik hayatı düzenleyen bir kurumsal merkez olarak da işlev gördüğünü göstermektedir. Fabrika, yerel kalkınma, “refah dönemi” anlatıları ve emek kültürüyle ilişkilendirilmiş; kapanış sonrasında ise hatırlama pratikleri içinde nostaljik bir değer kazanmıştır.

2.6.2. Kolektif Bellekte Fabrika

Sözlü tarih görüşmelerinde ortaya çıkan anlatılar, fabrikanın yalnızca bir işyeri olarak değil, toplumsal hayatın merkezinde yer alan bir sosyal buluşma ve aidiyet alanı olarak hatırlandığını göstermektedir. Katılımcıların anlatılarında fabrika, aile geçimi, meslek kimliği, dayanışma ilişkileri ve yerel aidiyet duygusu ile birlikte anılmaktadır. Bu

durum, Halbwachs'ın bireysel hatıraların toplumsal çerçeveler içinde anlam kazandığı yönündeki yaklaşımıyla uyumlu biçimde, fabrikanın bellekte yalnızca bireysel değil, kolektif bir deneyim alanı olarak kurulduğunu ortaya koymaktadır (Bilsel & Bilsel, 2017).

2.6.3. Sembolik ve İşlevsel Anlam

Nora'nın maddi–sembolik–işlevsel boyutları dikkate alındığında Artvin Lif Levha Fabrikası, fiziksel yerleşkesi ve üretim altyapısıyla maddi; yerel kalkınma ve emek kültürünü temsil etmesiyle sembolik; istihdam sağlaması ve gündelik hayatı örgütlemesiyle işlevsel bir hafıza mekânı niteliği taşımaktadır. Fabrika, bu boyutların kesişiminde, Artvin'in sanayileşme belleğinin taşıyıcısı olarak yerel kimlik anlatısı içinde sembolleşmiştir.

2.6.4. Süreklilik ve Tehditler

Fabrikanın kapanması, mekânın fiziksel ve işlevsel dönüşümüyle birlikte, toplumsal belleğin erozyona uğrama riskini artırmıştır. Hafıza mekânlarının korunmaması veya anlam dünyasının kopması, hatırlamanın zayıflamasına yol açabilmektedir. Bu noktada sözlü tarih yöntemi, kaybolma tehlikesi altındaki deneyimlerin kayıt altına alınması, bireysel anlatıların kolektif bellek bağlamında yeniden kurulması ve mekânın toplumsal kimlik açısından yeniden anlamlandırılması bakımından kritik bir işlev üstlenmektedir (Eklemeler, 2019). Bu araştırma kapsamında elde edilen tanıklıklar, fabrikanın yalnızca üretim faaliyetleriyle değil, duygusal ve kültürel bağlamlarıyla da hatırlandığını göstermekte; böylece Artvin Lif Levha Fabrikası'nın bir hafıza mekânı olarak ele alınmasını gerekçelendirmektedir.

3

ARTVIN'DE ORMAN ÜRÜNLERİ VE SANAYİ GELİŞİMİ

3.1 Artvin'de Sanayinin Gelişimi

Artvin ili 7.367 km² yüzölçümüyle Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %0,96'sını oluşturmaktadır. Nüfus büyüklüğü bakımından ülkenin en küçük illerinden biri olan Artvin'de yıllık nüfus artış hızı, 1965–1970 dönemindeki dalgalı seyrin ardından kalıcı bir düşüş eğilimine girmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımında 191.934 olan il nüfusunun 2019 itibarıyla 170.875'e gerilemesi, negatif nüfus artış hızının süreklilik kazanması ve özellikle genç nüfusun il dışına yönelen göçünün belirginleşmesiyle açıklanabilir. Bu demografik eğilim, sanayileşme ve istihdam kapasitesiyle yakından ilişkili olup, ilin ekonomik yapısının uzun vadeli dönüşüm dinamiklerini anlamada temel bir gösterge niteliği taşımaktadır (Öztürk, & Olgun, 2005, s. 18).

Demografik daralma, istihdam verilerinde de karşılığını bulmaktadır. Nitekim 1980–2000 döneminde istihdam edilen kişi sayısının %18 oranında azalması, Artvin'de işsizlik oranının ülke ortalamasının üzerinde seyretmesine yol açmıştır. Sektörel dağılım bakımından tarımın istihdamda ilk sırayı koruduğu görülürken, sanayi sektöründe istihdam edilen kişi sayısı ve sanayinin istihdam içindeki payı yıllar içinde belirgin biçimde gerilemiştir. Bu tablo, sanayinin ilin ekonomik yapısında yeterince belirleyici hâle gelemediğini ve istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı kaldığını göstermektedir (Öztürk, & Olgun, 2005, s. 21).

İlin arazi kullanımı ve doğal kaynak yapısı, sanayileşme dinamiklerinin şekillenmesinde belirleyici bir başka çerçeve sunmaktadır. Artvin arazisinin %9'unu tarım alanları, %15'ini çayır-meralar, %57'sini ormanlık alanlar, kalan %19'unu ise diğer arazi türleri oluşturmaktadır. Farklı iklim özelliklerinin kesişim noktasında yer alması, ilin flora çeşitliliğini artırmakta; 2.727 bitki türüyle Türkiye'nin bitki çeşitliliği açısından en zengin ili olduğu belirtilen Artvin'de 500 nadir türün 198'inin endemik olduğu ifade edilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin orman varlığı bakımından en zengin ili olması ise, sanayi faaliyetlerinin özellikle ormancılık ve orman ürünleri üzerinden gelişmesine elverişli bir zemin yaratmıştır (Nar, & Nar, 2021, s. 161).

Orman varlığının kullanım biçimi, il ekonomisinde orman ürünlerine dayalı üretimin

neden tarihsel bir ağırlık kazandığını açıklamaktadır. Ormanların %72'sinin ekolojik ve sosyo-kültürel fonksiyonlara ayrılarak milli park, tabiat parkı, toprak ve su koruma sahaları ile rekreasyon alanları şeklinde değerlendirildiği; ekonomik amaçlı işletilen ormanlık alanın ise 110.307 hektar olduğu belirtilmektedir. Bu alanda bakım ve gençleştirme hedefiyle kesim yapılmakta ve yıllık ortalama kesim miktarı 345.095 m³ düzeyinde gerçekleşmektedir. Her yıl yaklaşık 300 bin m³ inşaat kerestesi ve 500 bin ster yakacak odun üretimi, kereste ve orman ürünlerine bağlı işletmecilik faaliyetlerinin il ekonomisindeki yerini güçlendirmiş; buna bağlı olarak orman ürünleri sanayisi Artvin'de sanayileşmenin görece en görünür alanlarından biri olmuştur (Nar, & Nar, 2021, s. 167).

Artvin'de imalat sanayinin tarihsel gelişimi, sınırlı sayıda örnek işletme üzerinden izlenebilmektedir. 1930'lu yıllarda Kuvarshan Maden İşletmesi ilin erken sanayi girişimleri arasında yer almakta; kuruluşunun Siemens tarafından desteklendiği, 1937'den itibaren ise Etibank tarafından devralındığı belirtilmektedir. Benzer biçimde, Murgul'daki zengin bakır yataklarına dayalı maden işletmesinin 1951'den itibaren Etibank tarafından işletildiği ve yıllık 12 bin ton blister bakır üretim kapasitesine sahip olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte fiilî üretimin 8-10 bin ton bandında gerçekleşmesi, kapasite ile üretim arasındaki farkın yapısal ve/veya dönemsel etkenlerle açıklanması gerektiğine işaret eder. 1971 yılında Karadeniz Bakır İşletmeleri'nin üretime başlamasına kadar Türkiye'nin toplam bakır üretiminin önemli bir bölümünün Murgul ve Elâzığ-Ergani madenleri tarafından karşılandığı bilgisi, Artvin'in maden temelli sanayi deneyiminin ulusal ölçekte de belirli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir (Gündüz, t.y., s. 285).

Bu maden temelli girişimlere paralel olarak, ormancılığa dayalı sanayileşme çizgisinde de belli başlı adımların atıldığı görülmektedir. 1951'de Borçka'da bir kereste fabrikasının açılması, orman ürünlerine dayalı üretimin kurumsallaşması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca Artvin'in kıyı şeridinde yaş çay işleme tesislerinin kurulması, tarıma dayalı sanayi işletmelerinin sınırlı da olsa devreye girdiğine işaret etmektedir. Arhavi (1963) ve Hopa (1965) çay fabrikaları, bu sürecin öne çıkan örnekleri arasında değerlendirilebilir (Gündüz, t.y., s. 266).

Bununla birlikte Artvin, Türkiye'de 1950'li yıllarla hız kazanan sosyo-ekonomik dönüşümü görece geç ve sınırlı biçimde deneyimleyen illerden biridir. 1960'lara kadar atölye tipi küçük ölçekli işletmeler dışında, özel sektör yatırımı niteliği taşıyan sanayi

kuruluşlarının bulunmaması, sanayinin ölçek ekonomisi yaratamamasıyla yakından ilişkilidir. 1980 yılı imalat sanayi istatistiklerine göre ilde 352 işletme bulunduğu; bunların yalnızca 14'ünün 10 kişiden fazla işçi çalıştırdığı bilgisi, imalat sanayinin dokuma, gıda ve metal eşya gibi alanlarda küçük ölçekli üretime dayandığını ortaya koymaktadır. Küçük işletmelerin yaklaşık üçte birini oluşturan orman ürünleri işletmelerinin ise hammadde olarak Devlet Kereste Fabrikaları ve Lif Levha Fabrikası üretimlerini kullanması, Artvin'de sanayinin kurumsal bir omurga etrafında (özellikle kamu işletmeleri üzerinden) şekillendiğini göstermektedir (Nar, & Nar, 2021, s. 167).

Artvin'de sanayileşmenin uzun vadede sınırlı kalmasının başlıca nedenlerinden biri coğrafi koşullardır. İlin genelinde eğimli ve dağlık topoğrafyanın hâkim olması demiryolu inşasını fiilen güçleştirmiş; ulaşım altyapısının karayoluna bağımlı hâle gelmesi, taşımacılık maliyetlerini artırarak üretim maliyetlerini yükseltmiştir. Bu durum, sanayi ürünlerinin tüketim merkezlerine ulaştırılmasını zorlaştırdığı gibi sanayi için gerekli hammadde ve ara girdilerin taşınmasında da yüksek maliyetler doğurmuştur. Dış pazarlara erişim imkânlarının sınırlı oluşu, sanayileşmenin temel şartlarından biri olan ulaşılabilirlik bakımından il için kalıcı bir dezavantaj üretmiştir (Nar, & Nar, 2021, s. 165).

Sanayi gelişimini sınırlayan bir diğer etken ise ilin ülkenin kuzeydoğu ucunda yer alması nedeniyle ulusal ölçekli yatırımların bölgeye yeterince yönelmemesidir (Artvin İl Yıllığı, 1967). Artvin'in mal akışı ilişkileri ağırlıklı olarak Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Gürcistan hattında sürerken; ticari işletmelerin ihtiyaç duyduğu ürünleri çoğunlukla İstanbul, Trabzon, Rize, Erzurum ve İzmir gibi merkezlerden tedarik ettiği; satışların ise büyük ölçüde il merkezi ve çevre ilçelerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Buna hammadde kaynaklarına uzaklık, sanayi altyapısının zayıflığı ve geniş ölçekli sanayi yatırımları için uygun arazi eksikliği de eklendiğinde, sanayileşmenin neden sürdürülebilir bir ivme kazanamadığı daha açıklıkla anlaşılmaktadır. Ayrıca paketleme, stoklama ve depolama tesislerinin yokluğu, üretilen malların değer zinciri içinde işlenmesi ve pazara hazırlanması süreçlerini olumsuz etkileyerek ekonomik verimliliği azaltmaktadır (Gündüz, t.y., s. 266).

Sonuç olarak Artvin'de sanayi sektörü tarihsel olarak hammadde temelli, küçük ölçekli ve kamu destekli girişimlerle sınırlı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Coğrafi kısıtlılıklar, altyapı eksiklikleri, pazarlara erişim sorunları ve süreklilik arz eden göç hareketleri, ilin sanayileşmesinin kalıcı ve genişleyici bir karakter kazanmasını engelleyen temel yapısal

unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçeve, Artvin Lif Levha Fabrikası gibi kamu öncülüğünde kurulan sanayi tesislerinin, yalnızca üretim kapasitesi açısından değil, yerel istihdam ve toplumsal dönüşüm bakımından da neden kritik bir rol üstlendiğini açıklayan temel bağlamı oluşturmaktadır.

3.2 Orman Ürünleri Sanayisinin Gelişimi

Türkiye’de orman ürünleri sanayisinin gelişimi, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren benimsenen devlet merkezli kalkınma politikalarının önemli bir bileşeni olarak şekillenmiştir. Orman varlığının ekonomik, sosyal ve stratejik bir kaynak olarak değerlendirilmesi; kırsal bölgelerde istihdam yaratılması, göçün sınırlandırılması ve bölgesel kalkınmanın desteklenmesi hedefleriyle birlikte ele alınmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda orman ürünlerinin yalnızca hammadde olarak değil, işlenmiş ve katma değeri yüksek ürünler şeklinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır; özellikle 1960’lı ve 1970’li yıllarda planlı kalkınma anlayışı çerçevesinde bu hedefler daha sistematik bir hâl almıştır.

Artvin, sahip olduğu geniş orman varlığı nedeniyle bu politikaların uygulama alanlarından biri olmuştur. İl ekonomisinde ormancılık ve orman ürünlerine dayalı faaliyetler tarihsel olarak önemli bir yer tutmuş; kereste, yonga levha ve lif levha gibi ürünler üzerinden gelişen sanayi girişimleri, Artvin’de sanayileşmenin görece en belirgin örneklerini oluşturmuştur. Bu durum, Artvin’de orman ürünleri sanayisinin yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda yerel istihdam ve toplumsal yapı açısından da belirleyici bir unsur hâline gelmesine yol açmıştır.

3.3 Orman Ürünleri Sanayi Kurumu (ORÜS)

3.3.1. Kuruluş ve Kurumsal Yapı

Orman ürünleri sanayisinin kurumsal bir çerçeveye kavuşturulması amacıyla 5 Ocak 1970 tarihinde Orman Bakanlığı bünyesinde Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu adım, orman kaynaklarının sanayiye entegre edilmesini sağlayacak merkezi bir yapılanmanın oluşturulması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Genel Müdürlük, Türkiye’nin farklı bölgelerinde orman ürünlerine dayalı sanayiye yaygınlaştırmayı, kırsal alanlarda üretim altyapısı oluşturmayı ve ülke genelinde dengeli bir kalkınma modeli geliştirmeyi hedeflemiştir (Gündüz, t.y., s.266).

22 Ekim 1983 tarihli ve 18199 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 1929 sayılı Kanun ile Orman Ürünleri Sanayi Genel Müdürlüğü, Orman Ürünleri Sanayi Kurumu (ORÜS) adıyla müstakil bir Kamu İktisadi Teşekkülü statüsüne dönüştürülmüştür. Bu dönüşümle birlikte ORÜS, idari ve mali özerklik kazanmış; üretim, yatırım ve işletme kararlarında daha esnek bir yapıya kavuşmuştur. Kurumsal statü değişikliği, ORÜS’ün hem ulusal sanayi politikaları içinde daha etkin bir aktör hâline gelmesini hem de kırsal bölgelerde sanayi temelli kalkınma modellerinin uygulanmasında merkezi bir rol üstlenmesini sağlamıştır (TMMOB & MF Ltd. Şti. 1994, s. 273).

3.3.2. Kırsal Sanayileşmedeki Rolü

Kamu İktisadi Teşekkülleri, yalnızca üretim yapan ekonomik birimler olarak değil, sosyal devlet anlayışının sahadaki uygulayıcıları olarak da değerlendirilmelidir. Bu çerçevede ORÜS, özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde istihdam yaratma, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma ve kırsal nüfusu yerinde tutma gibi çok boyutlu işlevler üstlenmiştir. Kurum, sanayi yatırımlarını büyük kentlerin dışına taşıyarak kırsal alanlarda üretim merkezleri oluşturmuş; böylece sanayinin mekânsal dağılımında daha dengeli bir yapı oluşturmayı hedeflemiştir.

Kuruluşunu izleyen yıllarda ORÜS, ülke genelinde hızlı bir biçimde genişleyen üretim ağıyla dikkat çekmiştir. Kurum bünyesinde faaliyet gösteren 42 tesis; 19 kereste, 3 yonga levha, 1 çimentolu yonga levha, 1 lif levha, 3 kontrplak, 2 kaplama, 11 parke, 1 ambalaj sandığı ve 1 emprenye tesisinden oluşmuştur. Üretim çeşitliliği ve coğrafi yaygınlık, ORÜS’ü yalnızca ulusal ölçekte değil, Avrupa genelinde de tanınan bir orman ürünleri sanayi kuruluşu hâline getirmiştir (Gündüz, t.y., s. 273).

3.4 Özelleştirme Süreci ve ORÜS’ün Dönüşümü

3.4.1. Türkiye’de Özelleştirme Politikaları

1970’li yılların sonlarından itibaren dünya ekonomisinde devletin üretici rolünü sınırlandırmayı amaçlayan neoliberal politikalar etkisini artırmıştır. İngiltere ve ABD öncülüğünde gelişen bu yaklaşım, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla küresel ölçekte yayılmış; kamu işletmelerinin özelleştirilmesi birçok ülkede ekonomik reform paketlerinin temel unsuru hâline gelmiştir (TMMOB & MF Ltd. Şti. 1994, s. 5).

Türkiye’de özelleştirme sürecinin başlangıcı, 24 Ocak 1980 Kararları ile somutlaşmıştır. Bu kararlar doğrultusunda serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaştırılması ve devletin

doğrudan üretim faaliyetlerinden çekilerek düzenleyici bir role geçmesi hedeflenmiştir (Öztürk, & Olgun, 2005). Turgut Özal'ın hem kararların hazırlanmasında hem de sonraki yıllarda özelleştirmeye ilişkin hukuki ve idari altyapının oluşturulmasındaki rolü, sürecin yönünü belirlemiştir. 1990'lı yıllarda ise artan dış finansman ihtiyacı, IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde KİT'lerin özelleştirilmesini fiilen zorunlu hâle getirmiştir.

3.4.2. ORÜS Tesislerinin Tasfiyesi

Bu politik çerçeve içerisinde ORÜS'e bağlı tesislerin büyük bölümü özelleştirme kapsamına alınmış ve kurumun bütüncül yapısı önemli ölçüde çözülmüştür. Özelleştirme süreci, ORÜS'ün kırsal sanayileşmedeki rolünü zayıflatmış; kamu öncülüğünde yürütülen orman ürünleri sanayisi modeli yerini parçalı ve kırılgan bir yapıya bırakmıştır. Bu dönüşüm, özellikle kırsal bölgelerde sanayi altyapısının sürekliliği açısından ciddi sorunlar yaratmıştır.

3.5 Artvin'de ORÜS Tesislerinin Yerel Etkileri

ORÜS'e bağlı tesislerin Artvin'deki özelleştirilme süreci, kırsal sanayinin dönüşümünü yerel ölçekte gözlemlemek açısından dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Artvin sınırları içerisinde yer alan Arhavi Çimentolu Yonga Levha Fabrikası, Artvin Lif Levha Fabrikası, Borçka Kereste Fabrikası ve Şavşat Kereste Fabrikası özelleştirme kapsamına alınarak satılmış; Ardanuç Müessesesi ise mülkiyet ihtilafları nedeniyle bu sürecin dışında kalmıştır (Gündüz, t.y., s. 273).

Artvin ve Borçka'daki tesisler, özelleştirme sonrasında Valilik öncülüğünde oluşturulan yerel ortaklık yapıları tarafından devralınmış; ancak sermaye yetersizliği, işletme sermayesinin sürdürülememesi, rekabet gücünün zayıflığı ve modernizasyon eksiklikleri nedeniyle kısa süre içerisinde üretimi durdurmuştur. Bu kapanmalar, yalnızca sanayi üretiminin sona ermesi anlamına gelmemiş; istihdamın daralması, göçün hızlanması, yerel ekonominin çeşitlenme kapasitesinin azalması ve orman ürünleri-sanayi entegrasyonunun kopması gibi çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur.

Bu yönüyle Artvin örneği, özelleştirme politikalarının kırsal bölgelerde kamu temelli sanayi yapıları üzerindeki etkilerini somut biçimde ortaya koymaktadır. ORÜS tesislerinin tasfiyesi, yalnızca bir kurumsal dönüşüm değil; aynı zamanda yerel toplumsal hafıza, istihdam yapısı ve bölgesel kalkınma dinamikleri üzerinde derin izler

bırakan tarihsel bir kırılma noktası olarak değerlendirilmelidir.

Bu çerçevede ORÜS'e bağlı tesislerin Artvin'deki özelleştirilme süreci, genel sanayi politikalarının yerel düzeyde yarattığı etkileri ortaya koymakla birlikte, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı diğer tesislerden ayıran özgün konumun daha ayrıntılı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Gerek üretim kapasitesi ve istihdam hacmi, gerekse kent ekonomisi ve toplumsal yaşam üzerindeki belirleyici etkileri bakımından Artvin Lif Levha Fabrikası, ORÜS yapılanması içinde Artvin'in sanayi kimliğini en güçlü biçimde temsil eden kurumlardan biri olmuştur. Fabrikanın özelleştirilmesi ve ardından yaşanan üretim kesintileri, yalnızca ekonomik bir dönüşümü değil; aynı zamanda çalışanlar, aileler ve kent ölçeğinde kolektif bellekte derin izler bırakan bir kırılmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bir sonraki bölümde Artvin Lif Levha Fabrikası, kuruluş süreci, işletme yapısı, istihdam ilişkileri ve kapanışının yerel toplumsal hafıza üzerindeki yansımalarıyla birlikte, ayrı ve bütüncül bir inceleme konusu olarak ele alınacaktır.

4.1 Fabrikanın Kuruluş Süreci

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın kuruluş süreci, Türkiye'de planlı kalkınma döneminde kamu öncülüğünde yürütülen sanayileşme girişimlerinin, doğal kaynak yönetimi ve bölgesel kalkınma hedefleriyle nasıl kesiştiğini göstermesi bakımından önem taşır (Serhad Arvin Gazetesi, 1967). Fabrika, bir yandan orman varlığının “katma değerli üretim” üzerinden ekonomiye kazandırılması amacını taşıırken, diğer yandan görece çevresel ve mekânsal kısıtlılıkları bulunan bir ilde istihdam yaratma ve ekonomik çeşitlenmeyi destekleme işlevi görmüştür. Bu yönüyle tesisin kuruluşu, yalnızca teknik bir yatırım kararı değil; aynı zamanda dönemin kamu politikalarında “kırsal sanayileşme”, “bölgesel dengeleme” ve “yerinde kalkınma” ilkelerinin somut bir uygulaması olarak değerlendirilmelidir.

4.1.1. Planlama ve Kuruluş Amacı

Fabrika, başlangıçta Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde planlanmış; Artvin ve Giresun çevresindeki geniş orman varlığının değerlendirilmesi, orman ürünlerinin işlenerek millî ekonomiye kazandırılması ve ormanların daha etkin biçimde korunması hedefleriyle temellendirilmiştir. Buradaki amaç, ormanı yalnızca hammadde kaynağı olarak değil, sanayi üretimine girdi sağlayan stratejik bir kalkınma bileşeni olarak konumlandırmaktır. Nitekim 1960'lı yıllardan itibaren orman ürünleri sanayisinin kırsal kalkınmanın araçlarından biri olarak görülmesi hem istihdam yaratma hem de orman kaynaklarının planlı işletilmesi bakımından çift yönlü bir politika çerçevesi üretmiştir (Serhad Arvin Gazetesi, 1967).

Bu doğrultuda Artvin Lif Levha Fabrikası, bölgesel düzeyde üç temel işlevi aynı anda üstlenmeye aday bir yatırım olarak öne çıkmaktadır: (i) orman ürünlerinin işlenmesiyle katma değerın yerelde tutulması, (ii) düzenli ücretli istihdam yoluyla göç baskısının azaltılması, (iii) kamu denetimi altında orman kaynaklarının daha rasyonel bir işletme rejimi içinde yönetilmesi. Dolayısıyla fabrikanın kuruluş amacı, yalnızca üretim hedefiyle sınırlı olmayıp, yerel toplumsal yapıyı dönüştürme potansiyeli taşıyan daha geniş bir kalkınma perspektifine dayanmaktadır.

4.1.2. Uluslararası İş Birliği ve Teknik Altyapı

Fabrikanın kuruluş sürecini belirleyen ikinci ana unsur, dönemin kalkınma hedefleri ile uluslararası ilişkilerin oluşturduğu çerçevedir. Ankara hükümetinin Çoruh Nehri üzerinde büyük ölçekli bir baraj ve hidroelektrik santrali kurma planı, Çoruh'un suları ile beslenen ve Sovyetler Birliği sınırları içinde yer alan Batum Ovası'nın olası etkilenme riski nedeniyle SSCB yönetiminin çekinceleriyle karşılaşmıştır (Özaydın, t.y., s. 521). Bu çekinceler, büyük ölçekli enerji yatırımlarının sınır aşan etkilerinin uluslararası siyaset düzleminde müzakere konusu olabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bu bağlamda Sovyet yetkililer, Türkiye'ye alternatif bir öneri sunarak Artvin'de modern bir lif levha fabrikasının kurulmasını gündeme getirmiş; teknik destekten mühendislik hizmetlerine ve montaj süreçlerine kadar çeşitli alanlarda katkı sağlayabileceklerini belirtmişlerdir (Özaydın, t.y., s. 522). Türkiye açısından bu öneri, hem dış kaynak ve teknik uzmanlık ihtiyacını karşılayan pragmatik bir çözüm hem de kırsal sanayi yatırımını hızlandıran bir seçenek niteliği taşımıştır. Böylece fabrikanın teknik altyapısı, yalnızca ulusal kurumların planlamasıyla değil, uluslararası teknik iş birliğinin sağladığı uzmanlık ve ekipman akışıyla da şekillenmiştir. Bu durum, tesisin kuruluş öyküsüne “dış teknik destek” boyutunu ekleyerek, fabrikanın yerel düzeydeki önemini uluslararası ilişkiler bağlamına da yerleştirmektedir.

4.1.3. İnşaat Süreci ve İlk Üretim

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın temeli 15 Ağustos 1967 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel tarafından atılmış; kuruluş heyetinde Osman Bibinoğlu (eski Konya milletvekili, Artvinli), Kâmil Özlem, Ahmet Eryiğit, Şükrü Yılmaz ve Erol Çağal gibi isimler yer almıştır (Çağal, 2017, s. 24). Fabrika sahasının hazırlanması, yalnızca bina yapımını değil, tesisin işleyişini mümkün kılacak altyapı düzenlemelerini de içeren kapsamlı bir süreçtir. Dere yatağının değiştirilmesi, Çoruh Nehri kıyısında istinat duvarlarının yapılması, lojman ve sosyal tesis alanlarının düzenlenmesi ve çevre duvarlarının inşası gibi müdahaleler, fabrikanın çevresiyle birlikte “planlı bir sanayi yerleşkesi” olarak kurgulandığını göstermektedir. İnşaat faaliyetlerinin önemli bir bölümü müteahhit Talip Kahraman tarafından yürütülmüştür (Çağal, 2017, s. 25).

Fabrika binasının yapımına 1971'de başlanmış; aynı yıl lojmanlar tamamlanarak çalışanlara tahsis edilmiştir. 1973 Ocak ayında fabrika binasının tamamlanması, montaj

ve devreye alma aşamasına geçişi mümkün kılmıştır. Bu aşamada Sovyet ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen uzmanların katkıları belirginleşmiş; Rusya'dan Makine Mühendisi Boris Kovalyok, Laboratuvar Mühendisi Yuri Pinkov, Elektrik Mühendisi Borya Komiratiaw; Polonya'dan Makine Mühendisi Jozef Baran Artvin'e gelerek proje çalışmalarına katılmıştır. Montaj faaliyetleri için 35 sanat okulu mezunu ve 120 düz işçi istihdam edilmiş; Makine Mühendisi Yılmaz Kaya, Elektrik Mühendisi Fahri Kaya, Orman Mühendisi Aydın Dizdar ile teknikerler Hikmet Meriç ve Temel Aktaş gibi isimler teknik ekipte yer almıştır. İnşaat ekibinin de katılımıyla toplam personel 216 kişiye ulaşmıştır (Çağal, 2017, s. 23).

Montajlama faaliyetlerini hızlandırmak üzere Polonya'dan geçici olarak 14 uzman daha getirilmiş; Türk teknik personelin mesleki kapasitesini artırmak amacıyla bazı mühendis ve teknikerler Polonya'ya gönderilmiştir (Şefik Nohut, Kâmil Özden, Yılmaz Kaya, İsmail Kaya, Şükrü Yılmaz, Avni Gonca). Montaj ve devreye alma süreçlerinin tamamlanmasıyla fabrika 17 Mayıs 1975 tarihinde ilk üretimini gerçekleştirmiştir (Çağal, 2017, s.15). Böylece Artvin Lif Levha Fabrikası, planlama ve inşaatı uzun yıllara yayılan, uluslararası teknik iş birliğiyle desteklenen bir kamu sanayi yatırımı olarak üretime geçmiş; Artvin'in sanayi deneyiminde yeni bir dönem başlatmıştır.

4.2 Fabrikanın Fiziksel Yapısı ve Yerleşkesi

Artvin Lif Levha Fabrikası, Artvin'in Çayağzı Mevkii'nde (Korzul) konumlandırılmış; 240 metre uzunluğa, 40 metre genişliğe ve yaklaşık 69.709 m² alana sahip büyük ölçekli bir tesis olarak planlanmıştır (Çağal, 2017, s. 23). Yer seçimi ve ölçek, fabrikanın yalnızca yerel ihtiyaçlara yanıt veren küçük bir üretim birimi değil, bölgesel düzeyde hammadde akışı ve istihdam üretmesi hedeflenen stratejik bir sanayi yatırımı olarak tasarlandığını göstermektedir. Nitekim yerleşkenin fiziksel düzeni, üretim faaliyetini destekleyen teknik birimlerle birlikte barınma ve sosyal yaşamı da kapsayan bütünlüklü bir sanayi kampüsü mantığına dayanır.

Yerleşke içerisinde ana üretim binasına ek olarak 39 dairelik lojmanlar, günümüzde kafeterya olarak kullanılan eski işçi gazinosu, trafo merkezi ile yakıt ve su tankları gibi tamamlayıcı birimler bulunmaktadır (Çağal, 2017, s. 35). Lojmanların varlığı, işgücü sürekliliğini güvence altına alma ve nitelikli personelin bölgede ikametini teşvik etme bakımından işlevseldir. Bu mekânsal örgütlenme, fabrikanın çalışanlar ve aileleri için yalnızca bir “işyeri” değil, aynı zamanda gündelik yaşamın düzenlendiği bir “kurumsal

çevre” ürettiğini ortaya koyar. Dolayısıyla fiziksel yerleşke, fabrikanın sosyo-ekonomik etkisini taşıyan mekânsal altyapının da temelini oluşturmuştur.

4.3 Üretim Süreci ve Çalışma Sistemi

Artvin Lif Levha Fabrikası, lif levha üretiminin gerektirdiği çok aşamalı ve yüksek derecede mekanize edilmiş bir üretim zinciriyle faaliyet göstermiştir. Tesisin başlıca bölümleri arasında kazan dairesi, yongalama ünitesi, laboratuvar, defibratör ve rafinatör bölümleri, dökme makineleri, otomasyon hattı, ebatlandırma birimi, mamul madde ve malzeme ambarları, mekanik ve elektrik atölyeleri, ilaçlandırma tesisi, itfaiye birimi, sağlık merkezi, baskı hattı, fırınlama ünitesi ve idari ofisler yer almıştır (Çağal, 2017, s. 36). Bu örgütlenme, üretim sürecinin yalnızca imalat aşamalarına değil; bakım-onarım, kalite kontrol, iş güvenliği ve idari koordinasyona dayalı “bütünleşik bir fabrika rejimi” içinde yürütüldüğünü göstermektedir.

Üretimde kullanılan temel hammadde, bölgenin orman kaynaklarından temin edilen odun olup fabrikanın hammadde ihtiyacının yaklaşık %90’ı Artvin Orman Bölge Müdürlüğü’nden, kalan kısmı ise Kars ve Erzurum gibi çevre illerden karşılanmıştır. (Özaydın, t.y., s. 523). Üretim süreci, odunun yongalama bölümünde levha üretimine uygun boyutlara ayrılmasıyla başlamakta; yongaların defibratör bölümünde yüksek basınç ve ısı altında lif yapısına yaklaştırılmasıyla devam etmektedir. Ardından rafinatör bölümünde daha ince ve homojen lif dokusu elde edilmekte; lifler dökme makineleri havuzlarına aktarılmaktadır (Çağal, 2017, s. 37).

Kalite ve standartlaşma açısından laboratuvar birimi kritik bir rol üstlenmiştir. Lif örnekleri burada kimyasal ve fiziksel analizlere tabi tutulmuş; nem oranı, lif uzunluğu, yoğunluk ve karışım homojenliği gibi parametreler değerlendirilmiştir. Uygun bulunan lifler ilaçlandırma bölümüne gönderilerek levhanın dayanıklılık ve su mukavemetini artırmak amacıyla amonyak, alüminyum sülfat, parafin ve oleik asit gibi kimyasallar belirli oranlarda karıştırılıp lif kütlesine homojen biçimde uygulanmıştır (Çağal, 2017, s.35).

Kimyasal işlem sonrası lifler dökme bölümünde elek üzerinde dağıtılarak keçe tabakası oluşturmakta; bu keçe büyük rulolar arasında yoğunlaştırılıp presleme öncesi gerekli formu kazanmaktadır. Ardından üretim hattında 560 cm uzunluğunda, 174 cm genişliğinde ve 0,7 cm kalınlığında standart tabakalara dönüştürülmektedir. Nihai aşamada baskı, fırınlama ve ebatlandırma işlemleri uygulanarak yüzey düzgünlüğü,

yoğunluk ve nem dengesi optimize edilmekte; levhalar standart ölçülerde kesilip paketlenmeye hazır mamul hâline getirilmektedir (Çağal, 2017, s. 37). Böylece üretim, hammadde girişinden ürün çıkışına kadar birbirine bağımlı birimler üzerinden ilerleyen, kalite kontrol ve bakım süreçleriyle desteklenen bir çalışma sistemi içinde tamamlanmıştır.

4.4 İstihdam Yapısı ve Sosyal Yaşam

Artvin Lif Levha Fabrikası, kuruluşundan itibaren Artvin’de düzenli ücretli istihdamın oluşmasına katkı sağlayan başlıca kurumlardan biri olmuştur. İnşaat ve montaj süreçlerinde işgücünün genişlemesi, fabrikanın yalnızca üretim aşamasında değil, kuruluş döneminde de yerel emek piyasasını canlandırdığını göstermektedir. 1973’te montaj sürecinde 35 sanat okulu mezunu ve 120 düz işçinin istihdam edilmesi; mühendis, tekniker ve orman mühendislerinden oluşan teknik kadronun sürece dâhil olması, fabrikanın çok katmanlı bir iş bölümü ve uzmanlaşma gerektirdiğine işaret eder. İnşaat ekibinin de katılımıyla personel sayısının 216’ya ulaşması, tesisin kısa sürede önemli bir istihdam odağına dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

İstihdamın yanı sıra fabrika, mekânsal ve kurumsal düzenlemeleriyle sosyal yaşamın örgütlenmesinde de etkili olmuştur. 1971’de lojmanların tamamlanması ve çalışanlara tahsis edilmesi; yerleşke içerisinde sosyal tesislerin (örneğin işçi gazinosu) bulunması; sağlık birimi ve itfaiye gibi birimlerin varlığı, fabrikanın “sosyal devlet” perspektifine uygun biçimde yalnızca iş ilişkilerini değil, gündelik yaşamı da düzenleyen bir kurumsal çerçeve sunduğunu göstermektedir. Lojmanların hiyerarşik planlanması (müdür–mühendis–memur–işçi) ise kurumsal düzenin mekâna yansıyan bir boyutu olarak değerlendirilmelidir. Bu yapı, çalışma hayatının yalnızca üretim alanıyla sınırlı kalmadığını; barınma, sosyal etkileşim, güvenlik ve sağlık gibi alanlarda da kurumsal bir “yaşam çevresi” kurduğunu düşündürmektedir.

Bu yönüyle Artvin Lif Levha Fabrikası, yerel düzeyde yalnızca ekonomik bir aktör değil; aynı zamanda kentte modern çalışma ilişkilerinin, mesleki kimliklerin ve toplumsal aidiyet biçimlerinin üretildiği bir sosyal düzenek olarak okunabilir. Bu sosyal düzenek, fabrikanın kapanışının neden yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal bellekte “kırılma” olarak yaşandığını açıklayan arka planı da güçlendirmektedir.

4.5 Artvin Lif Levha Fabrikasının Kapatılma Süreci

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın kapanış süreci, kırsal sanayi yatırımlarının sürdürülebilirliği ve kamu işletmelerinin dönüşümü bağlamında çok katmanlı bir örnek sunmaktadır. Uzun yıllar boyunca Artvin'in orman kaynaklarının değerlendirilmesinde kritik rol oynayan tesis, zaman içinde teknolojik eskime, maliyet artışları ve rekabet koşullarındaki değişimler nedeniyle kırılgan bir işletme yapısına sürüklenmiştir. Bu kırılganlık hem üretim süreçlerinin teknik riskleri hem de 1990'lı yıllarda derinleşen ekonomik daralma ve yeniden yapılanma politikalarıyla birlikte daha görünür hâle gelmiştir (Serhad Gazetesi, 1992).

4.5.1. Yangın Olayı ve Sonrası

Lif levha üretiminin niteliği gereği ince odun lifleri ve üretimde kullanılan kimyasallar, yangın riskini yapısal bir sorun hâline getirmektedir. Bu nedenle fabrikada sürekli görev yapan bir itfaiye biriminin bulunması, üretim güvenliği açısından temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik daralma, fabrikanın çeşitli birimlerinde olduğu gibi yangın güvenliği alanında da personel azaltımını beraberinde getirmiş; bu durum yangınlara karşı kurumsal kapasiteyi zayıflatmıştır (Serhad Gazetesi, 1992).

1994 yılında meydana gelen büyük yangın, fabrikanın kapanış sürecini hızlandıran kritik bir eşik olmuştur. Yangına erken müdahale edilememesi alevlerin geniş alana yayılmasına neden olmuş; farklı illerden gelen ekiplerin çabasıyla yangın kontrol altına alınabilmektedir. Yangında kereste stokları ve üretilmiş levhaların önemli bir kısmı zarar görmüş; buna karşın ana fabrika binasının ciddi bir hasar almadan korunması, üretimin teorik olarak devam edebilirliğini bütünüyle ortadan kaldırmamıştır. Ancak yangın, fabrikanın ekonomik kırılganlığını derinleştirerek sonraki karar süreçlerinde (özelleştirme ve tasfiye gibi) belirleyici bir hızlandırıcı etki yaratmıştır.

4.5.2. Özelleştirme ve Tasfiye Süreci

Yangın sonrası fabrika yaklaşık iki-üç yıl daha devlet bünyesinde faaliyet göstermiş; ancak 1998'de alınan karar doğrultusunda özelleştirme kapsamına alınmıştır. 1998'de Artvin İmalat Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından devralınması, tesisin yeniden işler hâle getirilmesi için bir girişim oluşturmuş; buna rağmen sürdürülebilir bir üretim rejimi kurulamamış ve fabrika 15 Mayıs 1998 tarihinde tamamen üretimi durdurmuştur. Bu aşamada kapanış, yalnızca işletme yönetimine ilişkin bir sorun olarak değil; sermaye

yetersizliği, modernizasyon maliyetleri, enerji ve işçilik giderleri ile rekabet gücü gibi yapısal unsurlarla birlikte değerdendirilmelidir.

Tasfiye sürecinde kritik bir dönemeç, fabrikanın kuruluşunda ve ilk dönem işletme aşamalarında katkısı bulunan Polonyalı mühendis Jozef Baran'ın Artvin'e davet edilmesi ve 29 Nisan 1999 tarihli teknik değerdendirme raporudur. Baran'ın raporunda tesisin 1960'ların teknolojisiyle çalıştığı, ekipmanların bütüncül biçimde yenilenmesi gerektiği, yüksek elektrik tüketimi ve işçilik maliyetlerinin rekabet gücünü zayıflatıldığı ve üretim faaliyetlerinin çevresel açıdan sorunlar ürettiği vurgulanmıştır. Bu değerdendirme, modernizasyonun yüksek maliyetli olacağını ortaya koyarken, fabrikanın tasfiyesinin bölgesel kalkınma açısından uzun vadeli maliyetler doğurabileceği ihtimalini de dolaylı biçimde gündeme getirmiştir. Buna karşın raporun dönemin ekonomik ve idari koşulları içinde hayata geçirilememesi, fabrikanın tasfiye rotasına girmesini kolaylaştırmıştır.

1999 yılında tesisin hurdaya çıkarılması yönünde karar alınmış; bu karar doğrudusunda yalnızca makine ve metal aksam değil, fabrika binasıyla birlikte uzun yıllar yetecek miktardaki stok malzemelerin dahi hurda fiyatına satılması, sanayi altyapısının bütünlüğünü ortadan kaldıran bir tasfiye pratiğine işaret etmektedir. Bu süreç, Artvin'in sanayi birikimi açısından “kurumsal sürekliliğın kopuşu” olarak da yorumlanabilir.

4.5.3. Alanın Yeniden İşlevlendirilmesi

Tasfiye sürecinin ardından fabrikanın fiziksel alanı kamu yararı doğrudusunda yeniden değerdendirilmiş ve mekân yeni bir işleve yönlendirilmiştir. Artvin Lif Levha Fabrikası'nın fabrika binası, lojmanları ve sosyal tesisleriyle birlikte toplam 74.000 m²'lik alanı, 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Artvin Eğitim Fakültesi'ne sembolik bir bedel olan 2 TL karşılığında devredilmiştir. Böylece sanayi işlevini yitiren yerleşke, eğitim işlevi kazanarak kentsel kullanım içinde yeniden konumlandırılmıştır (Öztürk, İmamoğlu, Eroğlu, & Olgun, 2005, s. 7).

Bu yeniden işlevlendirme, bir yandan sanayi yatırımlarının mekânsal mirasının bütünüyle terk edilmediğini; diğer yandan fabrikanın üretim ve istihdam işlevinin kaybıyla oluşan toplumsal boşluğın farklı bir kamusal işleve “tahvil” edilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ancak mekânın eğitim amaçlı kullanıma dönüşmesi, fabrikanın yerel bellek ve kimlik üzerindeki etkisini ortadan kaldırmamış; aksine, “sanayi geçmişı” ile “yeni kamusal işlev” arasındaki gerilim ve süreklilik, fabrikanın

hafıza mekânı olarak tartışılmasına güçlü bir zemin hazırlamıştır.

4.6 Artvin Yıllıkları ve Yazılı Basında Artvin Lif Levha Fabrikası

4.6.1. 1967 ve 1973 Artvin Yıllıklarında Fabrika

1967 ve 1973 Artvin yıllıkları, Artvin Lif Levha Fabrikası'nı henüz kuruluş/kuruluş-sonrası evrede ele alarak tesisin teknik kapasitesi, ekonomik projeksiyonları ve bölgesel kalkınma hedefleri hakkında ayrıntılı bir “planlama dili” sunmaktadır. Yıllıklarda fabrika, Artvin'in kuzeydoğusunda Çoruh Nehri kıyısındaki Korzul Mevkii'nde, ulaşım kolaylığı ve su kaynaklarına yakınlığı nedeniyle yatırım için elverişli görülen bir sahada konumlandırılmakta; deniz seviyesinden yaklaşık 200 metre yükseklikte bulunan bu alanın stratejik avantajları özellikle vurgulanmaktadır. Tesisin yaklaşık 65.047 m² büyüklüğünde bir alan üzerinde inşa edileceği belirtilirken, kuruluşun bölgesel gelişmeyi hızlandıracak bir “kalkınma hamlesi” olarak kodlandığı anlaşılmaktadır (Artvin İl Yıllığı 1967).

Yıllıklarda yer alan mali ve üretim projeksiyonları, fabrikanın dönemin teknik ve iktisadi beklentileri açısından yüksek bir iddiayla tasarlandığını göstermektedir. Buna göre tesisin toplam maliyetinin 79.909.200 TL olacağı öngörülmüş; tam kapasiteyle çalışması hâlinde 24 saatte 110 ton sert lif levha üretme kapasitesine sahip olacağı; üretimin %90'ının sert, %10'unun ise ekstra sert levha olarak planlandığı kaydedilmiştir (Artvin İl Yıllığı 1967). Ürünlerin teknik özellikleri (özellikler, özgül ağırlık, mukavemet, su emme oranı, şişme yüzdeleri ve elastikiyet modülü gibi) ayrıntılı biçimde listelenmekte; bu veriler aracılığıyla tesisin “modern teknoloji” iddiası metinsel olarak güçlendirilmektedir. Böylece yıllıklar, fabrikanın yalnızca bir sanayi tesisi değil, aynı zamanda teknik standartlar üzerinden meşrulaştırılan bir modernleşme aracı olarak temsil edildiğini ortaya koymaktadır.

Bu temsilin önemli bir boyutu, fabrikanın hammadde rejimi üzerinden kurulmaktadır. Yıllıklar, ormanlardan toplanan ve ekonomik değer atfedilmediği için çoğu kez çürümeye terk edilen yaklaşık 80 bin ton küçük odun parçasının sanayiye kazandırılacağını belirterek yatırımı “verimlilik” ve “kaynakların etkin kullanımı” çerçevesinde temellendirir (Artvin İl Yıllığı, 1973). Böylelikle yatırım, yalnızca üretim artışı perspektifiyle değil, aynı zamanda atığın değerlendirilmesi ve orman işletmeciliğinde sürdürülebilirlik iddiasıyla da ilişkilendirilir.

Ekonomik göstergeler bakımından ise yıllıklar, fabrikanın kârlılık ve amortisman beklentilerini son derece iyimser bir projeksiyonla sunmaktadır. Tam kapasiteyle çalışması hâlinde yılda 35.721.400 TL değerinde mamul üretileceği; amortismanlar düşüldükten sonra yıllık net kârın 30.115.800 TL düzeyinde gerçekleşeceği ve fabrikanın 12–15 yıl içinde kendini amorti edeceği hesaplanmıştır (Artvin İl Yıllığı, 1967). İstihdam açısından da 150–200 kişilik doğrudan istihdam, üç vardiya koşulunda millî ekonomiye yıllık yaklaşık 14 milyon TL katkı gibi göstergeler, tesisin bölge ekonomisini dönüştürecek bir “lokomotif” olarak düşünüldüğünü göstermektedir (Artvin İl Yıllığı, 1973).

Yıllıkların dikkat çekici bir diğer unsuru, lif levhanın 300’ü aşkın kullanım alanı olduğunun belirtilmesi ve özellikle inşaat, mobilya, taşımacılık (vagon-gemi), depo/ambar yapıları ve ambalaj üretimi gibi geniş bir yelpazede ihtiyaçlara yanıt vereceği iddiasıdır. Bu çeşitlilik, fabrikanın yalnızca Artvin’e değil, daha geniş bir coğrafyada arz güvenliği sağlayacak bir yatırım olarak kurgulandığını düşündürmektedir. Nitekim yıllıkların fabrikanın kuruluş amacını açık biçimde “Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu illerinin mamul kereste ve orman ürünleri ihtiyacını karşılamak” şeklinde tanımlaması, yatırımın bölgesel kalkınma kadar ulusal sanayi stratejisiyle de ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Bununla birlikte yıllıkların sunduğu bu kurucu söylem, doğası gereği “beklenti” merkezlidir; fabrikanın fiilî üretim performansı ve işletme sürdürülebilirliği konusunda sınırlı bir perspektif sağlar. Bu nedenle yıllık verileri, fabrikanın kuruluş dönemindeki kalkınmacı zihniyeti ve resmî projeksiyonları anlamak için temel bir çerçeve sunsa da bu beklentilerin zaman içindeki karşılıklarını değerlendirmek bakımından, basın ve diğer yazılı kaynaklarla birlikte okunması gerekir. Bu geçiş, fabrikanın “tasarlanmış rolü” ile “yaşanmış performansı” arasındaki mesafeyi görünür kılma imkânı sağlayacaktır.

4.6.2. Yerel ve Ulusal Basında Artvin Lif Levha Fabrikası

Artvin Lif Levha Fabrikası’nın kuruluşundan kriz dönemlerine uzanan seyri, yerel basında özellikle Serhad Artvin Gazetesi üzerinden, süreklilik gösteren bir kamusal izleme ve yorum alanı üretmiştir. Basın metinleri, fabrikanın yalnızca teknik/iktisadi bir yatırım olarak değil, aynı zamanda yerel siyaset, toplumsal beklentiler ve bölgesel kimlik açısından da sembolik bir değer taşıdığını göstermektedir. Bu yönüyle basın,

fabrikanın tarihini yalnızca “bildiren” değil, aynı zamanda fabrikanın toplum nezdindeki anlamını “çerçeveleyen” bir aktör olarak okunmalıdır.

Kuruluş dönemine ilişkin haberlerde hâkim söylem, belirgin biçimde “heyecan” ve “kalkınma” vurgusuna dayanmaktadır. Fabrikanın Sovyet kredisi ve teknik desteğiyle gerçekleştirilecek büyük sanayi yatırımları arasında anılması, yerelde bu projenin “tarihsel bir fırsat” olarak algılandığını düşündürmektedir. Temel atma töreninin güçlü biçimde görünür kılınması ve fabrikanın çeşitli adlandırmalarla (örneğin “Kontralit–Duralit”) kamuoyuna sunulması, lif levhanın yenilikçi bir üretim alanı olarak temsil edildiğini göstermektedir. Bu dönemde basın, yatırımın hızla tamamlanacağı ve Artvin’e refah getireceği yönündeki beklentileri pekiştirir.

Bununla birlikte inşaatın uzaması, malzemenin beklemesi, süreçteki yavaşlık ve idari/teknik gecikmeler, basın metinlerinde giderek eleştirel bir dile dönüşmektedir. “Sürüncemede kalan fabrika” gibi ifadeler, yerel kamuoyunun beklenti düzeyinin yüksekliğini ve zaman içinde oluşan hayal kırıklığını yansıtır. Bu durum, fabrikanın yerel ölçekte yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal meşruiyet ve yönetim kapasitesiyle ilişkili bir göstergeye dönüştüğünü düşündürmektedir.

Üretime geçiş sonrasında basın metinleri iki yönlü bir tablo sergiler: Bir yandan kapasite, gelir ve kâr hedefleri gibi iyimser projeksiyonlar kamuoyuna taşınır; diğer yandan teknik arızalar, tedarik sorunları ve yangın gibi kırılganlık işaretleri daha erken tarihlerde görünür hâle gelir. Buhar kazanlarındaki arıza nedeniyle üretimin durması ve yedek parça/onarım süreçlerindeki aksaklıkların gündeme gelmesi, fabrikanın teknik altyapısının süreklilik gerektiren bakım ve yenileme ihtiyacına bağlı olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde yangın olaylarının basında yer bulması, tesisin üretim rejiminin doğurduğu risklerin yerel ölçekte “kurumsal güvenlik” tartışması ürettiğine işaret eder.

1976 sonrası haberlerde pazar ve talep daralmasına ilişkin vurguların artması, fabrikanın yalnızca teknik değil, aynı zamanda piyasa dinamikleri bakımından da baskı altında kaldığını göstermektedir. Stok birikimi, ürün talebinin azalması ve rekabetin artması gibi temalar, fabrikanın kuruluş aşamasında öngörülen pazar yapısının zaman içinde değiştiğini düşündürür. 1980’li yıllarda dışa bağımlı yedek parça rejimi, pres pompaları ve hareketli elek gibi kritik ekipmanlarda yaşanan sorunlar; üretim hedeflerinin tam karşılanamaması gibi göstergeler ise işletme sürdürülebilirliğinin giderek zayıfladığını

basın üzerinden görünür kılar.

1990'lı yıllara gelindiğinde basın söyleminde “endişe” ve “kapanış kaygısı” daha baskın hâle gelir. Hammadde tahsisi sorunları, kış aylarında üretimin durma ihtimali ve özelleştirme tartışmaları, fabrikanın bölge halkı için bir “ekonomik güvence” olma vasfını yitirmeye başladığını gösteren kırılma işaretleri olarak öne çıkar. Çalışanların gelecek endişesi üzerinden kurulan haber dili, fabrikanın yalnızca bir işletme değil, ailelerin geçim düzenine ve toplumsal istikrara temas eden bir kurum olarak algılandığını açık biçimde göstermektedir. Dolayısıyla yerel basın, fabrikanın tarihini “umut–eleştiri–kaygı/kayıp” ekseninde kademeli biçimde kurmakta; bu eksen, fabrikanın ilerleyen bölümlerde sözlü tarih verileriyle de desteklenebilecek hafıza anlatısına doğrudan zemin hazırlamaktadır.

4.6.3. Yazılı Kaynaklarda Fabrikanın Algılanışı

Fabrikaya ilişkin yazılı kaynaklar bir arada değerlendirildiğinde, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın üç düzlemde algılandığı görülmektedir: (i) resmî planlama belgelerinde “kalkınma projesi”, (ii) basın metinlerinde “toplumsal beklenti ve kamusal tartışma nesnesi”, (iii) kurumsal/hukuki metinlerde ise “devlet-piyasa ilişkilerinin dönüşümü içinde yeniden tanımlanan bir kamu varlığı”. Bu üç düzlem, fabrikanın yalnızca üretim performansı üzerinden değil, aynı zamanda sembolik değeri ve kurumsal kaderi üzerinden de okunmasını mümkün kılar.

Öncelikle Artvin yıllıkları, fabrikanın algısal çerçevesini teknik veriler ve ekonomik projeksiyonlar üzerinden kurar. Bu metinlerde fabrika, bölgesel eşitsizlikleri azaltacak, orman atıklarını ekonomiye kazandıracak, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'nun kereste/orman ürünü ihtiyacını karşılayacak bir “planlı kalkınma aygıtı” olarak idealize edilir. Dolayısıyla yıllıklarda fabrika, başarı ihtimalinden ziyade “başarı vaadi” üzerinden temsil edilir; bu temsil, devletçi kalkınmacı zihniyetin dilini yansıtan kurucu bir söylem üretir.

Buna karşılık basın kaynakları, fabrikanın algısını zaman içinde değişen bir duygulanım çizgisi üzerinden taşır. Başlangıçta kalkınma umudunun simgesi olan fabrika, gecikmeler ve aksamalarla birlikte eleştiri konusu hâline gelir; ardından teknik arızalar, talep daralması ve dışa bağımlılık gibi etkenlerle kırılğan bir kurum olarak temsile kavuşur; 1990'larda ise özelleştirme ve kapanma ihtimaliyle birlikte bir “kayıp eşliğindeki değer” biçiminde algılanır. Bu dönüşüm, yazılı basının yalnızca olayları

kaydetmediğini, aynı zamanda yerel hafızayı örgütleyen bir anlatı hattı kurduğunu göstermektedir. Bu bağlamda gazete, fabrika tarihinin “arşivsel belleği” olmanın yanı sıra, toplumsal anlamlandırma süreçlerinin de taşıyıcısıdır.

Bu iki kaynak türünü tamamlayan üçüncü düzlem, fabrikanın kurumsal konumunun ve kamu işletmeciliği rejiminin dönüşümünü yansıtan hukuki/kurumsal metinlerdir. ORÜS’ün statüsü, kamu iktisadi teşebbüslerinin idari ve mali örgütlenmesi, 1980 sonrası özelleştirme dalgasının yarattığı dönüşümler ve 1990’larda hızlanan tasfiye süreçleri, fabrikanın yalnızca yerel bir işletme olarak değil, Türkiye’de devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi bağlamında “kurumsal bir örnek” olarak değerlendirilmesine imkân verir. Böylece fabrika algısı, bir yandan kalkınmacı dönemin “vaat edilen refah” söylemiyle; öte yandan neoliberal dönüşümün “verimlilik–özelleştirme–tasfiye” ekseninde birlikte okunabilir.

Sonuç olarak yazılı kaynaklar, Artvin Lif Levha Fabrikası’nı sabit bir anlamla değil, tarihsel süreç içinde dönüşen bir çerçeveye sunmaktadır: yıllıklarda kurulan kalkınma ideali; basında görünürleşen beklenti, eleştiri ve kayıp duygusu; kurumsal metinlerde izlenen idari ve iktisadi dönüşüm. Bu çok katmanlı temsil, fabrikanın ilerleyen bölümlerde sözlü tarih görüşmeleriyle analiz edilecek “kolektif bellek mekânı” niteliğini açıklamak bakımından temel bir bağlam oluşturur. Zira yazılı kaynaklar, fabrikanın yalnızca üretim yapan bir tesis değil, aynı zamanda Artvin’in modernleşme, emek, güvence ve kayıp anlatıları içinde simgesel bir yer edindiğini göstermektedir.

Artvin Lif Levha Fabrikası’na ilişkin yazılı kaynaklar, üç ana hat üzerinden birlikte okunmuştur: Artvin yıllıklarının sunduğu teknik-iktisadi planlama dili; yerel/ulusal basında fabrikanın kuruluş, üretim ve kriz dönemlerine ilişkin kurulan anlatı; yazılı metinlerin bütününde izlenebilen algı ve temsil çerçevesi. Bu üç kaynak kümesi, fabrikanın yalnızca bir sanayi tesisi olarak değil, aynı zamanda yerel ölçekte kalkınma ideali, kamu yatırımı beklentisi ve zaman içinde derinleşen kırılganlıklar üzerinden toplumsallaşan bir “anlam nesnesi” olarak inşa edildiğini göstermektedir. Yıllıklarda fabrikanın rasyonel bir kalkınma projesi olarak formüle edilmesi, teknik kapasite ve kârlılık projeksiyonlarıyla desteklenen iyimser bir kurucu söylem üretirken; basın metinleri, bu kurucu söylemin yerel düzeyde nasıl karşılandığını, hangi aşamalarda eleştirel bir tona dönüştüğünü ve nihayetinde hangi gerilim başlıkları etrafında “kayıp” ve “endişe” söylemine evrildiğini görünür kılmaktadır.

Yazılı kaynakların ortaklaştığı temel bulgu, fabrikanın toplumsal hafızadaki yerinin yalnızca üretim miktarı, kapasite kullanımı ya da kurumsal statü gibi ölçütlerle açıklanamayacak kadar çok katmanlı olduğudur. Fabrika, kuruluş aşamasında “kalkınmanın başlangıcı” olarak temsil edilirken; zaman içinde gecikmeler, teknik arızalar, pazar koşullarındaki değişim ve hammadde/tedarik sorunlarıyla birlikte yerel kamuoyunda bir tartışma odağı hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, yazılı belgelerin yalnızca bilgi taşıyan kayıtlar olmadığını; aynı zamanda belirli duygulanımları (umut, sabır, eleştiri, kırılma, kayıp) üreten ve dolaşıma sokan anlatı rejimleri kurduğunu göstermektedir. Bu yönüyle yıllıklar ve basın metinleri, fabrikanın tarihini “resmî planlama” ile “kamusal algı” arasındaki mesafede konumlandıran tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır.

Ancak yazılı kaynakların sunduğu çerçeve, kaçınılmaz olarak belirli sınırlılıklar da taşımaktadır. Yıllıklar ağırlıklı olarak hedef, kapasite ve ekonomik yarar gibi göstergeler üzerinden konuşurken; basın metinleri çoğu zaman gündem belirleyen olaylar, kriz anları ve kamuoyu tepkileri etrafında yoğunlaşır. Bu durum, fabrikanın gündelik hayat içindeki konumunu, çalışma kültürünü, emek rejimini, işyeri ilişkilerini, aile ekonomisine etkilerini ve özellikle kapanışın bireyler düzeyinde yarattığı deneyimi doğrudan görünür kılmada yetersiz kalabilmektedir. Başka bir ifadeyle, yazılı kaynaklar fabrikanın “ne olduğu” ve “nasıl tartışıldığı” konusunda güçlü veriler sunarken, fabrikanın “nasıl yaşandığı” sorusuna ancak dolaylı yanıtlar üretmektedir.

Bu nedenle çalışmanın bir sonraki bölümünde sözlü tarih görüşmeleri temel başvuru alanı olarak devreye sokulmaktadır. Sözlü tarih, fabrikanın yerel toplumsal bellekte hangi anlam katmanlarıyla taşındığını, çalışanlar ve yakın çevreleri açısından fabrikanın nasıl deneyimlendiğini ve kapanış sürecinin hangi duygusal, sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açtığını içeriden anlatılar üzerinden değerlendirme olanağı sağlar. Böylelikle yazılı kaynaklarda görülen kalkınma vaadi–kriz anlatısı–kayıp söylemi hattı, bireysel tanıklıkların sunduğu gündelik pratikler, emek deneyimleri ve aidiyet anlatılarıyla karşılaştırılarak daha bütüncül bir analiz kurulabilecektir.

Dolayısıyla Beşinci Bölüm, bu bölümde ortaya konulan yazılı temsil çerçevesini bir “arka plan” olarak alacak; fabrika etrafında oluşan bellek ve anlam dünyasını sözlü tarih anlatıları üzerinden çözümleyerek, Artvin Lif Levha Fabrikası’nın bir üretim alanından öte “hafıza mekânı”na dönüşme süreçlerini somut verilerle görünür kılacaktır. Bu geçiş, tez boyunca kurulan kuramsal çerçeveye (hafıza, kolektif bellek ve hafıza mekânları)

ampirik bulgular arasındaki bağlantıyı güçlendirmeyi ve fabrikanın yerel toplumdaki konumunu tarihsel süreklilik içinde yorumlamayı amaçlamaktadır.

4.6.4. Devletçi Kalkınma Paradigması ve ORÜS'ün Kurumsal Konumu

1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'de uygulanan kalkınmacı devletçilik modeli, kamu iktisadi teşebbüslerini (KİT) ulusal sanayileşmenin temel araçları olarak konumlandırmıştır. Bu modelde devlet, yalnızca düzenleyici bir aktör değil; aynı zamanda doğrudan üretici, yatırımcı ve planlayıcı bir özne olarak ekonomik hayatın merkezinde yer almıştır. KİT'ler, sermaye birikiminin hızlandırılması, stratejik sektörlerde dışa bağımlılığın azaltılması ve bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi gibi çok boyutlu hedeflerin taşıyıcısı olarak tasarlanmıştır.

Bu bağlamda Orman Ürünleri Sanayi Kurumu'nun (ORÜS) 1984 tarihli Ana Statüsü, devletçi kalkınma paradigmasının kurumsal ilkelerini açık biçimde yansıtmaktadır. Söz konusu statüde ORÜS'ün; orman ürünleri sanayisini modernleştirmek, yeni tesisler kurmak, teknolojik yenilikleri uygulamak, düşük katma değerli hammaddeyi sanayi girdisine dönüştürmek ve özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde bölgesel kalkınmayı desteklemek gibi görevlerle donatıldığı görülmektedir. Bu ilkeler, ORÜS'ü salt ticari bir işletmeden ziyade, ulusal kalkınma planlarının uygulayıcı bir unsuru hâline getirmiştir.

Artvin Lif Levha Fabrikası da bu kurumsal ve ideolojik çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Fabrika, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sanayi altyapısını güçlendirmek, kırsal istihdam yaratmak ve bölgenin zengin orman kaynaklarını işlenmiş sanayi ürünlerine dönüştürmek amacıyla planlanmıştır. Dolayısıyla tesisin kuruluşu, devletçi kalkınma modelinin mekânsal ve sektörel bir uzantısı olarak okunabilir. Bu yönüyle 1984 Ana Statüsü, fabrikanın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve bölgesel hedefler taşıyan bir kamu yatırımı olarak tasarlandığını göstermektedir.

4.6.5. KİT'lerin Dönüşümü: 1980 Sonrası Neoliberal Politikaların Teorik Bağlamı

1980'li yıllar, Türkiye'de ve küresel ölçekte devletin ekonomik alandaki rolünün yeniden tanımlandığı bir döneme işaret etmektedir. Neoliberal iktisadi düşüncenin etkisiyle, devletin üretici kimliği sorgulanmış; piyasa mekanizmalarının etkinliği, rekabet ve verimlilik kavramları ön plana çıkarılmıştır. Bu yaklaşım, KİT'leri kamu yararı üreten kurumlar olmaktan ziyade, bütçe üzerinde yük oluşturan ve piyasa işleyişini bozan yapılar olarak tanımlamıştır.

Bu ideolojik dönüşüm, IMF ve Dünya Bankası tarafından önerilen yapısal uyum

programları aracılığıyla kurumsal bir çerçeve kazanmıştır. Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan süreç, serbest piyasa ekonomisinin kurumsallaştırılmasını ve devletin üretim alanlarından çekilerek düzenleyici bir role indirgenmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda özelleştirme, yalnızca ekonomik bir tercih değil; dış finansman koşullarının ve uluslararası ekonomik yönlendirmelerin bir sonucu olarak gündeme gelmiştir.

Neoliberal dönemde KİT’lerin rolü köklü biçimde yeniden tanımlanmıştır. Artık bu kuruluşlar, istihdam ve bölgesel kalkınma gibi sosyal işlevleriyle değil; kârlılık, mali disiplin ve rekabet edebilirlik ölçütleriyle değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönüşüm, ORÜS’e bağlı tesisler açısından da belirleyici olmuş; özellikle teknolojik yenileme ihtiyacı yüksek, pazar erişimi sınırlı ve maliyetleri artan kırsal sanayi tesisleri, yeni ekonomik paradigmada sürdürülemez yapılar olarak görülmüştür.

4.6.6. Özelleştirme Süreci ve Artvin Lif Levha Fabrikası’nın Kırılma Noktası (1998)

Artvin Lif Levha Fabrikası’nın kurumsal kaderi açısından en kritik aşama, 8 Eylül 1998 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Özelleştirme Yüksek Kurulu kararıdır. Bu karar, fabrikanın kamu eliyle işletilmesinin sürdürülebilir olmadığı yönündeki değerlendirmeyi kurumsal düzeyde kesinleştirmiş ve tesisin piyasa koşullarına devrini öngören yeni kalkınma anlayışını somutlaştırmıştır.

Bu süreç, sanayi politikaları açısından paradigmatic bir kırılmaya işaret etmektedir. 1960–1980 döneminde bölgesel kalkınma ve kamu öncülüğünde sanayileşme hedefleriyle kurulan tesisler, 1990’lı yıllarda aynı gerekçelerle savunulamaz hâle gelmiştir. Artvin örneğinde fabrika, yalnızca bir üretim birimi değil; istihdam, sosyal yaşam ve yerel ekonomik bütünlüğün temel taşıyıcılarından biri olmasına rağmen, özelleştirme sürecinde bu işlevler ikincil hatta önemsiz kabul edilmiştir.

Özelleştirme sonrası kısa süreli işletme denemeleri, ulusal düzeyde benimsenen piyasa mantığı ile Artvin’in yerel ekonomik gerçekliği arasındaki yapısal uyumsuzluğu açık biçimde ortaya koymuştur. Özel sektörün sermaye, teknoloji ve pazar erişimi açısından sınırlı kaldığı bir bölgede, kamu yatırımlarının çekilmesi yerel ekonomiyi daha da kırılgan hâle getirmiştir. Bu durum, neoliberal politikaların yerel ölçekte yarattığı asimetrik etkilerin somut bir örneğini teşkil etmektedir.

4.6.7. Teorik Bir Sonuç: Artvin Lif Levha Fabrikası Bir “Dönüşüm Laboratuvarı” Olarak

Artvin Lif Levha Fabrikası’nın kurumsal serüveni, Türkiye’de devletçi kalkınma modeli ile neoliberal ekonomik yaklaşım arasındaki tarihsel geçişi yerel ölçekte gözlemlemeyi mümkün kılan özgün bir örnek sunmaktadır. Devletçi model döneminde fabrika, ulusal kalkınma stratejisinin bir aracı, bölgesel eşitsizliklerle mücadelede kullanılan planlı bir sanayi yatırımı ve sosyal devlet anlayışının somut bir yansıması olarak işlev görmüştür.

1980 sonrası neoliberal dönemde ise aynı tesis, devletin üretimden çekilme sürecinin sembolik örneklerinden biri hâline gelmiştir. Kârlılık ve rekabet edebilirlik kriterleri ön plana çıkarken, fabrikanın bölgesel kalkınma, istihdam ve sosyal bütünlük açısından taşıdığı anlam büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Bu dönüşüm, yalnızca bir sanayi tesisinin kapanışı değil; aynı zamanda belirli bir kalkınma anlayışının yerel düzeyde sona erişi olarak değerlendirilebilir.

Bu yönüyle Artvin Lif Levha Fabrikası, KİT’lerin Türkiye’deki dönüşümünü analiz etmek için bir “dönüşüm laboratuvarı” niteliği taşımaktadır. Kuruluş, gelişme ve tasfiye süreçleri; devlet–piyasa ilişkilerinin tarihsel değişimini, ulusal politikaların yerel yapılar üzerindeki etkisini ve kalkınma paradigmalarının toplumsal sonuçlarını birlikte ele almayı mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla fabrika, yalnızca Artvin’in sanayi tarihi açısından değil; Türkiye’nin kalkınma deneyiminin eleştirel bir değerlendirmesi açısından da önemli bir analitik zemin sunmaktadır.

FABRIKA HAFIZASININ İZİNDE: ÇALIŞAN AİLELERİNDEN SÖZLÜ TARİH TANIKLIKLARI

5.1 Kurumsal Hafızanın Aile İçi Aktarımı ve Sosyal Yaşamın İzleri: Alpaslan Çağal ile Görüşme

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın sosyal tarihini ortaya koymayı amaçlayan sözlü tarih çalışmasının ilk görüşmesi, fabrikanın uzun yıllar çalışanlarından biri olan ve aynı zamanda fabrika tarihine ilişkin kapsamlı bir kişisel arşiv oluşturmuş bulunan Erol Çağal'ın oğlu Alpaslan Çağal ile gerçekleştirilmiştir (A. Çağal, kişisel görüşme, 16 Eylül 2024). Bu görüşme, yalnızca fabrikanın üretim süreçlerine dair dolaylı teknik bilgiler sunması bakımından değil; daha önemlisi, fabrikanın çevresinde şekillenen gündelik yaşam pratiklerini, topluluk ilişkilerini ve kurumsal hafızanın aile içindeki aktarım biçimlerini görünür kılması açısından özel bir önem taşımaktadır.

Görüşmede aktarılan bilgiler, sözlü tarih literatüründe sıklıkla vurgulanan “ikinci kuşak tanıklık” kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Alpaslan Çağal'ın anlatıları, doğrudan fabrika çalışanı olma deneyimine değil; çocukluk, mekânsal yakınlık ve aile içi anlatılar aracılığıyla şekillenen dolaylı bir hafızaya dayanmaktadır. Bu durum, kurumsal belleğin yalnızca resmî belgeler ya da bireysel iş deneyimleri yoluyla değil, aile içi aktarım ve gündelik yaşam hafızası üzerinden de yeniden üretildiğini göstermektedir.

Alpaslan Çağal'ın aktardığı biyografik bilgiler çerçevesinde, 1941 Artvin doğumlu olan Erol Çağal'ın mesleki yaşamı, bölgenin sanayi tarihiyle doğrudan ilişkilidir. Erkek Sanat Okulu mezunu olan Çağal, çalışma hayatına Murgul Bakır Fabrikası'nın asit bölümünde başlamış; ardından Artvin Lif Levha Fabrikası'nda teknik ressam olarak görev almış ve farklı pozisyonlarda uzun yıllar çalıştıktan sonra 1996 yılında emekli olmuştur. 2020 yılında vefat eden Erol Çağal'ın, emeklilik sonrası dönemde fabrikanın tarihine ilişkin fotoğraflar, belgeler ve kişisel tanıklıklardan oluşan kapsamlı bir çalışma hazırlamış olması, bireysel arşivciliğin kurumsal hafızanın korunmasındaki rolünü göstermesi açısından dikkat çekicidir. Söz konusu çalışmanın ticari bir amaçla değil, fabrikanın tarihini yaşatma ve çalışanlar arasında ortak bir bellek oluşturma amacıyla hazırlanmış olması, bu çabanın aynı zamanda etik ve kolektif bir hafıza pratiği olarak

değerlendirilebileceğini düşündürmektedir.

Görüşmede öne çıkan önemli temalardan biri, fabrikanın lojmanlarında şekillenen sosyal yaşamdır. Alpaslan Çağal, çocukluk yıllarının önemli bir bölümünü fabrika lojmanlarında geçirdiğini ve bu mekânın hafızasında merkezi bir yer tuttuğunu ifade etmiştir. Lojman alanında bulunan ve yaklaşık 500 yıllık olduğu belirtilen çınar ağacının, çocuklar için ortak bir oyun alanı işlevi gördüğü; lojman sakinleri arasında güçlü bir dayanışma kültürünün bulunduğu; kapıların kilitlenmediği, çocukların farklı hanelerde rahatlıkla misafir edildiği bir topluluk yapısının hâkim olduğu yönündeki anlatılar, fabrikanın yalnızca bir üretim alanı değil, aynı zamanda güven temelli bir sosyal yaşam mekânı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlatılar, sanayi tesislerinin çevresinde oluşan işçi yerleşimlerinin, gündelik yaşamı düzenleyen yarı-kamusal alanlar olarak nasıl işlev gördüğünü göstermesi bakımından sözlü tarih açısından anlamlıdır.

Sözlü tarih çalışması açısından dikkat çeken bir diğer unsur, fabrika çalışanları arasında kurulan sosyal bağların fabrikanın kapanmasından sonra dahi varlığını sürdürmesidir. Alpaslan Çağal'ın aktardığına göre, Erol Çağal'ın hayattayken organize ettiği Lif Levha çalışanları buluşmaları günümüzde de devam etmekte; eski çalışanlar sosyal medya ve mesajlaşma grupları aracılığıyla iletişimlerini sürdürmektedir. Hastalık, vefat ve düğün gibi yaşam döngüsüne ilişkin olaylarda karşılıklı destek pratiklerinin devam etmesi, fabrikanın çalışanları arasında yalnızca mesleki değil, güçlü bir kolektif kimlik ve aidiyet duygusu yarattığını göstermektedir. Bu durum, sanayi kurumlarının kapandıktan sonra dahi toplumsal ilişkiler üzerinden varlığını sürdürebilen “hafıza mekânları” olarak işlev görebileceğine işaret etmektedir.

Görüşme sırasında, fabrikanın tarihine ilişkin daha ayrıntılı sözlü tanıklıkların izini sürmek açısından temas kurulabilecek eski çalışanların isimlerinin paylaşılması, çalışmanın yöntemsel boyutu açısından da önemlidir. Ancak bu kuşağın büyük bir bölümünün vefat etmiş olması, hayatta olanların ise çoğunlukla Artvin dışında yaşamaları, sözlü tarih çalışmalarının zamansal kırılmasını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, kurumsal hafızaya ilişkin birincil tanıklıkların hızla kaybolduğunu ve sözlü tarih çalışmalarının aciliyet taşıdığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Alpaslan Çağal ile yapılan bu görüşme, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yalnızca ekonomik bir üretim birimi olarak değil; kentsel yaşamı, sosyal ilişkileri ve kolektif belleği şekillendiren çok katmanlı bir toplumsal kurum olarak değerlendirilmesi

gerektiğini ortaya koymaktadır. Görüşmeden elde edilen sözlü tarih verileri, fabrikanın maddi üretimin ötesinde kültürel ve toplumsal bir miras oluşturduğunu göstermekte; bu mirasın anlaşılmasında bireysel ve ailevi anlatıların vazgeçilmez bir kaynak niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

5.2 Lojman Yaşamı, İşçi Kültürü ve Fabrika Topluluğunun Hafızası: Yaşar Tekin Alkan ile Görüşme

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın sosyal tarihini sözlü tarih yöntemiyle yeniden inşa etmeyi amaçlayan çalışmanın ikinci görüşmesi, fabrikanın eski çalışanlarından Zifer Alkan'ın oğlu ve günümüzde Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı olan Yaşar Tekin Alkan ile gerçekleştirilmiştir (Y. T. Alkan, kişisel görüşme, 14 Ekim 2024). Bu görüşme, fabrikanın yalnızca sanayi tarihindeki işlevini değil; lojman yaşamı etrafında şekillenen işçi topluluğu kültürünü, gündelik hayat pratiklerini ve bu deneyimlerin çocukluk hafızasında nasıl kalıcı bir yer edindiğini ortaya koyması bakımından önemli bir sözlü tarih kaynağı sunmaktadır.

Yaşar Tekin Alkan'ın anlatıları, sözlü tarih literatüründe “yaşanmışlıkla aktarılan hafıza” olarak tanımlanabilecek bir konuma sahiptir. Anlatıcı, doğrudan fabrika çalışanı olmamakla birlikte, çocukluk yıllarını fabrikanın lojmanlarında geçirmiş; bu nedenle fabrikanın toplumsal dünyasını içeriden ve süreklilik arz eden bir deneyim üzerinden aktarmıştır. Bu durum, sanayi kurumlarının yarattığı sosyal çevrenin yalnızca çalışanlar değil, onların aileleri ve çocukları üzerinden de kuşaklararası bir hafıza alanı oluşturduğunu göstermektedir.

Görüşmenin başlangıcında Alkan, yakın dönemde yaşadığı sağlık sorunlarına rağmen fabrika çalışanlarıyla ilişkisini sürdürdüğünü ve pandemi dönemi dışında her yıl düzenlenen Artvin Lif Levha Fabrikası Buluşmalarının organizasyonunda aktif rol aldığını ifade etmiştir. Bu buluşmaların sürekliliği, fabrikanın kapanışından uzun yıllar sonra dahi eski çalışanlar arasında güçlü bir kolektif aidiyet ve dayanışma duygusunun varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum, fabrikanın yalnızca üretim sürecinde değil, üretim sonrasında da sosyal ilişkiler üzerinden varlığını sürdüren bir hafıza mekânı olarak işlediğine işaret etmektedir.

Alkan'ın fabrika ile kurduğu ilişki, babası Zifer Alkan'ın 1971 yılında telefon santralciisi olarak fabrikada çalışmaya başlamasıyla şekillenmiştir. Aileye tahsis edilen işçi lojmanına taşındıklarında Alkan'ın 11 yaşında olması, anlatının çocukluk hafızası

üzerinden kurulmasına olanak tanımaktadır. Alkan'ın aktardığına göre lojmanlarda yaklaşık kırk hane yaşamaktadır ve bu hanelerin bir kısmı Sovyetler Birliği ve Polonya'dan gelen mühendis ailelerine aittir. Bu çok kültürlü yapı, lojman alanını yalnızca bir barınma mekânı değil; farklı dillerin, kültürlerin ve gündelik pratiklerin iç içe geçtiği özgün bir sosyal çevre hâline getirmiştir.

Özellikle Polonyalı mühendis Jozef Baran ve ailesiyle kurulan arkadaşlık, Alkan'ın anlatısında hafızasal bir odak noktası oluşturmaktadır. Çocukların Baran ailesinin çocuklarına Türkçe öğretmeye çalışmaları ve bu sürecin çocukluk heyecanı içinde aktarılan anekdotlarla anlatılması, lojman yaşamının gündelik ve samimi doğasını yansıtmaktadır. Aradan geçen uzun yıllara rağmen bu ilişkinin sosyal medya aracılığıyla sürdürülüyor olması, fabrikanın yarattığı topluluk bağlarının zamansal sürekliliğini gösteren çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.

Alkan'ın anlatılarında öne çıkan bir diğer önemli tema, çocuklar için fabrikanın bir oyun ve sosyalleşme alanı olarak işlev görmesidir. Fabrika lojmanlarında yaşayan çocuklarla Korzul Mahallesi çocukları arasında düzenlenen futbol maçları, çocukların kendi imkânlarıyla formalarını boyamaları ve Çoruh Nehri'ne inen merdivenlerin oyun mekânının bir parçası hâline gelmesi, sanayi tesisinin çevresinde gelişen yaratıcı gündelik pratikleri ortaya koymaktadır. Bu anlatılar, işçi çocuklarının kimliklerinin ve aidiyet duygularının, fabrikanın fiziksel çevresiyle kurdukları ilişki üzerinden şekillendiğini göstermektedir.

Görüşme, aynı zamanda fabrika yönetimi ile işçiler arasındaki ilişkilere dair önemli hafıza kesitleri sunmaktadır. Alkan, dönemin fabrika müdürü Şefik Nohut'u işçiler ve aileleriyle yakından ilgilenen, koruyucu ve kapsayıcı bir yönetici figürü olarak hatırlamaktadır. Yılbaşı eğlencelerinin fabrika gazinosunda topluca kutlanması ve işçilerin zaman zaman fabrika araçlarıyla Arhavi'ye yüzmeye götürülmesi gibi uygulamalar, fabrikanın sosyal refah ve kolektif yaşam anlayışını yansıtan pratikler olarak değerlendirilebilir. Bu tür etkinlikler, fabrikanın yalnızca bir çalışma alanı değil; işçilerin aileleriyle birlikte dâhil oldukları bütüncül bir yaşam dünyası sunduğunu göstermektedir.

Alkan'ın aktardığı bir diğer anlatı, gece vardiyalarında yapılan teftişlere ilişkindir. Müdür Yüksel Sadıkoğlu'nun teftişlere başlamadan önce işçilere haber verdiğinin babası tarafından dile getirilmesi, fabrika içinde çalışanlar arasında gelişen gayri resmî

dayanışma ve karşılıklı koruma pratiklerini görünür kılmaktadır. Bu anlatı, sözlü tarih literatüründe sıkça karşılaşılan biçimde, işçi topluluklarında resmî hiyerarşi ile gündelik dayanışma ilişkilerinin iç içe geçtiği karmaşık yapıyı somutlaştırmaktadır.

1980 askerî darbesi dönemine ilişkin anlatılar, fabrikanın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda güvenlik ve koruma alanı olarak da işlediğini göstermektedir. Alkan'ın aktardığına göre, Şefik Nohut'un darbe sürecinde fabrikanın giriş ve çıkışlarını kapatarak işçileri askerî müdahalelerden korumaya çalıştığını ifade etmesi, fabrikanın çalışanları için kolektif bir sığınak işlevi gördüğüne işaret etmektedir. Bu durum, sanayi kurumlarının kriz dönemlerinde üstlendikleri toplumsal rolleri anlamak açısından önemlidir.

Görüşmenin son bölümünde fabrikanın kapanış sürecine ilişkin tanıklıklar yer almaktadır. Alkan, fabrikanın son yıllarında işçi sayısının azaldığını ve yaklaşık 93 çalışanla üretimin sürdürülmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Yangın söylentilerine açıklık getirerek, yangının Polonya'dan getirilen yağlı huş odunlarının bulunduğu sahada çıktığını; çalışanların evrakları korumak amacıyla belgeleri güvenli alanlara taşıdıklarını aktarmıştır. Bu anlatı, kapanış sürecinde dahi fabrikanın kurumsal hafızasına yönelik bir sorumluluk bilincinin sürdüğünü göstermektedir.

Fabrikanın kapanmasına ilişkin değerlendirmelerinde Alkan, dönemin siyasi aktörlerinin rolüne dikkat çekmiş; fabrikanın satış yapamadığı gerekçesiyle kapatılmasını ve daha sonra üniversiteye sembolik bir bedelle devredilmesini “büyük bir kayıp” olarak nitelendirmiştir. Kendisi ve bazı işçilerin fabrikayı satın almak için girişimde bulunmuş olmalarına rağmen bu taleplerin kabul edilmemesi, fabrikanın kapanışının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda işçiler açısından dışlayıcı bir süreç olarak deneyimlendiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Yaşar Tekin Alkan ile yapılan görüşme, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın sosyal tarihine dair üç temel boyutu görünür kılmaktadır:

- (1) fabrikanın çevresinde oluşan güçlü topluluk ve dayanışma kültürü,
- (2) lojman yaşamının çocukluk hafızasında bıraktığı mekânsal ve duygusal izler,
- (3) fabrikanın kapanışının işçiler ve aileleri açısından ekonomik olduğu kadar toplumsal ve duygusal bir kırılma olarak deneyimlenmesi.

Bu bağlamda Alkan'ın anlatıları, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yalnızca bir sanayi

kuruluşu değil; kuşaklar boyunca aktarılan, ortak yaşam pratikleriyle şekillenen ve yerel toplumsal bellekte derin izler bırakan bir sosyal dünya olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

5.3 İşçi Kültürü, Çalışma Koşulları ve Endüstriyel Topluluğun Hafızası: İsmail Yüzbaşıoğlu ve İsmail Gürkan Göksu ile Görüşme

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın emek tarihi, üretim süreçleri ve çalışma yaşamına ilişkin sözlü tanıklıkları derlemeyi amaçlayan çalışmanın üçüncü görüşmesi, fabrikanın uzun yıllar çalışanlarından İsmail Yüzbaşıoğlu ve İsmail Gürkan Göksu ile birlikte gerçekleştirilmiştir (İ. G. Göksu, kişisel görüşme, 16 Eylül 2024–16 Şubat 2025; İ. Yüzbaşıoğlu, kişisel görüşme, 16 Eylül 2024). Yüzbaşıoğlu'nun ileri yaşına bağlı sağlık sorunları ve işitme güçlüğü nedeniyle görüşmeye eşi Ayşe Yüzbaşıoğlu'nun ve çalışma arkadaşı Göksu'nun eşlik etmesi, sözlü tarih literatüründe sıklıkla vurgulanan kolektif tanıklık ve hafızanın birlikte inşası pratiğini somut biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum, bireysel hafızanın topluluk içindeki diğer aktörler aracılığıyla tamamlanabildiğini ve sözlü tarih anlatısının çoğu zaman çok sesli bir yapı taşıdığını göstermektedir.

Her iki tanıklık birlikte değerlendirildiğinde, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yalnızca bir üretim mekânı değil; mesleki uzmanlaşmanın, ustalık aktarımının, dayanışmanın ve ortak yaşam pratiklerinin kurulduğu bütüncül bir endüstriyel topluluk oluşturduğu açıkça görülmektedir.

5.3.1. Mesleki Kökenler ve Fabrikaya Giriş: Sanayi İşçiliğinin Sosyal Arka Planı

İsmail Yüzbaşıoğlu, Sanat Okulu mezunu olduğunu ve askerlik dönüşünde mesleki eğitime dayalı olarak fabrikada “Fırınlama Bölümü Operatörü” olarak çalışmaya başladığını belirtmiştir. Bu anlatı, dönemin sanayi istihdam politikaları açısından değerlendirildiğinde, teknik okulların kamu sanayi tesisleri için temel işgücü kaynağı olduğunu göstermektedir. Mesleki eğitimin doğrudan üretim sürecine eklemlenmesi, fabrikanın nitelikli işgücüne verdiği önemi ortaya koymaktadır.

İsmail Gürkan Göksu'nun fabrikaya giriş hikâyesi ise sanayi işçiliğinin kırsal ve yarı-kentsel bölgelerde nasıl bir toplumsal çekim alanı oluşturduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Göksu, fabrikaya girmeden önce mahallede berberlik yaptığını ve günlük kazancının fabrikadaki başlangıç maaşından daha yüksek olduğunu ifade

etmiş; buna rağmen sigortalı ve güvenceli bir işe sahip olma isteğinin sanayi işçiliğine yönelmesinde belirleyici olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, özellikle 1970’li yıllarda sosyal güvenceye sahip olmanın, gelir düzeyinden bağımsız olarak sanayi işçiliğini cazip kılan temel unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

5.3.2. Çalışma Koşulları ve Mesleki Uzmanlaşma: Sürekli Üretim Döngüsünde İşgücünün Konumu

Görüşmede öne çıkan temel temalardan biri, fabrikanın kesintisiz üretime dayalı çalışma rejimidir. Göksu’nun aktardığına göre tesis 7/24 esasına göre çalışmakta, dört vardiya sistemi uygulanmakta; bakım, ambar ve hizmet birimleri ise ağırlıklı olarak gündüz vardiyasında görev yapmaktaydı. Bu yapı, fabrikanın yüksek düzeyde organizasyon ve iş disiplini gerektiren bir üretim döngüsüne sahip olduğunu göstermektedir.

Her iki tanık da fabrikanın bakım ve onarım süreçlerinde dışarıdan teknik destek kullanımının oldukça sınırlı olduğunu, işçilerin zaman içinde elektrik, mekanik ve tesisat alanlarında ileri düzeyde uzmanlık geliştirdiklerini ifade etmiştir. Yıllık bakım döneminde, yaklaşık bir ay boyunca tüm makinelerin ayrıntılı bakımının fabrika çalışanları tarafından yapılması, fabrikanın aynı zamanda fiilî bir mesleki eğitim ve uzmanlaşma alanı olarak işlediğini göstermektedir. Bu durum, işçilerin yalnızca emek gücü sağlayan aktörler değil, üretim sürecinin teknik bilgisini taşıyan temel unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır.

5.3.3. Kimyasallarla Çalışma, İş Güvenliği ve Sağlık Uygulamaları

Gürkan Göksu’nun çalıştığı ilaçlama birimi, fabrikanın en riskli üretim alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Parafin, amonyak, alüminyum sülfat ve oleik asit gibi kimyasallarla çalışmanın yarattığı sağlık risklerini aktaran Göksu, maske ve koruyucu ekipman kullanımının zorunlu olduğunu; ancak buna rağmen ağır kimyasal maddelerin ciddi tehlikeler barındırdığını ifade etmiştir.

Göksu’nun yaşadığı ağır zehirlenme vakası, fabrikanın iş güvenliği ve kriz yönetimi kültürünü anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır. Olayın ardından iş arkadaşlarının hızlı müdahalesi ve idari amirler Yüksel Sadıkoğlu ile Şefik Nohut’un sürece doğrudan dâhil olarak tedavinin Rize’de sürdürülmesini sağlamaları, fabrika yönetimi ile işçiler arasındaki karşılıklı sorumluluk ve koruma ilişkisinin güçlü olduğunu göstermektedir.

Ayrıca fabrikanın sağlık biriminin yalnızca çalışanlara değil, işçilerin ailelerine ve mahalle sakinlerine de acil müdahale sunduğu yönündeki anlatılar, fabrikanın kentsel bağlamda bir tür yerel sağlık merkezi işlevi gördüğüne işaret etmektedir. Bu durum, fabrikanın kamusal hizmet alanını aşan sosyal bir kurum niteliği taşıdığını göstermektedir.

5.3.4. Sosyal Yaşam, Lojman Kültürü ve Mekânsal Dönüşüm

Her iki tanık da Korzul Mahallesi'nin fabrikanın aktif olduğu 1970–1990 yılları arasında Artvin'in en canlı ve yoğun sosyal bölgelerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Fabrikanın kapanmasının ardından bu canlılığın giderek azaldığı, mahalledeki topluluk yapısının çözülmeye başladığı ifade edilmiştir.

Göksu'nun üniversitenin mahalle dokusunu “yabancılaştırdığı” yönündeki değerlendirmesi, mekânsal dönüşümün sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Fabrika döneminde güçlü komşuluk ilişkilerine, işçi dayanışmasına ve ortak yaşam pratiklerine dayanan Korzul'un, fabrikanın kapanmasıyla birlikte kolektif hafızasını taşıyan nüfusunu büyük ölçüde kaybettiği görülmektedir. Bu durum, kentsel mekânda yaşanan dönüşümlerin, hafıza sürekliliğini nasıl zayıflattığını göstermesi açısından önemlidir.

5.3.5. Üretim Kapasitesi, Sendikal Yapı ve Emek Rejimi

Görüşmeler sırasında fabrikanın üretim kapasitesine ilişkin nicel veriler de paylaşılmıştır. Günlük üretimin ortalama 110 ton civarında olduğu, hiçbir dönemde 90 tonun altına düşmediği ve günde yaklaşık 15 kamyon levha sevkiyatı yapıldığı bilgisi, fabrikanın uzun süreli ve istikrarlı bir üretim performansına sahip olduğunu göstermektedir.

Her iki tanık da Ağaç-İş Sendikası'na üye olduklarını, yılda iki kez tam maaş tutarında ikramiye ve ayrıca dört taksitte ödenen sendika ikramiyesi aldıklarını belirtmiştir. Düzenli maaş ödemeleri ve güçlü sendikal örgütlenme, fabrikanın emek rejiminin görece güvenli ve kurumsallaşmış bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

5.3.6. Fabrikanın Kapanışı: İşçi Perspektifinden Bir Değerlendirme

Görüşmenin son bölümünde her iki tanık da fabrikanın kapatılmasının ekonomik gerekçelerle açıklanamayacağını, Artvin tesisinin diğer illerdeki benzer fabrikalara kıyasla daha kârlı olduğunu ifade etmiştir. Kapanış süreci, devlet sanayi tesislerinin

özelleştirilmesi ve özel sektör rekabetinin önünün açılması bağlamında değerlendirilmiştir.

Göksu'nun, işçilerin fabrikayı satın almak için girişimde bulunmalarına rağmen taleplerinin kabul edilmediğini belirtmesi, özelleştirme sürecinin yerel emek topluluğunu karar alma mekanizmalarının dışında bıraktığını göstermektedir. Makinelerin ve malzemelerin hurda fiyatına satılması karşısında duyulan üzüntü, fabrikanın işçiler için yalnızca ekonomik bir varlık değil, aynı zamanda güçlü bir toplumsal ve kültürel değer taşıdığını ortaya koymaktadır.

İsmail Yüzbaşıoğlu ve İsmail Gürkan Göksu ile yapılan bu görüşme, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın emek tarihi açısından üç temel noktayı görünür kılmaktadır:

- (1) teknik uzmanlaşmaya ve ustalık aktarımına dayalı güçlü bir işçi kültürünün oluşması,
- (2) fabrikanın çalışanlar ve aileleri için kapsamlı bir sosyal yaşam alanı sunan kurumsal bir yapı niteliği taşıması,
- (3) fabrikanın kapanışının ekonomik olduğu kadar derin bir toplumsal ve mekânsal kırılma yaratması.

Bu tanıklıklar, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın Artvin'deki endüstriyel modernleşme deneyiminin merkezinde yer aldığını ve yerel kolektif hafızada silinmesi güç izler bıraktığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

5.4 Teknik Bilginin İnşası, Uluslararası İş Birliği ve Endüstriyel Hafıza: Şükrü Yılmaz ile Görüşme

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın kurucu kuşak çalışanlarından Şükrü Yılmaz ile yapılan görüşme, tesisin kuruluş evresi, teknik altyapısı, işgücü rejimi ve fabrika çevresinde şekillenen toplumsal yaşam üzerine yoğun ve ayrıntılı bir sözlü tarih malzemesi sunmaktadır (Ş. Yılmaz, kişisel görüşme, 22 Ekim 2024–15 Şubat 2025). Yılmaz'ın 1968'de fabrikaya girişi ve 1995'e kadar devam eden çalışma yaşamı, fabrikanın yaklaşık üç on yılı aşan kurumsal serüvenine “içeriden” tanıklık eden bir anlatı üretmektedir. Bu nedenle görüşme hem fabrikanın teknik işleyişini hem de kamu sanayi işletmeciliğinin yerel düzeyde nasıl deneyimlendiğini anlamak bakımından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda Yılmaz'ın yaşam öyküsü, Türkiye'nin 1960'lardan 1990'lara uzanan sanayi modernleşmesi ve kamu işletmeciliği tecrübesinin

bireysel düzeydeki karşılığını görünür kılmaktadır.

5.4.1. Kurucu Kuşak İşçiliği ve Teknik Formasyon: Çok Becerili Emek Rejiminin İnşası

Şükrü Yılmaz, İstanbul’da makine teknikerliği eğitimi aldığını ve ardından yüksekokul mezuniyetini tamamlayarak fabrikanın ilk personelleri arasında yer aldığını belirtmiştir. Bu anlatı, sözlü tarih literatüründe önemli bir kategori olan “kurucu işçi kuşağı” olgusunu somutlaştırmaktadır. Yılmaz’ın istinat duvarı inşaatından montaj ve bakım atölyelerine, satın alma şefliğinden vardiya amirliğine kadar uzanan çok yönlü görev alanı, fabrikanın erken döneminde işgücünden beklenen niteliğin yalnızca dar bir uzmanlık değil, tesisin bütünsel işleyişine hâkimiyet gerektiren çok becerili bir emek rejimi olduğunu göstermektedir. Bu durum, kamu sanayi tesislerinde “kurulum döneminin” aynı zamanda işçinin mesleki kimliğinin hızla genişlediği ve kurumsal bilgiye dönüştüğü bir süreç olduğunu düşündürmektedir.

Yılmaz’ın ailesiyle birlikte lojmanlarda ikamet ettiğine dair anlatılar ise, fabrika çalışanlarının sosyal konumunun mekânsal düzlemde de kurumsal biçimde desteklendiğini göstermektedir. Memur bloklarında yer alan 3+1 dairelerin dönemin yerel koşulları içinde görece yüksek bir yaşam standardı sunması, fabrika topluluğunun yalnızca işyeri içinde değil, konut düzeni aracılığıyla da bütünleştiğine işaret eder. Bu çerçevede lojmanlar, yalnızca barınma mekânı değil; kurumsal aidiyetin ve endüstriyel topluluğun gündelik hayat üzerinden yeniden üretildiği bir sosyal alan olarak okunabilir.

5.4.2. Uluslararası Teknik İş Birliği ve Uzmanlaşma: Polonya Eğitim Deneyimi

Görüşmenin en belirgin temalarından biri, fabrikanın kuruluşunda belirleyici olan uluslararası teknik bilgi transferidir. Yılmaz, 1960’ların sonlarında Polonya’nın Varşova kentinde, fabrikanın makinelerinin montajı, bakımı ve işletilmesine yönelik teknik eğitim aldığını; yurt dışına gönderilen yaklaşık 15 kişilik ekip içerisinde yer aldığını ve bir buçuk aya yakın süren eğitimin ardından sertifika aldıklarını ifade etmiştir. Bu anlatı, fabrikanın yalnızca yerel kaynaklarla değil, Doğu Bloku ülkeleriyle kurulan teknik işbirlikleri ve eğitim programları aracılığıyla kurulduğunu; dolayısıyla Türkiye’nin bu dönemdeki sanayi transferi politikalarının yerelde nasıl somutlaştığını göstermektedir.

Eğitim sürecine ilişkin ayrıntılar —Türkiye’ye dönüşte edinilen bilginin diğer işçilere aktarılması, misafirhane koşullarının devlet tarafından sağlanması, harcırahın o dönem

Polonya ekonomisindeki değeri— teknik uzmanlaşmanın ekonomik ve kültürel bağlamdan bağımsız düşünölemeyeceğini göstermektedir. Özellikle Polonyalı mühendis Jozef Baran'ın tercümanlık yapması ve Türk işçilerle kurduğı yakın çalışma ilişkisi, uluslararası teknik iş birliğinin yalnızca kurumsal bir düzenleme değil, aynı zamanda gündelik ilişkiler, dil aracılığı ve karşılıklı öğrenme pratikleri üzerinden kurulduğunu ortaya koymaktadır.

5.4.3. Kurulum ve Montaj: Lojistik, Öğrenme ve Yerinde Sanayileşme

Yılmaz'ın kurulum dönemine dair aktardığı bilgiler, fabrikanın fiziksel altyapısının nasıl oluşturulduğunu anlamak açısından önemli bir sözlü tarih belgesi niteliğindedir. İstinat duvarı inşaatından montaj aşamalarına uzanan süreç, yerel müteahhitlik kapasitesi ile dışarıdan gelen mühendislik bilgisinin birleştiğı hibrit bir kurulum modeline işaret etmektedir. Malzemelerin Hopa Limanı üzerinden taşınması, iki bin tonun üzerindeki parçaların montaj sırasına göre istiflenmesi ve Rus mühendis Boris KovalyoK ile çalışma deneyimi, fabrikanın teknik inşasının aynı zamanda karmaşık bir lojistik organizasyon ve bilgi aktarımı süreci olduğunu göstermektedir.

Yılmaz'ın “makinelere montajını Rus mühendisten öğrenme” yönündeki anlatısı, 1960'lı yılların sanayi modernleşmesinde yerinde öğrenme ve ustalık aktarımının merkezi konumunu ortaya koyar. Böylece fabrika, yalnızca dışarıdan gelen teknik bilginin uygulandığı bir mekân değil; bu bilginin yerel işgücü tarafından içselleştirildiğı, yeniden üretildiğı ve kurumsal kapasiteye dönüştürüldüğü bir öğrenme alanı olarak belirir.

5.4.4. Teknik Ustalık, İç Eğitim ve Mesleki Dayanışma Kültürü

Görüşmede öne çıkan bir diğer boyut, fabrikanın zaman içinde oluşturduğu yüksek seviyede teknik ustalık ve mesleki dayanışma kültürüdür. Yılmaz'ın Hasan Güral, Muzaffer Çoruh ve Nimet Soytürk gibi çalışanların kaynakçılık ve torna alanlarında bölgenin en nitelikli ustaları hâline geldiğine dair ifadeleri, fabrikanın bir tür “sanayi okulu” işlevi gördüğünü desteklemektedir. Bu ustaların baraj inşaatları gibi büyük altyapı projelerinde dahi tercih edilmesi, fabrikanın yalnızca kendi üretim ihtiyacını karşılamadığını; bölgesel ölçekte de teknik emek birikimi ürettiğini göstermektedir.

Yılmaz'ın satın alma süreçlerinde işçileri İstanbul'da özel kurslara göndermesi, fabrikanın kurumsal bir iç eğitim mekanizması kurduğuna işaret etmektedir. Bu mekanizma, teknik bilginin dışarıdan alınmakla sınırlı kalmayıp kurumsal hafızaya

dönüştüğü bir süreklilik yaratmıştır. Ayrıca fabrikanın engelli bireyleri ve ihtiyaç sahibi aileleri istihdam ederek sosyal refah sağlayıcı bir işlev üstlenmesi, kamu sanayi işletmelerinin yalnızca üretim değil, sosyal politika alanında da yerel ölçekte etkili aktörler olduğunu göstermektedir.

5.4.5. Yangın ve Kapatılma: Travmatik Kırılma ve Tasfiye Hafızası

Yılmaz'ın 1994 yangınına ilişkin anlattıkları, endüstriyel risklerin ve çevresel koşulların fabrikanın kaderinde nasıl belirleyici olabildiğini ortaya koymaktadır. Rusya'dan getirilen huş odununun yüksek yanıcılığı, vinçten sıçrayan kıvılcım ve mevsimsel kuruluk gibi unsurlar yangının fiziksel nedenleri olarak dile getirilmiştir. Ayrıca çevre illerden ekipler gelene kadar fabrikanın uzun süre yanmaya devam etmesi, yerel acil müdahale kapasitesinin sınırlarını göstermesi bakımından da anlamlıdır.

Kapanış sürecine ilişkin değerlendirmeler, sözlü tarih çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan biçimde, resmî açıklamaların ötesinde “alternatif kapanış anlatıları” üretmektedir. Yılmaz'ın özelleştirme sonrası işletmenin Özel İdare tarafından devralınıp işletilemediğini, ardından makine ve malzemelerin “hurda fiyatına” satıldığını vurgulaması, kamu varlıklarının tasfiyesine ilişkin güçlü bir eleştiriyi temsil etmektedir. Bu noktada kapanış, yalnızca ekonomik bir karar değil; emek topluluğunun gözünde kurumsal birikimin ve yerel geleceğin kaybı olarak anlamlandırılmaktadır.

Yılmaz'ın fabrikanın bölgesel ekonomiyle kurduğu ilişkiye dair vurgusu (“nakliyeciden orman işçisine kadar pek çok kesim fabrikanın varlığıyla geçiniyordu”), tesisin yerel ölçekte çok katmanlı bir değer zinciri oluşturduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kapatılma, yalnızca bir işyerinin kapanması değil; yerel ekonomik ekosistemin çözülmesi ve bunun sosyal hafızada travmatik bir kırılma olarak yer etmesi şeklinde deneyimlenmiştir.

Şükrü Yılmaz'ın tanıklığı, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın sözlü tarih perspektifinden şu dört temel boyutunu açığa çıkarmaktadır:

- (1) Doğu Bloku ülkeleriyle kurulan uluslararası teknik iş birliği üzerinden şekillenen bir sanayi modernleşmesi projesi olması,
- (2) işçileri çok yönlü teknik bilgiyle donatan ve kurumsal hafızaya dönüştüren özgün bir emek kültürü geliştirmesi,
- (3) lojman düzeni, sosyal ilişkiler ve dayanışma ağlarıyla kendine özgü bir endüstriyel

topluluk inşa etmesi,

(4) özelleştirme ve tasfiye sürecinin yerel hafızada derin bir kırılma ve kayıp duygusu yaratması.

Bu bağlamda görüşme, fabrikanın yalnızca bir üretim tesisi değil; teknik bilgi üretimi, topluluk inşası ve bölgesel ekonomik yaşamın örgütlenmesi açısından Artvin’de belirleyici bir tarihsel aktör olarak konumlandığını göstermektedir.

5.5 Kurumsal Yönetim, Kaynak Krizi ve Özelleştirme Sürecinin İçeriden

Tanıklığı: İbrahim Yılmaz ile Görüşme

Artvin Lif Levha Fabrikası’nın teknik kadroları ve yönetici kuşağı içerisinde merkezi bir konuma sahip olan İbrahim Yılmaz ile yapılan görüşme, fabrikanın kuruluşundan tasfiyesine uzanan süreci mühendislik bilgisi, idari sorumluluk ve kamu işletmeciliği deneyimi ekseninde değerlendirme imkânı sunmaktadır (İ. Yılmaz, kişisel görüşme, 25 Mart 2025). Yılmaz’ın anlatısı, 1970’li yıllarda kamu yatırımı olarak şekillenen sanayi politikalarının yerel düzeydeki yansımalarını, 1990’lı yıllarda hız kazanan özelleştirme sürecinin içeriden nasıl deneyimlendiğini ve bu dönüşümün kurumsal hafızada nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle görüşme, bireysel bir meslek öyküsünün ötesine geçerek fabrikanın kurumsal ve yapısal hafızasının içeriden bir temsili niteliğini taşımaktadır.

5.5.1. Fabrikaya Giriş, Mesleki Gelişim ve Yönetici Kadroya Yükseliş

İbrahim Yılmaz, 1976 yılında Artvin Lif Levha Fabrikası’na stajyer mühendis olarak girmiş; askerlik hizmetini tamamlamasının ardından 1977–1978 yıllarında aynı kurumda görevine devam etmiştir. Kariyerine hammadde tedarik bölümünde başlayan Yılmaz, ilerleyen yıllarda vardiya mühendisliği görevlerinde bulunmuş ve 1992–1999 yılları arasında Müessese Müdürü olarak fabrikanın en üst düzey idari sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu çok katmanlı meslek yaşamı, sözlü tarih açısından fabrikanın teknik, idari ve yönetsel işleyişini aynı anlatı içinde değerlendirme imkânı sunması bakımından önemlidir.

Yılmaz’ın 1985–1992 yılları arasında Orman Bakanlığı’na bağlı Millî Parklar ve Doğa Koruma Genel Müdürlüğü’nde görev yapmış olması, onun yöneticilik perspektifinin yalnızca fabrika içi deneyimle sınırlı kalmadığını; daha geniş bir kamu bürokrasisi ve politika bağlamıyla beslendiğini göstermektedir. Bu durum, kapanış sürecine dair

değerlendirmelerinin yalnızca yerel değil, yapısal bir çerçevede kurulmasına da zemin hazırlamıştır.

5.5.2. KİT Statüsü, Kurumsal Otonomi ve Siyasi Belirlenim

İbrahim Yılmaz'ın anlatısında öne çıkan temel kavramlardan biri, fabrikanın Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsüne alınmasıdır. SEKA, Et-Balık ve Süt Kurumu gibi işletmelerle birlikte Artvin Lif Levha Fabrikası'nın da bu statüye dâhil edilmesi, işletmeye belirli bir mali ve idari otonomi kazandırmıştır. Yılmaz'a göre KİT statüsüyle birlikte fabrika doğrudan bakanlığa bağlanmış, üretim ve istihdam süreçleri belirli standartlara kavuşturulmuş ve işletme, maliyetlerini satış gelirleriyle karşılamak zorunda bırakılarak kendi kendini finanse eden bir yapıya dönüştürülmüştür.

Bununla birlikte Yılmaz, bu modelin karar alma süreçlerini siyasi müdahalelere daha açık hâle getirdiğini vurgulamaktadır. Bu değerlendirme, 1990'lı yıllarda kamu işletmelerinin piyasa mantığına eklenmesi sürecinde yaşanan yapısal gerilimlere dair içeriden bir eleştiri niteliği taşımaktadır.

5.5.3. İşgücü Alımları, Kura Yöntemi ve Emek Yapısının İnşası

Yılmaz'ın aktardığı önemli ayrıntılardan biri, fabrikanın kuruluş dönemindeki geniş ölçekli işçi alımlarıdır. 1976 yılında ilk üretim sürecine geçilirken, noter huzurunda çekilen kura ile yaklaşık 350 kişinin istihdam edilmesi, fabrikanın yerel düzeyde nasıl algılandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu yöntem, bir yandan işe alım sürecinin meşruiyetini ve adalet duygusunu güçlendirirken, diğer yandan her ilçe ve köyden başvuruların kabul edilmesi yoluyla fabrikanın bölgesel kalkınma misyonu üstlendiği algısını pekiştirmiştir.

Zamanla KİT statüsünün gerektirdiği verimlilik politikaları doğrultusunda işçi sayısının azaltılması ve vardiya sisteminin dört vardiyadan üç vardiyaya düşürülmesi ise, devletin işletmecilik anlayışındaki dönüşümün yerel emek yapısı üzerindeki doğrudan etkilerini göstermektedir.

5.5.4. Süreklilik Zorunluluğu: 7/24 Üretim ve Enerji Maliyetleri

Fabrikanın teknik yapısına ilişkin anlatılarda, kesintisiz üretim zorunluluğu merkezi bir yer tutmaktadır. Kazanın soğuması hâlinde yeniden ısıtmanın yüksek maliyet gerektirmesi, fabrikanın “durma lüksü olmayan” bir tesis olarak hatırlanmasına neden olmuştur. Yılmaz'ın aktardığına göre fabrikanın ilk yıllardaki üretim kapasitesi yaklaşık

110 ton/gün düzeyindedir ve bu kapasitenin sürdürülebilmesi, sürekli üretimle doğrudan ilişkilidir.

Fuel-oil ve elektrik maliyetlerinin özellikle 1980'lerden sonra hızla artması, fabrikanın ekonomik yükünü belirleyen temel faktörlerden biri hâline gelmiştir. Bu anlatı, aynı dönemde birçok KİT'in artan enerji maliyetleri karşısında zorlanmasıyla örtüşmektedir.

5.5.5. Hammadde Krizi ve Sürdürülebilirlik Sorunu

İbrahim Yılmaz'ın anlatısında en ayrıntılı biçimde ele alınan konulardan biri hammadde yetersizliğidir. Artvin'in orman varlığı açısından zengin bir bölge olmasına rağmen; yerel halkın yakacak ihtiyacı, Doğu Anadolu'nun artan odun talebi, Giresun Kâğıt Fabrikası gibi diğer sanayi tesisleriyle yaşanan fiyat rekabeti ve kış aylarında ormanlara erişimin zorlaşması, fabrikanın hammadde teminini giderek kırılgan hâle getirmiştir.

Bu koşullar altında fabrikanın Çanakkale, İzmir ve Antalya gibi uzak bölgelerden odun satın almak zorunda kalması; halkın bahçesindeki meyve ağaçlarını dahi keserek satışa yönelmesi ve "orman gülü" gibi düşük kaliteli odunların üretimde kullanılması hem ekolojik baskının hem de sürdürülebilirlik krizinin somut göstergeleri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca sınır kapılarının açılmasıyla Rusya'dan düşük maliyetli odun ithalatının başlaması, fabrikanın hammadde politikasını köklü biçimde dönüştürmüştür.

5.5.6. Sendikal Yapı ve Kamu İşverenliği Rejimi

Yılmaz'ın anlatısı, sendikal yapı ile kamu işverenliği arasındaki ilişkinin zaman içindeki dönüşümünü de görünür kılmaktadır. 1980 öncesinde işçilerin farklı sendikalara dağıldığını, Orman Bakanlığı'nın işveren olarak pazarlık yürüttüğünü ve Ağaç-İş Sendikası üyelerinin farklı ücret skalalarına sahip olduğunu belirten Yılmaz, 1980 sonrasında sendikal yapının tek çatı altında toplandığını ifade etmektedir. Bu süreç, KİT işletmelerinde emek rejiminin giderek daha merkezileşmiş ve standartlaştırılmış bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

5.5.7. Özelleştirme ve Kapanışın Yönetici Perspektifinden Yorumu

İbrahim Yılmaz'ın tanıklığı, 1990'lı yılların başında hız kazanan neoliberal özelleştirme politikalarının fabrika üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. 1992 tarihli Resmî Gazete kararıyla ORÜS'ün özelleştirme kapsamına alınması, fabrikanın kurumsal geleceğini belirleyen kritik bir dönüm noktasıdır. Yılmaz'a göre artan rekabet, yükselen maliyetler, sınır ticaretinin fiyatları aşağı çekmesi ve kamu işletmelerinin

piyasa karşısında güç kaybetmesi, fabrikanın ekonomik sürdürülebilirliğini ciddi biçimde zayıflatmıştır.

Buna karşın Yılmaz, fabrikanın Artvin Merkez’de kurulmasının doğru bir karar olduğunu; işsizlik, göç ve bölgesel eşitsizlik gibi yapısal sorunlara uzun yıllar boyunca çözüm sunduğunu vurgulamaktadır. Bu değerlendirme, KİT’lerin yalnızca ekonomik değil, bölgesel kalkınma ve toplumsal istikrar misyonuna sahip kurumlar olarak algılandığını göstermektedir.

İbrahim Yılmaz’ın anlatısı, sözlü tarih açısından üç düzeyde ele alınabilir:

- (1) Bireysel hafıza: Mesleki kariyer, teknik bilgi ve yöneticilik deneyimi,
- (2) Kurumsal hafıza: Fabrikanın yönetim yapısı, üretim rejimi, hammadde ve enerji politikaları,
- (3) Yapısal hafıza: 1970–1990 arası Türkiye’nin sanayi politikaları, KİT reformları ve neoliberal dönüşüm süreci.

Bu çok katmanlı tanıklık, Artvin Lif Levha Fabrikası’nın yalnızca ekonomik bir işletme değil; sosyal, siyasal ve kültürel boyutları olan tarihsel bir kurum olduğunu ortaya koyan nadir ve güçlü bir sözlü tarih kaynağı niteliği taşımaktadır.

5.6 Fabrika Hafızasının İzinde: Mustafa Alpek’in Tanıklığı

1975 yılında Artvin Lif Levha Fabrikasında çalışmaya başlayan ve halen 79 yaşında olan Mustafa Alpek’in sözlü tanıklığı, fabrika hafızasının hem üretim süreçleri hem de özelleştirme sonrası yaşanan dönüşüm açısından çarpıcı veriler sunmaktadır (M. Alpek, kişisel görüşme, 15 Şubat 2025). Sanat okulundan mezun olan Alpek, 25 Haziran 1975 tarihinde imtihanla işe girdiğini özellikle vurgular. İlk olarak makineci ve daha sonra bakım ustası olarak görev yapan Alpek, 1998 yılında ustabaşı olarak emekli olmuştur. Çalışma hayatının büyük kısmını Defibrilatör bölümünde geçirdiğini söyleyen Alpek, yaklaşık 22 kişilik bir ekip ile makine bakımından sorumlu olduğunu belirtmektedir.

5.6.1. Fabrikanın Örgütlenmesi, Bakım Süreçleri ve İşgücü Yapısı

Anlatıcı, fabrikanın 1983 yılında KİT statüsünde olduğunu ve 1998’de özelleştirildiğini aktarır. Özelleştirme sürecinde fabrikada iki yıl bakım-onarım çalışması yürüttüklerini; Rusya’dan malzeme temin edildiğini, tesisin boyandığını, cihazların onarıldığını ifade eder. Buna karşın, “çalıştırılmak istenmediğini” belirterek fabrikanın yalnızca bir gün

çalıştırıldıktan sonra durdurulduğunu aktarır. Özelleştirme sonrası fabrikanın hurdaya çıkarılarak düşük fiyatla satıldığını özellikle vurgular.

İşgücü yapısı hakkında verdiği bilgiler, fabrikanın sosyal ve siyasal işleyişine ışık tutmaktadır. 1976'da 418 olan çalışan sayısının 1998'de 92'ye düştüğünü ifade eder; ancak 90 kişi ile de üç vardiya üretimin devam ettirilebileceğini belirtir. Siyaset kurumunun işçi alımı üzerindeki etkisine değinir; seçim dönemlerinde işçi alım taleplerinin arttığını, milletvekillerinden ve kurumlardan gelen listelerle işe girişlerin şekillendiğini aktarır. Kurumsal hafızada önemli görülen kişilerden biri olarak Müessese Müdürü Şefik Nohut'u "dürüst ve çalışkan" sıfatlarıyla anar.

5.6.2. Hammadde Temini, Üretim Kültürü ve Teknik Bilgi

Alpek'in anlatısında hammadde teminine ilişkin bilgiler dikkat çekicidir. Yerel kaynaklar, köylülerden alımlar ve zaman zaman Rusya'dan Batum üzerinden tedarik edilen huş odunları öne çıkar. Atıkların değerlendirilmesi ve üretim kayıplarının minimize edilmesi yönünde oluşturulan çalışma kültürü, fabrika hafızasının teknik boyutunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca ORÜS'e bağlı diğer işletmelerde de bakım-onarım faaliyetlerine katıldığını, bu kapsamda Borçka, Şavşat ve Bolu'daki tesislerde çalıştığını belirtir. Bu durum, fabrikanın uzman kadrosunun bölgesel sanayi ağında dolaşan emek gücünü temsil ettiğini göstermektedir.

5.6.3. Sosyal Haklar, Dayanışma Kültürü ve Kurumsal Bağlılık

Alpek, fabrika içi dayanışma kültürünü anlatırken, çalışanların birbirlerine "aile gibi" davrandığını ifade eder. Yardım sandığı uygulaması, düğün, hastalık ve ölüm gibi durumlarda işçilerin dayanışmasını kurumsal bir düzlemde tanımlar. Ayrıca sağlık biriminin varlığı ve liyakate dayalı iş tanımlarına dair bilgiler, işyeri refahını belgelemektedir.

Lojman uygulamaları, ustabaşı gibi kritik görevlerde çalışanlara tanınan imtiyazlarla ilişkilendirilir. Bu bağlamda, teknik personelin lojmanda kalma süresi üzerinden kurumsal hiyerarşi ve iş güvencesi algısı ortaya konmaktadır.

5.6.4. Özelleştirme, Fabrika Sonrası Hafıza ve Kişisel Yönelimler

Alpek'in anlatısı, özelleştirme sonrası dönemin olumsuz etkilerini vurgular. Fabrikanın hurdaya çıkarılması, raporların dikkate alınmaması ve işçilerin mağduriyetinin devlet

kurumlarına dağıtım yoluyla giderilmeye çalışılması, hafızada kırılma noktası olarak yer almaktadır. Emeklilik sonrasında baraj inşaatlarında çalışması ve geçirdiği iş kazasına değinmesi, yaşamının işçilik deneyimi ile devamlılığına işaret eder.

5.6.5. Bireysel Tanıklıkta Figürler ve Kurumsal Hafızanın Kahramanları

Anlatı, fabrika tarihinde öne çıkan iki önemli figürü görünür kılmaktadır: Bunlardan ilki, fabrikanın çalışabilirliğini kanıtlamak amacıyla J. Baran'ı getirerek teknik inceleme ve raporlama sürecini başlatan girişimci bir aktör olarak Erol Çağal'dır; ikincisi ise makine mühendisliği alanında ülke çapında tanınan, yenilikçi çözümler üreterek hem Artvin Lif Levha Fabrikasında hem de diğer tesislerde etkili olmuş ve çalışanlar nezdinde saygı kazanmış bir mühendis olan Yılmaz Kaya'dır. Her iki figür, teknik bilgi birikimleri, kurumsal gelişime katkıları ve çalışma arkadaşları üzerinde bıraktıkları izler bakımından fabrikanın kolektif hafızasında “kahraman” konumunda yer almakta; böylece fabrika tarihinin yalnızca yapısal veya ekonomik süreçlerle değil, bireysel aktörlerin çabaları ve liderlikleriyle de şekillendiğini göstermektedir.

5.6.6. Hafıza ve Sosyal Bütünlük

Alpek'in son yıllara dair değerlendirmeleri, fabrikanın kapanmasına rağmen çalışanlar arasında bağların kopmadığını; buluşmaların Erol Çağal'ın vefatından sonra dahi farklı kişilerce organize edilerek devam ettirildiğini göstermektedir. Bu durum, fabrikanın fiziksel varlığı sona ermiş olsa bile kolektif hafızanın toplumsal düzeyde sürdüğüne ve çalışanlar arasındaki aidiyet duygusunun kurumsal sınırları aşarak yaşamaya devam ettiğine işaret etmektedir. Mustafa Alpek'in sözlü tanıklığı, fabrika kültürünün teknik, sosyal ve siyasal boyutlarını iç içe aktararak özelleştirme öncesi ve sonrası dönemleri karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmekte; dayanışma pratikleri, istihdam politikaları, teknik bilgi birikimi ve yerel ekonomiye katkı gibi unsurlar üzerinden fabrikanın Artvin'de bir hafıza mekânı olarak konumlanışını ortaya koymaktadır. Böylece Alpek'in anlatısı, fabrikanın yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda topluluk bilinci ve ortak tarih üreten bir sosyal yapı olduğunu göstermesi bakımından önemli bir tanıklık sunmaktadır.

5.7 Fabrika Sosyal Alanlarının Hafızası: Tainat Avcı'nın Tanıklığı

14 Aralık 2025 tarihinde sözlü tarih yöntemiyle görüşülen Tainat Avcı, ilkokul mezunu olup yaşamının önemli bir bölümünü Artvin Lif Levha Fabrikasında geçirmiştir. Şu

anda 67 yaşında olan Avcı, çalışma hayatına 1986 yılında ORÜS'e bağlı Arhavi Lif Levha tesislerinde işçi olarak başlamış, 1990 yılında ise Artvin'e tayin edilmiştir. Bu geçiş, yalnızca mekânsal bir yer değişikliği değil; aynı zamanda fabrikanın sosyal yaşamının merkezlerinden biri olan Gazino'da görevlendirilmesiyle birlikte iş tanımında dönüşümü de beraberinde getirmiştir (T. Avcı, kişisel görüşme, 14 Aralık 2025).

5.7.1. Gazino: Sosyal Mekân, İktidar Alanı ve Misafir Ağırlama Kültürü

Avcı'nın tanıklığı, fabrikanın Gazino bölümünün işlevsel ve sembolik önemine ışık tutmaktadır. Gazino, idarecilerin, memurların ve misafirlerin ağırlandığı, resmi ve yarı resmi etkinliklerin gerçekleştiği bir sosyal mekân niteliğindedir. Avcı, öğleden sonra saat 16.00'da işi devraldığını, gece yarısına kadar gazinoyu açık tuttuğunu belirtmektedir. Hafta sonları düğün, yemek ve misafir ağırlama programları nedeniyle çalışma sürelerinin uzadığına dair anlatısı, vardiya mantığından farklı olarak sosyal faaliyet odaklı bir çalışma rejimini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda gazino, yalnızca yemek-servis alanı değil; fabrika bürokrasisinin sosyalleşme, temsil ve kurumsal kimlik üretim alanı olarak da değerlendirilebilir. Avcı'nın burada görev alması, fabrikanın resmi hiyerarşisi ile sosyal alanlar arasındaki sınırların nasıl işlediğine dair önemli bir veri sunmaktadır.

5.7.2. Görsel Hafıza Üretimi: Fotoğraf Albümü ve Erol Çağal'ın Rolü

Avcı'nın tanıklığında öne çıkan hususlardan biri, fabrikanın çeşitli bölümlerini fotoğraflayarak görsel bir arşiv oluşturma sürecidir. Fabrikada memur olarak görev yapan Erol Çağal'ın talebiyle gerçekleştirilen bu faaliyet, tesis içi mekânların sistemli biçimde görüntülenmesi ve bir albüm hâline getirilmesi sayesinde, fabrikanın hafızasının yalnızca sözlü ve yazılı kaynaklara değil, aynı zamanda görsel belgeleme pratiklerine dayandırılmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu çaba, kurumsal hafıza bilincinin varlığına işaret etmekte; mekânsal dönüşümü, üretim alanlarını ve sosyal tesisleri belgeleyen bir arşiv niteliği taşıması bakımından önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu girişim, bireysel inisiyatif ile kurumsal hafıza arasında bir etkileşim alanı yaratmakta; Erol Çağal'ın yönlendirmesiyle ortaya çıkan fotoğraf albümü, fabrika içinde kolektif hafızanın şekilleniş sürecinde çalışanların aktif rol üstlendiğini somut biçimde ortaya koymaktadır.

5.7.3. Kapanış Süreci ve İşçi Tanıklığı

Avcı, 1999 yılında fabrikanın kapanışına kadar görev yaptığını ifade etmektedir. Bu kronoloji, özelleştirme sonrası dönemin işçi üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir kesiti temsil eder. Fabrika kapanmadan önce çalışmış olması, kapanış sürecine dair hem günlük deneyim hem de duygusal bağlamda önemli bir tanıklık sunmaktadır.

5.7.4. Tanıklığın Hafıza Değeri

Tainat Avcı'nın tanıklığı, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın sosyal tesislerinin hem çalışma kültürü hem de kurumsal örgütlenme bakımından oynadığı rolü görünür kılması açısından önemli bir hafıza değerine sahiptir. Üretim hatlarının dışında, Gazino gibi sosyal alanlarda görev yapan işçilerin deneyimlerini merkeze alan bu anlatı, fabrika tarihinin yalnızca teknik ve üretim süreçleriyle değil, aynı zamanda bürokratik kültür, temsil ilişkileri ve misafir ağırlama pratikleriyle nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Avcı'nın anlatısında yer alan görsel hafıza üretimi—fabrika bölümlerinin fotoğraflanarak albüm hâline getirilmesi—kurum içi belgeleme bilincinin ve mekânsal hafıza yaratma çabasının somut göstergesidir. Ayrıca kapanış öncesi çalışma rutininin ve sosyal tesislerdeki iş bölümünün aktarılması, fabrika kapanmadan önceki dönemin gündelik yaşamına dair özgün veriler sunar. Bu yönleriyle tanıklık, fabrika mekânlarının yalnızca üretim alanlarıyla sınırlı olmadığını; sosyal tesislerin de kolektif hafızada yer tutan, kimlik ve aidiyet üreten alanlar olduğunu göstermekte ve üretim merkezli fabrika tarihine alternatif, tamamlayıcı bir perspektif kazandırmaktadır.

5.8 Kurumsal Hafızanın Bürokratik Yüzü: Oktay Subaşı'nın Tanıklığı

15 Aralık 2025 tarihinde sözlü tarih yöntemiyle görüşülen Oktay Subaşı, Artvin Lif Levha Fabrikasının muhasebe biriminde görev yapan memurlarından biri olarak, fabrika yönetimi ve idari süreçlere dair önemli bir tanıklık sunmaktadır (O. Subaşı, kişisel görüşme, 15 Aralık 2025). Şu anda 72 yaşında olan Subaşı, 1980 yılında 27 yaşındayken sınavla memur olarak işe başlamış; 1999 yılında fabrikanın kapatılmasının ardından Bayındırlık Müdürlüğüne tayin edilmiş ve buradan emekli olmuştur. Eşi Aydan Subaşı'nın emekli öğretmen olması ve kayınpederi Hasan Avcı'nın fabrikanın eski çalışanlarından biri olması, aile bağlarının da fabrika etrafında şekillendiğini göstermektedir. Ailenin günümüzde İzmir'de yaşamını sürdürmesi, fabrikanın kapanmasının ardından işçi ve memur ailelerinin kent dışına yönelimleri bakımından dikkat çekicidir.

5.8.1. Kurumsal Yapı, İstihdam İlişkileri ve Lojman Düzeni

Subaşı, fabrika kapanırken emeklilik yılı dolanların emekli edildiğini; diğer çalışanların ise farklı kurumlara tayin edilerek istihdamlarının korunduğunu ifade etmektedir. Çalışmaya başladığı yıllarda fabrikanın yaklaşık 500 çalışanı bulunduğunu, kapanış sürecinde ise bu sayının yaklaşık 100 kişiye düştüğünü belirtmesi, fabrikanın zaman içinde yaşadığı küçülmeyi nicel olarak doğrulamaktadır. Muhasebe müdür yardımcısı olarak görev yapan Subaşı, memurlara ayrılan lojmanlarda kaldığını ve 40 lojmanın 39'unun fabrika personeli tarafından kullanıldığını, iki lojmandan birinin müdüre tahsis edildiğini, birinin ise boş bırakıldığını aktarmaktadır. Bu bilgi, lojman yerleşiminin hiyerarşi ve görev dağılımı çerçevesinde düzenlendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

5.8.2. Sosyal İlişkiler, Çalışma Ortamı ve Etik Kültür

Subaşı'nın tanıklığındaki dikkat çekici unsurlardan biri, farklı siyasi görüşlere ve sosyal arka planlara sahip çalışanlar arasında dahi tartışma veya münakaşa yaşanmamış olmasıdır. Bu gözlem, fabrikanın çalışma kültüründe saygı, dayanışma ve iş barışının hâkim olduğunu ortaya koyar. Bu durum, aynı zamanda fabrikanın yalnızca üretim yapılan bir tesis değil, sosyal aidiyetin ve ortak kimliğin üretildiği bir topluluk alanı olduğunu düşündürmektedir.

5.8.3. Kapanış, Yıkım ve Hafızanın Duygusal Boyutu

Subaşı'nın tanıklığında, fabrikanın kapanışı ve ardından yıkım sürecinde yaşadığı hüznün özellikle dikkat çekmektedir. Tayini çıktığı Bayındırlık Müdürlüğü'nün yıkım sürecinde görev alması, onun yalnızca çalıştığı fabrikanın kapanışına tanıklık etmekle kalmadığını, aynı zamanda bu sürecin bir parçası olduğunu göstermektedir. Lojmanlarda ve işyerinde biriktirdiği anıların önemini vurgulaması ise kapanış sonrası dönemin duygusal etkilerini ortaya koymaktadır.

Oktay Subaşı'nın anlatısı, kurum içi bürokratik işleyişten istihdam politikalarına, lojman düzeni ve hiyerarşiden çalışma hayatında gözetilen iş barışı ve ortak kimlik oluşumuna, kapanış ve yıkım sürecinin yarattığı duygusal hafızaya kadar uzanan çok boyutlu unsurlar içermesi bakımından fabrikanın sosyal ve idari yapısını görünür kılmaktadır. Bu tanıklık, Artvin Lif Levha Fabrikasını yalnızca ekonomik bir üretim kurumu olarak değil, çalışma kültürünün, mesleki statülerin ve mekânsal aidiyetin şekillendiği bir toplumsal alan olarak değerlendirmeye olanak tanımakta; fabrikanın

kolektif hafıza içinde bir mekân olarak konumlanmasına katkı sunmaktadır.

5.9 Teknik Uzmanlığın ve Kolektif Hafızanın İzinde: Hafız Yaşar Günver’in Tanıklığı

15 Aralık 2025 tarihinde gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesinde 72 yaşındaki Hafız Yaşar Günver, Artvin Lif Levha Fabrikasındaki 1978–1998 yılları arasına yayılan yirmi yıllık çalışma deneyimini aktarmaktadır (H. Y. Günver, kişisel görüşme, 15 Aralık 2025). Görme yetisini büyük ölçüde kaybetmiş olan Günver, çocukluk döneminden itibaren görme problemi yaşadığını, ancak gençlik yıllarında bu rahatsızlığın daha hafif olduğundan mesleki eğitimini sürdürebildiğini ifade etmektedir. Endüstri Meslek Lisesini bitirdikten sonra İstanbul’da, bugünkü adıyla Yıldız Teknik Üniversitesi’nin gece bölümünde öğrenim görmüş; gündüzleri ise Vefa’da çalışarak eğitimini finanse etmiştir. Ailesini küçük yaşta kaybetmesi nedeniyle ekonomik sorumluluk üstlenmek zorunda kaldığını belirtmekte, bu nedenle hem çalışıp hem okuduğu döneme dair güçlü bir öz disiplin ve başarı vurgusu yapmaktadır. Fabrikaya giriş sürecinin Ankara’daki bağlantılar ve ORÜS Genel Müdürünü tanıyan kişiler aracılığıyla gerçekleştiğini anlatması, o dönemin kamu istihdam yapısına ilişkin önemli bir ipucu sunmaktadır.

5.9.1. Fabrika Yapısı, Lojman Düzeni ve Teknik Kadro

Günver çalışmaya başladığında fabrikanın yaklaşık 460 çalışanı bulunduğunu, emekliliği sırasında ise bu sayının 110’a düştüğünü ifade etmektedir. Lojmanlarda kesintisiz 20 yıl boyunca ailesiyle yaşamış; idari personel ve mühendisler için tahsis edilen bloklarda kaldığını belirtmiştir. Bu bloklarda makine, elektrik, inşaat, orman ve endüstri mühendislerinin bir arada bulunduğunu ifade etmesi, teknik personelin kurum içindeki sosyal ve mesleki etkileşimine işaret etmektedir. Ayrıca Cafer Peker, Şükrü Yılmaz, Nedim Leventoğulları, Temel Aktaş ve Ahmet Meriç gibi fabrika tarihinin önemli teknik figürlerini anarak mühendislik kadrosunun niteliklerini ve bellekteki yerini vurgulamaktadır.

5.9.2. Fabrikanın Kolektif Hafızasında Yılmaz Kaya

Tanıklığın en çarpıcı yönlerinden biri, makine mühendisi Yılmaz Kaya’nın kişisel ve mesleki özelliklerine ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerdir. Kendisini Kaya’nın müdür yardımcılığı pozisyonuna kadar yükselmesinin ardından o göreve atadıklarını söyleyen Günver, onunla çalışmaktan büyük onur duyduğunu ifade eder. Kaya’nın yalnızca

Artvin’de değil, ORÜS’e bağlı 27 fabrika içinde öne çıkan bir teknik otorite olduğunu; arızalara müdahale etmek için il il dolaştığını anlatması, bu figürün fabrika hafızasında “kolektif teknik kahraman” niteliği taşıdığını göstermektedir.

5.9.3. 1994 Yangını: Kriz Deneyimi ve Kurumsal Tepki

Günver, 1994 yılında meydana gelen büyük yangına ilişkin ayrıntılı anlatımıyla fabrikanın en kritik kolektif hafıza olaylarından biri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Yangının Rusya’dan getirilen huş odunlarının tutuşmasıyla başladığını, şehrin farklı kesimlerinden insanlar ve çeşitli illerden gelen ekiplerin müdahalesiyle kontrol altına alınmaya çalışıldığını belirtmektedir. Yangında yaklaşık 20 bin ster odunun yanması, fabrikanın iç kısmına sıçramaması ve levha deposunun zarar görmesi halinde büyük bir felaket yaşanabileceğinin dile getirilmesi, olayın boyutunu göstermektedir. Yangın söndürme ve temizleme sürecinin uzunluğu; söylentiler, soruşturmalar ve kesin bir kanıt elde edilememesi, hafızada belirsizlik alanlarının varlığını da ortaya koymaktadır.

5.9.4. Üretim Süreçleri, Enerji Hatları ve Çalışma Düzeni

Günver’in teknik açıklamaları, fabrikanın üretim sistemine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Odunların ısı ve basınç altında levhaya dönüştürülmesi, fuel-oil kullanımı, kazan sistemleri, sıcak su ağının lojmanlara kadar ulaşması, yarı otomatik çalışma sistemi, bakım süreleri ve vardiya düzeni, fabrikanın teknik kapasitesini ve işleyiş koşullarını net biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tanıklık, yalnızca anı aktarımı değil, aynı zamanda fabrika tarihine ilişkin teknik bir dokümantasyon niteliği taşımaktadır.

5.9.5. Kişisel Mücadele, Aile Hayatı ve Toplumsal Dönüşüm

Günver’in göz rahatsızlığının ilerlemesiyle birlikte eşine ehliyet aldırması ve uzun yıllar onun desteğiyle günlük yaşamını sürdürmesi, çalışma yaşamı ve kişisel yaşamın iç içeliğini göstermektedir. Eşinin, şehirde araç kullanan az sayıdaki kadınlardan biri olması, toplumsal cinsiyet bağlamında da dikkat çekici bir veri sunmaktadır.

Günver’in tanıklığı, fabrika hafızasında teknik üretim ve uzmanlık, kriz anlarında ortaya çıkan kolektif dayanışma pratikleri ile lojman yaşamının şekillendirdiği sosyal ilişkiler ağını eşzamanlı olarak görünür kılmaktadır. Bu üç düzlemin iç içe geçtiği anlatı, Artvin Lif Levha Fabrikasını yalnızca bir sanayi işletmesi olarak değil, aynı zamanda teknik bilgi üretiminin gerçekleştiği, kriz süreçlerinde kurumsal reflekslerin ve dayanışma

kültürünün ortaya çıktığı, aile yaşamı ve mesleki hiyerarşinin birlikte örgütlendiği çok katmanlı bir hafıza mekânı olarak konumlandırmaktadır. Böylece tanıklık, fabrikanın maddi üretimin ötesinde sosyal, kültürel ve toplumsal boyutlarıyla anlam kazanan bir kolektif hafıza alanı olduğunu göstermektedir.

5.10 Üretim Süreçlerinin ve İşçi Dayanışmasının Tanığı: İlyas Aktaş'ın Anlatısı

17 Aralık 2025 tarihinde görüşülen İlyas Aktaş, Artvin Lif Levha Fabrikasının 1975–1996 yılları arasında farklı birimlerinde görev almış deneyimli çalışanlarından biridir (İ. Aktaş, kişisel görüşme, 17 Aralık 2025). Lise mezunu olarak sınavla memur kadrosunda işe başlayan Aktaş'ın sözlü tanıklığı, fabrikanın üretim süreçleri, iş disiplininin niteliği ve özelleştirme sürecindeki işçi girişimleri açısından önemli bir hafıza kaydı niteliği taşımaktadır. Kendisinin aynı zamanda fabrikanın teknik mühendislerinden Temel Aktaş'ın kardeşi olması, aile içinde fabrika temelli bir mesleki süreklilik olduğunu göstermektedir. Aktaş, fabrika sayesinde iki oğlunu okuttuğunu ve emeklilik maaşıyla yaşamını sürdürdüğünü ifade ederek fabrikanın bireysel yaşam döngüleri üzerindeki ekonomik ve sosyal etkisini de vurgulamaktadır.

5.10.1. Çalışma Hayatı, Görevler ve Mesleki Deneyim

Fabrikada ilk olarak puantör olarak görev yapan Aktaş, daha sonra laborant birimine geçmiş ve baş laborantlığa kadar yükselmiştir. Bu birimde levha üretiminden numune alma, kalite kontrolünü sağlama ve kimyasal miktarlarını ayarlama gibi üretimin teknik sürdürülebilirliği açısından kritik görevler yürütmüştür. Uzmanlık gerektiren bu süreçler, fabrikanın üretim kalitesini güvence altına alan düzenli laboratuvar kontrollerinin önemini ortaya koymaktadır. Bir dönem ambar memuru olarak görevlendirilmeyi teklif edilmesine rağmen bu görevi tercih etmemesi, çalışanların yetkinlik alanlarına göre pozisyon alma eğilimlerini de yansıtmaktadır.

5.10.2. Lojman Yaşamı, Sosyal İlişkiler ve İş Disiplini

Aktaş lojmanda yalnızca beş yıl kalmış, daha sonra Orta Mahalle'deki kendi evine taşınmıştır. Buna rağmen lojmanların ortak yaşam kültürünün fabrika çalışanları arasında güçlü bir aidiyet duygusu yarattığını belirtmektedir. Önemli bir gözlemi, 1970'li yılların yoğun sağ–sol çatışmaları ve siyasi kutuplaşmasının fabrikanın içinde hiçbir şekilde kendini göstermediği yönündedir. Çalışanların çoğunun genç ve farklı siyasi görüşlere sahip olmasına rağmen, fabrikada tartışma veya çatışma çıkmadığını,

aksine disiplin, saygı ve dayanışmanın hâkim olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, fabrikanın toplumsal gerilimlerden bağımsız bir iş barışı alanı olarak işlediğine işaret etmektedir.

5.10.3. Özelleştirme Süreci, İşçi Girişimi ve Ankara Teşebbüsü

Aktaş'ın anlatısının en dikkat çekici kısmını, fabrikanın satış sürecinde çalışanların gösterdiği örgütlü çaba oluşturmaktadır. Fabrikayı satın alarak üretimi sürdürmek isteyen hem mevcut hem de eski çalışanlar bir araya gelmiş, üç kişilik bir komisyon oluşturarak Ankara'ya gidip teklifte bulunmuşlardır. İşçiler, fabrikanın kendilerine verilmesi hâlinde kıdem tazminatlarından vazgeçmeye bile hazır olduklarını belirtmişler ve fabrika ile lojman sahasını kapsayan 61 milyon TL'lik bir teklif sunmuşlardır. İlk etapta olumlu karşılanan teklifler daha sonra hiçbir gerekçe gösterilmeden reddedilmiştir. Aktaş, bu durumun işçilerin fabrikayı işletme kapasitesinin “bazı çevreler tarafından gurur meselesi hâline getirildiği” için kabul edilmediğini düşündüğünü ifade etmektedir. Fabrika nihayetinde Valiliğe devredilmiş, daha sonra ise arazi ve tesisler üniversiteye aktarılmıştır. İşçilerin 200'ü aşkın kişinin bir araya gelerek yürüttüğü bu kolektif girişim, özelleştirme döneminde emek temelli bir direniş ve sahiplenme örneği olarak dikkat çekmektedir.

İlyas Aktaş'ın tanıklığı, üretim süreçlerine ilişkin teknik bilgi birikimi, 1970'lerin politik atmosferi içinde sürdürülen iş barışı, lojman kültürü ve özelleştirme sürecindeki işçi dayanışması gibi çok katmanlı unsurları bir araya getirerek fabrikanın sosyal, ekonomik ve duygusal hafızasını görünür kılmaktadır. Bu tanıklık, fabrikanın yalnızca bir üretim kurumu değil, aynı zamanda mesleki disiplinin, kolektif kimliğin ve emek dayanışmasının şekillendiği bir hafıza mekânı olarak değerlendirilmesine önemli katkı sunmaktadır.

5.11 Kuruluş Dönemi, Teknik Ustalık ve Özelleştirme Sonrası Bellek: Hasan Yüzbaşıoğlu'nun Tanıklığı

18 Aralık 2025 tarihinde sözlü tarih görüşmesi yapılan Hasan Yüzbaşıoğlu, Korzul'un en eski sakinlerinden biri olarak hem fabrikanın kuruluş aşamasına tanıklık etmiş hem de uzun yıllar üretim sürecinin içinde yer almıştır (H. Yüzbaşıoğlu, kişisel görüşme, 18 Aralık 2025). 1971 yılında askere gitmeden önce fabrikanın temellerinin atılması ve ilk sosyal tesislerin inşaatında görev alması, onun tanıklığını yalnızca çalışma dönemiyle sınırlamayıp fabrika tarihinin başlangıç evresine kadar uzatmaktadır. Bu süreçte

müteahhit Talip Kahraman ile çalıştığını, Kahraman'ın kendisine sigorta yaptırması sayesinde erken emeklilik hakkı kazandığını ve dönemin standartlarına göre daha yüksek emekli maaşı aldığını belirtmesi, kuruluş dönemi çalışma ilişkilerine dair önemli bir ayrıntı sunmaktadır. Askerlik dönüşü 1974'te fabrikada tornacı olarak çalışmaya başlayan Yüzbaşıoğlu, daha sonra ustabaşılığa yükselmiş ve fabrikanın 25 yıl boyunca aktif işleyişine katkı sağlamıştır.

5.11.1. Teknik Personel, Mesleki Kültür ve Sanat Enstitüsü Mezunları

Sanat Enstitüsü mezunu olan Yüzbaşıoğlu, fabrikada yaklaşık 60 kişinin aynı okuldan yetişmiş olduğunu vurgulamakta ve bu grubun üretim süreçlerinde kritik rol oynadığını ifade etmektedir. “O dönem sanat enstitüsünde öyle ders alırdık ki şimdiki mühendislerden daha çok şey bilirdik” sözleri, teknik bilgi aktarımının niteliği ve dönemin mesleki eğitim anlayışı hakkında önemli bir hafıza verisi niteliğindedir. Bu perspektif, mühendislik-ustalık ilişkisinin fabrika kültürü içindeki deneyimsel bilgiyle nasıl harmanlandığını göstermektedir.

5.11.2. Yenilik Arayışı, Yılmaz Kaya ve Üretim Dönüşümü Fikirleri

Yüzbaşıoğlu'nun anlatısında önemli bir figür olan makine mühendisi Yılmaz Kaya hem mesleki hem ailevi bağlarıyla öne çıkmaktadır. Kaya'nın ÇAMSAN'da müdürlük yaptığı dönemi referans göstererek laminat üretiminde iç ve dış talebin yüksekliğine işaret etmesi, Artvin'de benzer bir üretim dönüşümünün mümkün olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Laminat örneğini Artvin'e getirerek üretim hattının bu doğrultuda dönüştürülmesi önerisinde bulunması, ancak bu fikrin dikkate alınmaması, yenilikçi öneriler ile idari karar mekanizmaları arasındaki kopukluğu ortaya koymaktadır. Bu durum, teknik personelin üretim kapasitesini geliştirme çabaları ile yönetsel tercihler arasındaki uyumsuzluklara dair bir eleştiri niteliği taşır.

5.11.3. Özelleştirme Süreci, Hurdaya Çıkarma ve Ekonomik Kayıplar

Yüzbaşıoğlu'nun tanıklığı, 1990'ların özelleştirme politikalarının fabrika üzerindeki etkilerine dair güçlü bir eleştirel ton taşımaktadır. 1998'de ORÜS'e bağlı 22 fabrikanın satışa çıkarıldığını, birçoğunun çalışır durumdayken hurdaya ayrıldığını belirtmesi, bu süreçte ekonomik ve üretimsel kayıpların yaşandığına dair hafızasal bir kayıt sunmaktadır. Artvin Lif Levha Fabrikası için Muammer Şenyuva ve İstikbal Mobilya tarafından yapılan tekliflerin kabul edilmemesi, buna karşın fabrikanın çalışır durumdayken hurdaya çıkarılması, özelleştirmenin rasyonel bir ekonomik politikadan

ziyade bürokratik ve siyasi tercihlerle yürütüldüğüne ilişkin algıyı güçlendirmektedir. Yüzbaşıoğlu'nun ambardaki sıfır motorların hurda fiyatına satıldığını söylemesi, kaynak israfı ve bellek kaybının ekonomik boyutunu vurgulamaktadır.

5.11.4. Emeklilik Sonrası Girişimcilik ve Yerel Yenilikçilik

Emeklilik sonrasında Artvin'de ilk LPG kullanımının öncüsü olduğunu, araç dönüşüm sistemlerini uygulayan kişi olarak iki binden fazla aracın LPG'ye dönüştürülmesine katkı sağladığını ifade etmesi, fabrika sonrası dönemde teknik bilgi ve girişimcilik deneyiminin yerel ekonomiye nasıl aktarıldığını göstermektedir. Bu bilgi, fabrika çalışanlarının emekli olduktan sonra da teknik birikimlerini toplumsal yaşamda değerlendirebildiklerini ortaya koymaktadır.

Hasan Yüzbaşıoğlu'nun tanıklığı, fabrika kuruluş aşamasından özelleştirme sonrası döneme kadar uzanan geniş bir hafıza yelpazesi sunmakta; teknik ustalık, mesleki dayanışma, yenilik önerileri, özelleştirme sürecine yönelik eleştiriler ve emeklilik sonrası girişimcilik gibi unsurları içermesi bakımından fabrikanın hem ekonomik hem de sosyo-kültürel boyutlarını görünür kılmaktadır. Bu açıdan tanıklık, fabrikanın yalnızca üretim yapılan bir alan değil, mesleki bilgi, yerel kimlik ve toplumsal hafıza üreten bir mekân olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

5.12 Teknik Ustalık ve Yangın Hafızası: Cesur Şentürk'ün Tanıklığı

18 Aralık 2025 tarihinde görüşülen Cesur Şentürk, Artvin Lif Levha Fabrikasında 1971–1996 yılları arasında görev yapmış ve özellikle teknik bakım süreçlerinde etkin rol üstlenmiş çalışanlardan biridir (C. Şentürk, kişisel görüşme, 18 Aralık 2025). Şükrü Yılmaz'ın desteği ile Sanat Enstitüsünden mezun olur olmaz işe başlaması, o dönemde teknik personel temininde mesleki okul mezunlarının belirleyici konumda olduğunu göstermektedir. Fabrikanın temel atma sürecinde çalışması, Şentürk'ün tanıklığını yalnızca üretim evresiyle değil, kuruluş aşamasıyla da ilişkilendirmektedir. Makine bakım ustası olarak görev yapmış; 1990'da lojman hakkı kazanmış ve emekliliğine az bir süre kaldığı için lojmandaki kalış süresi bir yıl uzatılarak toplamda altı yıl burada yaşamıştır. Lojman deneyimi, teknik personelin aile yaşamıyla fabrikanın mekânsal örgütlenmesi arasındaki bağı ortaya koymaktadır.

5.12.1. 1994 Yangını: Bir Travmanın İçeriden Tanıklığı

Şentürk'ün anlatısında merkezî bir yer tutan 1994 yangını, fabrikanın kolektif

hafızasında olduğu kadar onun kişisel hafızasında da derin bir iz bırakmıştır. Olay sırasında vardiyada olduğunu, kaynak işlemi yaptığı sırada çıkan kıvılcımların odunlara sıçradığını ve yangının bu şekilde başladığını belirtmektedir. Yangınla ilgili kasıt iddialarını kesin bir dille reddederek, bilerek çıkarıldığı söylemine karşı çıkmakta ve yangın sırasında ağıladığını ifade ederek olayın duygusal yükünü yansıtmaktadır. Muzaffer Çoruh ve Mustafa Alpek ile birlikte çatılara çıkarak söndürme çalışmalarına katıldıklarını aktarması, çalışanlar arasındaki dayanışmanın kriz anlarında nasıl somutlaştığını göstermektedir. Yangının yalnızca odun stoklarının bulunduğu alanı etkilediğini, fabrikanın esas bölümüne sıçramadan kontrol altına alındığını ve yaklaşık bir buçuk günlük temizlik sürecinin ardından üretimin devam ettiğini aktarması, fabrikanın bu krizden hızlı toparlanma kapasitesini vurgular.

5.12.2. Teknik Kültür, Mesleki Aidiyet ve Güven

Şentürk, fabrika çalışanlarının %70'inin Sanat Enstitüsü mezunu olduğunu belirterek teknik ustalık kültürünün yaygınlığını ve üretim kapasitesinin bu birikime dayandığını vurgular. Onun “herkes ustaydı, herkes birbirini tanır, herkes birine güvenir” şeklindeki değerlendirmesi, fabrikanın iş ortamını tanımlayan iş güveni ve karşılıklı saygı kültürünün sürekliliğini ortaya koymaktadır. Bu ifade, fabrikanın sosyo-mesleki yapısının, dönemin politik gerilimlerine rağmen istikrarlı ve güven odaklı bir çalışma atmosferi yarattığını göstermektedir.

Cesur Şentürk'ün tanıklığı, iki boyutuyla dikkat çekmektedir: Birincisi, fabrikanın kuruluş sürecine ve teknik ustalığa ilişkin bilgi sunması; ikincisi ise 1994 yangınına içeriden tanıklık ederek hem olayın nedenlerine hem de çalışan dayanışmasına dair alternatif bir perspektif aktarmasıdır. Bu nedenle Şentürk'ün anlatısı, Artvin Lif Levha Fabrikasının yalnızca üretim yapılan bir mekân olarak değil, kriz deneyimleriyle şekillenen bir kolektif hafıza alanı olarak değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

5.12.3. Yangın Tanıklıklarının Karşılaştırmalı Analizi

1994 yangınına ilişkin tanıklıkların karşılaştırılması, olayın kolektif hafıza içinde tekil bir anlatıyla değil, farklı deneyim ve konumlardan beslenen çok katmanlı bir hatırlama süreciyle şekillendiğini göstermektedir. Hafız Yaşar Günver yangının Rusya'dan getirilen huş odunlarının tutuşmasıyla başladığını aktarırken, resmî makamların yürüttüğü soruşturmanın kesin bir sonuca ulaşamadığını belirtmektedir. Buna karşın, Cesur Şentürk yangının bilerek çıkarıldığı yönündeki söylentileri kesin biçimde

reddederek, olay anında kaynak yaparken çıkan kıvılcımların odunlara sıçraması sonucu yangının başladığını ifade etmektedir. Şentürk'ün anlatısı, olay anında sahada bulunması nedeniyle birincil gözlem değeri taşıırken, diğer tanıklıklar daha çok ikincil değerlendirmelere dayanmaktadır. Bu farklılıklar, yangının toplumsal bellekte travmatik bir olay olarak yer aldığını, ancak nedenleri konusunda ortak bir uzlaşısı oluşmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yangına ilişkin tanıklıklar, kriz hafızasının bireysel algı ve deneyim üzerinden nasıl farklı biçimlerde inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

5.12.4. Sanat Enstitüsü Mezunlarının Fabrika Kültüründeki Rolü

Tanıklıkların bütüncül değerlendirilmesi, Sanat Enstitüsü mezunlarının Artvin Lif Levha Fabrikasının teknik ve kültürel kimliğinin omurgasını oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu mezunlar, üretim süreçlerinde hem uygulamalı bilgi hem de yüksek teknik beceri düzeyiyle işleyen bir ustalık kültürünün temsilcisi olmuş; makinelerin kurulumu, bakımı, arızaların giderilmesi ve teknik yeniliklerin uygulanmasında aktif rol üstlenmişlerdir. Sanat Enstitüsü mezunlarının varlığı, fabrikanın üretim kapasitesini belirleyen temel unsur olduğu gibi, iş ortamında güven, disiplin ve dayanışmaya dayalı bir mesleki etik inşa edilmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, Sanat Enstitüsü mezunları fabrika hafızasında “teknik çekirdek kadro” olarak konumlanmakta ve mühendislik eğitimi ile ustalık bilgisini birleştiren ara bir mesleki sınıfın temsilcisi olarak dikkat çekmektedir.

5.12.5. 1990’lar Özelleştirme Sürecinde Tanıklığın Konumlandırılması

1990’lı yılların özelleştirme politikaları bağlamında değerlendirildiğinde, Cesur Şentürk’ün tanıklığı fabrikanın geçirdiği yapısal dönüşümün insani ve teknik boyutlarını görünür kılmaktadır. Yangın, üretim kaybı ve onarım maliyetleri açısından önemli bir ekonomik yük oluşturmalarına rağmen, fabrikanın yeniden üretime hızla dönebilmiş olması, işletmenin teknik kapasitesinin sürdürülebilirliğini göstermektedir. Buna karşın özelleştirme sürecinde fabrikanın çalışamaz bir kurum olarak sunulması, yangının ekonomik ve siyasi açıdan araçsallaştırıldığına işaret etmektedir. Şentürk’ün 1996’da emekli olması, özelleştirme öncesi dönemde teknik ustalık ve birikimin kurumdan ayrılışını hızlandırmış; bu durum insan sermayesinin ve kurumsal hafızanın aşamalı olarak erozyona uğramasına yol açmıştır. Dolayısıyla Şentürk’ün tanıklığı, yangın-travma, emeklilik-teknik hafıza kaybı ve özelleştirme-kurumsal çözülme ilişkisini somut biçimde ortaya koymakta; fabrikanın kapatılma sürecinin yalnızca ekonomik

değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

5.13 Bir Sanayi Kurumunda Kadın Olmak: Emine Yazan'ın Sözlü Tarih

Anlatısı

Hâlen Bursa'da ikamet eden ve 65 yaşında olan Emine Yazan, 1980 yılında Artvin Lif Levha Fabrikası'nda çalışmaya başlamıştır. (E. Yazan, kişisel görüşme, 22 Aralık 2025) Lise eğitimini 17 yaşında tamamladıktan sonra yaklaşık üç yıl evde kaldığını belirten Yazan, daha sonra açılan sınava girerek başarılı olmuş ve fabrikaya memur statüsünde atanmıştır. Fabrikada göreve başladığında 20 yaşında olduğunu ifade eden Yazan, bu sürecin kendisi açısından hem mesleki hem de sosyal bir dönüm noktası olduğunu vurgulamaktadır.

Artvin Lif Levha Fabrikası'nda toplam 16 yıl görev yapan Emine Yazan, fabrikanın özelleştirilmesi sürecinde tayin talebinde bulunan personeller arasında yer almış; 1996 yılında Artvin İl Sağlık Müdürlüğü'ne atanmıştır. Burada dört yıl daha çalıştıktan sonra emekli olmuştur. Fabrika bünyesindeki görev süresi boyunca farklı birimlerde çalışmış; ilk olarak kalem servisinde göreve başlamış, ardından muhasebe birimine geçmiş ve son olarak sekreteryaya bölümünde görev almıştır. Bu süreçte müessese müdürlerinin sekreterliğini yürütmüştür.

Yazan'ın anlatımına göre, fabrikada göreve başladığı dönemde müessese müdürü Yüksel Sadıkoğlu'dur. Daha sonra sırasıyla İsmail Aydın ve İbrahim Yılmaz ile çalışmıştır. Görüşmede, gerek idari kadronun gerekse diğer birimlerde görev yapan personelin son derece anlayışlı ve insani ilişkiler açısından güçlü bir yapıya sahip olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Emine Yazan, çalışma ortamını “herkesin birbirine kardeş gibi davrandığı” bir yapı olarak tanımlamakta; bu durumun iş motivasyonu ve aidiyet duygusu üzerinde olumlu etkiler yarattığını belirtmektedir.

Kadın çalışan olarak herhangi bir zorluk yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda, Yazan, çalışma hayatında ciddi bir sorunla karşılaşmadığını ifade etmektedir. Hem ev hem iş yaşamını birlikte yürütmenin kendisi açısından zorlayıcı olmadığını, amirlerinin birçok konuda destekleyici davrandığını ve çalışanların genel olarak disiplinli, çalışkan ve mesai saatlerine özen gösteren bir yapıya sahip olduğunu dile getirmektedir.

Lojman talebinde bulunduğunu ancak bu talebin karşılanmadığını belirten Emine Yazan, o dönemde Çarşı Mahallesi'nde ikamet ettiğini ifade etmektedir. Fabrikanın servis imkânlarının yalnızca personelin işe gidiş-gelişinde değil, aynı zamanda çalışanların çocuklarının okula bırakılmasında da önemli bir işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu durum, fabrikanın yalnızca bir üretim alanı değil, çalışanların günlük yaşamını doğrudan etkileyen sosyal bir yapı olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Görüşmede birlikte çalıştığı kadın personeller arasında Figen Yavuzay, Sevinç Yıldırım, Semra Özay ve Gülşen Hanım'ın isimlerini anan Yazan, özellikle Figen Yavuzay ile aynı dönemde işe başladıklarını ve onun oldukça genç yaşta çalışma hayatına adım attığını ifade etmektedir. Fabrikanın özelleştirilmesinin ardından Figen Yavuzay'ın Köy Hizmetleri'ne tayin olduğunu ve burada uzun yıllar çalıştıktan sonra emekli olduğunu da sözlü tanıklığına eklemektedir.

Muhasebe biriminde görev yapan veznedar Salih Özer hakkında da olumlu değerlendirmelerde bulunan Emine Yazan, Özer'in çalışanlara karşı son derece ilgili ve kapsayıcı bir tutum sergilediğini; zaman zaman personeli yemeğe götürerek sosyal ilişkileri güçlendirdiğini ve çalışanlarla adeta bir aile ortamı oluşturduğunu belirtmektedir.

Bu anlatı, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yalnızca bir sanayi kuruluşu olarak değil; çalışanları arasında güçlü sosyal bağların kurulduğu, dayanışma ve karşılıklı anlayışın ön planda olduğu bir çalışma ve yaşam alanı olarak hafızalarda yer ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

5.14 Çalışırken Okumak, Çalışırken Yükselmek: Figen Yavuzay'ın Sözlü Tarih Anlatısı

Artvin Lif Levha Fabrikası'nda 1980 yılının Ağustos ayında göreve başlayan Figen Yavuzay, aynı yıl Emine Yazan ile birlikte fabrikaya alındıklarını belirtmektedir. (F. Yavuzay, kişisel görüşme, 22 Aralık 2025) Açılan sınavı kazanarak memur statüsünde çalışmaya başladıklarını ifade eden Yavuzay, başlangıçta 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olduklarını; fabrikanın Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsüne geçmesiyle birlikte sözleşmeli memur olarak çalışmaya devam ettiklerini, fabrikanın özelleştirilmesi ve Köy Hizmetleri'ne tayin sürecinde ise yeniden memur statüsüne

döndüklerini aktarmaktadır. KİT döneminde ücret ve özlük haklarının daha avantajlı olduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Fabrikada çalışmaya başladığında henüz 17 yaşında olduğunu belirten Yavuzay, lise mezuniyetinin hemen ardından çalışma hayatına adım atmış; aynı zamanda üniversite eğitimini sürdürmüştür. Samsun'da İşletme Fakültesi'nde öğrenim gördüğünü, sınav dönemlerinde Perşembe günlerinden itibaren izin alarak sınavlara katıldığını ifade etmektedir. Bu süreçte amirlerinin eğitime son derece destekleyici davrandığını, çalışanların kendilerini geliştirmelerine önem verildiğini ve bu yaklaşımın kurumsal kültürün önemli bir parçası olduğunu dile getirmektedir. Yavuzay'a göre fabrikada görev yapan yöneticiler ve mesai arkadaşları "çalışkan, nitelikli ve insani ilişkileri güçlü" kişilerden oluşmaktadır.

Yavuzay'ın anlatımına göre görev yaptığı müessese müdürleri sırasıyla Yüksel Sadıkoğlu, İsmail Aydın ve İbrahim Yılmaz'dır. Fabrikadaki çalışma hayatına personel bölümünde başlayan Yavuzay, kısa bir süre sekreteryaya biriminde görev aldıktan sonra muhasebe bölümüne geçmiştir. Fabrikadan ayrılmadan önce muhasebe şefliği görevini yürütmüş; Köy Hizmetleri'ne tayin olduktan sonra yeniden sınavlara girerek Yazı İşleri Müdürü olmuştur. Yaklaşık bir buçuk yıl önce, Köy Hizmetleri'nin devamı niteliğindeki İl Özel İdaresi'nden emekli olmuştur.

Fabrikanın Valilik bünyesine devredilme sürecinde aktif rol aldığını ifade eden Yavuzay, devir-teslim işlemleri için bir komisyon kurulduğunu ve bu komisyonda İsmail Alkan'ın da yer aldığını belirtmektedir. Fabrikaya ait tüm evrakların Valiliğe teslim edilmesi sürecini bizzat yürüttüğünü, ancak komisyondaki diğer isimlerin tamamını hatırlamadığını aktarmaktadır. Bu tanıklık, fabrikanın kapanış sürecinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bürokratik ve kurumsal bir tasfiye süreci olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Birlikte çalıştığı personeller arasında Oktay Subaşı, Sevinç Yıldırım, Emine Yazan, Elvan Özdemir ve Nuray Gökçen'i sayan Yavuzay, fabrika bünyesindeki idari kadro ile teknik personelin niteliğine özellikle dikkat çekmektedir. Teknik personel ve mühendislerin "üst düzey bilgi ve beceriye sahip", bazıları yurt dışında eğitim almış kişiler olduğunu; Yılmaz Kaya, Şükrü Yılmaz, Cafer Beken ve Hikmet Meriç'in bu kadro içinde öne çıkan isimler olduğunu ifade etmektedir. Bu anlatı, fabrikanın yalnızca

yerel ölçekte değil, teknik ve teknolojik açıdan da ileri bir üretim anlayışına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma ortamını “son derece nezih ve konforlu” olarak tanımlayan Yavuzay, fabrikanın fiziksel imkânlarının dönemin Artvin koşullarının oldukça ilerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Pek çok kamu binasında kalorifer bulunmazken fabrikanın idari birimlerinde kalorifer sistemi olduğunu; lojmanların ise Artvin’in ilk kaloriferli binaları arasında yer aldığını ve 24 saat sıcak su imkânı sunduğunu belirtmektedir. Fabrikada kullanılan ileri teknolojinin hem çalışanların iş koşullarını hem de lojmanlarda yaşayanların günlük yaşamını doğrudan olumlu etkilediğini ifade etmektedir.

KİT dönemine ilişkin değerlendirmelerinde Yavuzay, kamu iktisadi teşebbüslerinin devletin ekonomik yapısı içinde özel bir yere sahip olduğunu; bu kurumların “devletin bir alt dalı” olarak görüldüğünü ve kimi zaman eleştirilere konu olduğunu aktarmaktadır. Ancak dumanı tüten, üretim yapan tesislerin kapatılmasının en büyük zararı çalışanlara ve kente verdiğini; istihdam olanaklarının ortadan kalkmasının Artvin açısından ciddi bir kayıp olduğunu vurgulamaktadır. Fabrikanın üretim sürecinde Kelebek Mobilya gibi firmalara levha sağladığını, Yahya Demirel’e ait şirketlerle ticari ilişkiler yürütüldüğünü; buna rağmen özelleştirme sürecinde ortaya atılan “kayıma” ve “bilerek yakma” iddialarının gerçeği yansıtmadığını açıkça ifade etmektedir.

ORÜS’e bağlı olarak Artvin’de yedi işletmenin bulunduğunu ve Arhavi, Borçka, Murgul gibi tesislerin muhasebe işlemlerini de kendisinin yürüttüğünü belirten Yavuzay, Artvin Lif Levha Fabrikası’nın kapatılmaması gerektiğini; Arhavi’deki tesisin sunta fabrikasına dönüştürülmesi gibi Artvin’deki fabrikanın da üretime devam edebileceğini dile getirmektedir.

Günlük yaşam ve sosyal ilişkiler bağlamında, Emine Yazan gibi Çarşı Mahallesi’nde ikamet ettiğini ve işe servisle gidip geldiğini belirten Yavuzay, servis kaçırıldığında dolmuşla ya da zaman zaman yürüyerek işe gidildiğini aktarmaktadır. Kentsel hafızaya dair anlatılarında, geçmişte çarşıya yoğun kar yağdığını; Korzul Mahallesi’ne nadiren kar düştüğünü, bir seferinde tüm çalışanların fabrikanın bahçesinde birlikte kar topu oynadıklarını hatırladığını ifade etmektedir. Bu anı, fabrika çalışanları arasındaki yakın ilişkileri ve kolektif aidiyet duygusunu simgesel bir biçimde yansıtmaktadır.

Figen Yavuzay, emeklilik sonrasında da eski mesai arkadaşlarıyla iletişimini sürdürdüğünü; telefonla görüştüklerini, bir araya geldiklerinde çay içtiklerini ve zaman zaman gün yaptıklarını belirtmektedir. Ona göre Artvin Lif Levha Fabrikası'ndaki çalışma yaşamı, yalnızca bir iş deneyimi değil; güçlü sosyal bağların, dayanışmanın ve ortak bir yaşam kültürünün şekillendiği “başka bir zamanın” temsilidir.

5.15 Lojman Yaşamı, Sosyal Mekân ve Toplumsal Dönüşüm: Aydan Subaşı'nın Tanıklığı

18 Aralık 2025 tarihinde yapılan sözlü tarih görüşmesinde Aydan Subaşı, Artvin Lif Levha Fabrikasının yalnızca bir üretim alanı değil, aynı zamanda kamusal yaşamı ve sosyal ilişkileri şekillendiren bir mekân olarak işlev gördüğünü ortaya koyan zengin bir tanıklık sunmaktadır (A. Subaşı, kişisel görüşme, 18 Aralık 2025). Fabrikanın eski memurlarından Hasan Avcı'nın kızı ve yine fabrikanın muhasebe biriminde görev yapan Oktay Subaşı'nın eşi olması, onun kişisel hafızasının fabrika yaşamı ile iç içe geçtiğini göstermektedir. 1971 yılında babasının tayiniyle Artvin'e taşınan Subaşı, fabrika inşaatının devam ettiği döneme tanıklık etmiş; lojmanlar tamamlanınca ailece buraya yerleşmiş ve babasının emekliliğine kadar lojmanlarda yaşamıştır. Bu erken dönem gözlemleri, fabrikanın kuruluş aşamasındaki mekânsal dönüşümü ve yerleşim düzenini bireysel hafıza üzerinden belgelemesi bakımından önemlidir.

5.15.1. Lojmanlar ve Modernleşme Deneyimi

Subaşı'nın anlatısı, lojmanların Artvin ölçeğinde modern yaşamın bir göstergesi olarak algılandığını açıkça ortaya koymaktadır. Lojmanların 24 saat sıcak su, alafranga klozet ve küvet gibi o dönem şehirde yaygın olmayan donanımlarla inşa edilmesi, modern konut standartlarını yerel düzleme taşıyan bir örnek oluşturmaktadır. Subaşı'nın ifadesiyle lojmanlarda yaşamak “Ankara'da bir hayat sürmek” olarak tasvir edilmekte ve bu nitelik, fabrikanın yerel toplumsal yapıya modernleşme deneyimi kazandırdığını göstermektedir. Bu bağlamda lojmanlar hem mekânsal hem de kültürel anlamda kentteki yaşam standartlarını yükselten bir modernleşme odağı olarak konumlanmaktadır.

5.15.2. Sosyal Tesisler, Kooperatif ve Kolektif Yaşam Kültürü

Tanıklık, fabrikanın yalnızca üretim değil, sosyal yaşamın da örgütlendiği bir alan olduğunu göstermektedir. Subaşı, fabrikanın kurulduğu dönemde alanın boş olduğunu,

ancak çalışanların kolektif emeğiyle ağaçlandırıldığını, çiçeklendirilip sosyal tesislerle donatıldığını belirtmektedir. Kooperatif uygulaması, çalışanların maaşlarından yapılan kesintilerle oluşturulmuş; kantin benzeri yapıda işlev görmüş ve gıda ile giyim gibi çeşitli ürünleri uygun fiyatlarla çalışanlara sunmuştur. Bu uygulama hem ekonomik dayanışmanın hem de sosyal refahı önceleyen bir fabrika yönetim anlayışının göstergesi niteliğindedir. Aynı zamanda lokal, yılbaşı baloları, kadınların sosyal hayata katılması, bisiklet kullanımının yaygınlaşması ve çocuk oyun alanlarının bulunması, fabrikanın kentte modern bir toplumsal mekân yarattığını göstermektedir.

5.15.3. Toplumsal İlişkiler, Cinsiyet ve Kültürel Değişim

Subaşı'nın anlatısında sosyal mekânların toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından dönüştürücü bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Fabrika yerleşkesindeki lokal, dönemin Artvin'indeki sosyal cinsiyet sınırlarını aşan bir özgürlük alanı sunmuş; kadınların kamusal alanda görünürlüğünü artırmış ve toplumsal etkileşimi normalleştirmiştir. Halk eğitim kursları, kadınların üretkenlik ve beceri kazanımına yönelik önemli bir sosyal yatırım olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Polonyalı mühendislerin çocukları ile kurulan arkadaşlık ilişkileri, kültürlerarası etkileşim ve entegre sosyal yaşamın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu yönleriyle lojman yaşamı, aileler ve gençler arasında güçlü sosyal bağların oluştuğu kolektif bir kimlik üretmiştir.

Aydan Subaşı'nın tanıklığı, fabrikanın yalnızca ekonomik bir üretim merkezinden ibaret olmadığını; aynı zamanda modern yaşamın, sosyal dayanışmanın ve kültürel dönüşümün yaşandığı bir hafıza mekânı olduğunu göstermektedir. Lojmanların modern yapısı, sosyal tesisler ve kooperatif gibi uygulamalar, fabrikayı kentsel dönüşüm ve toplumsal gelişim açısından bir çekim merkezi haline getirmiştir. Bu nedenle Subaşı'nın anlatısı, fabrika hafızasında üretimin ötesine geçerek aile yaşamı, kadınların toplumsal konumu, gençlik kültürü ve modernleşme pratiklerinin nasıl somutlaştığını belgeleyen önemli bir sözlü tarih kaydı niteliği taşımaktadır.

5.16 Görüşmelere Dayalı Tematik Sözlü Tarih Analizi

Artvin Lif Levha Fabrikası'nda çalışmış ya da fabrikanın çevresinde yaşamış kişilerle gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmeleri, fabrikanın yalnızca ekonomik üretim yapan bir endüstriyel tesis olmadığını; aynı zamanda güçlü bir topluluk bilinci, kolektif kimlik, emek etiği ve modern yaşam pratikleri üreten özgün bir sosyal mekân olduğunu açık

biçimde ortaya koymaktadır. Farklı kuşaklardan işçiler, memurlar, mühendisler ve işçi ailelerinin tanıklıkları birlikte değerlendirildiğinde, fabrikanın Artvin’de yalnızca sanayi tarihinin değil, aynı zamanda yerel toplumsal hafızanın, gündelik hayat kültürünün ve modernleşme deneyimlerinin merkezî unsurlarından biri hâline geldiği görülmektedir. Özellikle 1970–1990 arası çalışanlar ve lojman sakinleri, fabrikanın yaşamlarına yön veren, sosyal ilişkilerini belirleyen ve kimlik inşasına katkıda bulunan belirleyici bir mekân olduğunu ifade etmektedir.

5.16.1. Lojman Yaşamı ve Topluluk Kültürünün İnşası

Yeni sözlü tarih görüşmeleri lojmanların sadece bir konut alanı değil, modern, güvenli ve kapsayıcı bir yaşam çevresi sunduğunu göstermektedir. Aydan Subaşı’nın ifadesiyle, lojmanların sıcak su, küvet ve alafranga tuvalet gibi o dönem Artvin’de nadir görülen özellikler taşıması, modernleşmenin mekânsal tezahürü olarak öne çıkmaktadır. Çocukların lojmanlar arasında özgürce dolaşmaları, ailelerin kapı kilitlememesi, yılbaşı kutlamaları ve lokallerde kadınların kamusal alana dâhil olması; güçlü bir güven kültürünün ve ortak yaşam etiğinin göstergesidir.

Lojmanların çokkültürlü yapısı, özellikle Polonyalı ve Rus mühendis aileleriyle kurulan ilişkiler üzerinden dikkat çekmektedir. Aydan Subaşı’nın, Polonyalı arkadaşlarıyla yıllar sonra hâlâ sosyal medya üzerinden iletişimini sürdürmesi, fabrikanın yalnızca yerel değil; uluslararası sosyal ağlar yarattığını göstermektedir.

Bu yaşam biçimi, Maurice Halbwachs’ın tarif ettiği biçimde, güçlü bir komşuluk ve cemaat hafızası üretmiş; fabrikanın kapanışından sonra bile nostalji, anı paylaşımı ve buluşmalar yoluyla topluluk hafızası olarak varlığını korumuştur.

5.16.2. Emek Rejimi, Dayanışma ve Etik Çalışma Kültürü

Sözlü tarih görüşmeleri, Artvin Lif Levha Fabrikası’nda güçlü bir emek etiği ve dayanışma kültürünün varlığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle Cesur Şentürk ve Hasan Yüzbaşıoğlu’nun tanıklıkları, çalışanların önemli bir bölümünün Sanat Enstitüsü mezunu ustalardan oluştuğunu ve bu teknik kadronun karşılıklı güven, mesleki saygı ve kolektif sorumluluk üzerine kurulu bir iş kültürü geliştirdiğini göstermektedir. 1970’ler Türkiye’sinin yoğun siyasal kutuplaşma ortamına rağmen ideolojik farklılıkların fabrikanın işleyişine yansımaması, işyerinde sosyal uyum ve iş barışının tipik örneklerinden biridir. İş kazaları ve kriz anlarında sergilenen kolektif refleksler—1994 yangınında çatılara çıkarak söndürme çalışmalarına katılan işçilerin

dayanışması, kimyasal zehirlenmelere karşı birlikte hareket edilmesi ve vardiya sistemiyle üretimin kesintisiz sürdürülmesi—örgütlü bir çalışma kültürünün yerleştiğini doğrulamaktadır. Bu bağlamda fabrika, yalnızca üretim yapan bir ekonomik kurum olmanın ötesinde, emek onurunu, dayanışmayı ve mesleki etik değerleri temel alan bir topluluk inşa eden sosyal bir sistem olarak değerlendirilmelidir.

5.16.3. Teknik Bilgi, Mesleki Uzmanlaşma ve Endüstriyel Öğrenme

Sözlü tarih anlatıları, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın teknik bilgi üretimi ve endüstriyel öğrenme açısından yerel ölçekte bir modernleşme laboratuvarı işlevi gördüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Yılmaz Kaya gibi ülke çapında saygınlık kazanmış mühendislerin inovatif uygulamaları, Hasan Yüzbaşıoğlu'nun laminant üretimi yönündeki önerisi, Erol Çağal'ın fabrika bünyesinde sistematik bir fotoğraf arşivi oluşturma girişimi ve teknik personelin makineleri uyarlama, tamir etme ve işlevsel dönüşümlere tabi tutma becerileri, yerli bilgi üretiminin fabrikanın kurumsal kimliğinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Mühendis-tekniker-usta ilişkilerinin sahaya dayalı deneyimle birleşmesi, yalnızca dışarıdan ithal edilen teknik bilgiye bağımlı bir üretim modeli değil, zaman içinde yerelleşen, içselleşen ve pratikleşen bir endüstriyel bilgi kültürünün varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla işçiler ve mühendisler, pasif uygulayıcılar değil; üretim süreçlerini geliştiren, yenilik öneren ve fabrikanın teknik kapasitesini dönüştüren aktif aktörler olarak değerlendirilmelidir.

5.16.4. Ulusal ve Uluslararası Ekonomik Bağlamda Fabrika Deneyimi

Sözlü tarih anlatıları, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın ulusal ve uluslararası ekonomik bağlam içinde konumlandırılabilir bir sanayi kuruluşu olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Sovyet kredileriyle desteklenen kuruluş süreci, Polonya ve Rusya'dan gelen mühendislik katkıları, Hopa Limanı üzerinden sağlanan hammadde lojistiği ve Giresun Kâğıt Fabrikası ile ORÜS zincirine bağlı diğer tesislerle yaşanan rekabet, fabrikanın Soğuk Savaş yıllarında devlet kapitalizminin bölgesel bir uzantısı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Bununla birlikte fuel-oil temini, orman kaynaklarının zamanla tükenmesi ve hammadde yetersizliği gibi yapısal sorunlar, çalışanların tanıklıklarında sıkça vurgulanmakta ve fabrikanın üretim kapasitesini etkileyen temel dışsal baskılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda fabrika, yalnızca yerel ölçekli bir sanayi tesisi olarak değil; küresel ekonomik ilişkilerin, ulusal sanayi politikalarının ve bölgesel kaynak yönetiminin yerel düzeydeki yansımalarını

somutlaştıran çok katmanlı bir ekonomik aktör olarak değerlendirilmelidir.

5.16.5. Özelleştirme, Yangınlar ve Kapanışın Hafızadaki Yeri

Sözlü tarih görüşmelerinde özelleştirme süreci, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın tarihindeki en belirgin kırılma noktalarından biri olarak yer almakta ve çalışanların hafızasında travmatik bir kopuş olarak hatırlanmaktadır. İşçilerin fabrikayı satın almak üzere teklif sunmalarına rağmen bu girişimin reddedilmesi, ardından makinelerin ve bina aksamalarının hurda fiyatına satılması, lojmanların boşalması ve Korzul Mahallesi'nin giderek sessizleşmesi, kapanışın yalnızca ekonomik bir süreç değil, aynı zamanda derin bir toplumsal ve mekânsal kayıp olarak deneyimlendiğini göstermektedir. 1994 yangını ise bu çözülme sürecinin sembolik bir eşiği olarak hafızada yer edinmiş; sözlü anlatılarda travma, dayanışma, dedikodu ve belirsizlik gibi farklı hafıza katmanlarıyla birlikte anılmıştır. Yangına ilişkin tanıklıkların bazıları—örneğin, fabrikada görevli tekniker ve işçilerin yangını söndürmek için çatılara çıktığını aktaranlar ile hatanın kıvılcımdan kaynaklı olduğunu belirtenler—olayın sahadaki aktörlerce farklı biçimlerde yorumlandığını ortaya koyarken; diğer görüşmeler (İ. G. Göksu, kişisel görüşme, 16 Eylül 2024–16 Şubat 2025; İ. Yüzbaşıoğlu, kişisel görüşme, 16 Eylül 2024) yangına dair söylentilerin ve belirsizliğin hâlâ sürdüğünü göstermektedir. Bu nedenle özelleştirme ve yangın, fabrikanın kapanışının hem maddi hem de sembolik düzeyde hafıza alanlarını şekillendiren iki temel unsur olarak değerlendirilmelidir.

Tüm sözlü tarih anlatıları birlikte değerlendirildiğinde, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın lojmanlarıyla mekânsal bir topluluk, emek rejimiyle kolektif bir çalışma etiği, teknik bilgi üretimiyle yerel modernleşmenin taşıyıcısı, özelleştirme ve 1994 yangınıyla travmatik bir hatırlama alanı ve kapanış sonrası düzenlenen buluşmalar ile nostalji pratikleriyle sürdürülen bir diaspora hafızası oluşturan çok katmanlı bir hafıza mekânına dönüştüğü görülmektedir. Böylece fabrika, ekonomik işlevinin ötesine geçerek yerel kimlik inşasında, çalışma kültürünün oluşumunda ve toplumsal hafızanın kurumsallaşmasında belirleyici bir rol üstlenmiş; sadece üretim yapan bir sanayi tesisi değil, aynı zamanda Artvin toplumunda sosyal ilişkileri, dayanışma biçimlerini ve gündelik yaşam pratiklerini şekillendiren bir referans noktası hâline gelmiştir. Bu anlatılar, fabrikanın kapanışının yalnızca ekonomik bir kayıp olarak değil, aynı zamanda sosyal dünyanın, emek kültürünün ve kolektif hafızanın kaybı anlamına geldiğini açık biçimde ortaya koymakta ve fabrikanın yerel düzeyde taşıdığı sembolik ve toplumsal

değerin altını çizmektedir.

5.17 Artvin Lif Levha Fabrikasını Bir Hafıza Mekânı ve Toplumsal Bellek Alanı Olarak Düşünmek

Pierre Nora'nın lieux de mémoire kavramı, modern toplumlarda geleneksel hatırlama biçimlerinin çözülmesiyle birlikte geçmişin belirli mekânlar ve semboller etrafında yoğunlaştığını vurgular. Artvin Lif Levha Fabrikası, sözlü tarih görüşmelerinde belirginleşen mekânsal ve sembolik unsurlar sayesinde bu kavramın yerel ölçekte güçlü bir örneğini oluşturmaktadır. Fabrika yalnızca üretim yapılan bir yer değil; yaşam pratikleri, sosyal ilişkiler, ritüeller ve kolektif kimliklerin birleştiği bir hafıza alanıdır.

Örneğin lojmanlar, yalnızca işçilerin barınma alanı değil; modern yaşamın Artvin'de ilk kez deneyimlendiği yerlerden biri olarak anılmaktadır. Aydan Subaşı'nın "sıcak su ve küvet" gibi konfor unsurlarını hatırlaması, o dönem Artvin'de nadir görülen bu koşulların mekânsal hafızayı ayrıcalıklı bir deneyim alanı hâline getirdiğini gösterir. Lojmanların ortak çamaşırhaneleri, yılbaşı kutlamaları, komşuluk ilişkileri ve çocukların bisiklet yarışları, sözlü tarih tanıklıklarında tekrar eden ritüeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ritüeller mekânın fiziksel özelliklerinin ötesine geçerek, bir topluluk yaşamı üreten hafıza mekânına dönüşmüştür.

Benzer biçimde fabrika gazinosu, yalnızca bir sosyal tesis değil; Avusturyalı ve Polonyalı mühendislerin ağırlandığı, resmî törenlerin düzenlendiği, işçilerin diploma törenlerinin yapıldığı bir sembolik mekân olarak hatırlanmaktadır. Tainat Avcı'nın anlatısında gazino, işçi-memur-yönetici ayrımını hem belirleyen hem de törensel birliktelik sağlayan bir mekân olarak konumlanır. Bugün gazinonun fiziksel olarak yok olması, ancak hâlâ sözlü tanıklıklarda güçlü biçimde yer alması, Nora'nın "hafızada var olmaya devam eden mekân" saptamasının doğrudan örneğidir.

Fabrikanın üretim alanları da emek kimliğinin kurulduğu sembolik alanlardır. Örneğin Cesur Şentürk'ün 1994 yangınında yangın hortumlarının nasıl çalıştırıldığını anlatması, teknik bilgi ve kolektif müdahale hafızasının bir arada işlediğini gösterir. Hasan Yüzbaşıoğlu'nun "mühendis yokken makineyi çalıştırabildik" sözü, ustalık kültürünün ve teknik özerkliğin kolektif kimlik unsuru hâline geldiğini kanıtlar. Laboratuvar, kalite kontrol bölümü, sanayi tipi pres makineleri ve buhar kazanları işçilere göre yalnızca ekipman değil; "işe hâkimiyet" ve "onur"un simgesidir.

Maurice Halbwachs'ın kolektif hafıza kuramı, bu sembolik mekânların topluluk düzeyinde nasıl üretildiğini anlamak için önemlidir. Halbwachs'a göre bellek, bireyin değil, grubun ortak çerçeveleri içinde anlam kazanır. Artvin Lif Levha Fabrikası bağlamında bu grubun en tipik örneği Sanat Enstitüsü mezunlarıdır. Bu işçiler, teknik bilgi, mesleki disiplin ve dayanışma etrafında bir “ustalık cemaati” oluşturmuş; kapanıştan sonra bile WhatsApp grupları, yıllık buluşmalar (örneğin Korzul'da yapılan 2017 buluşması) ve telefon zincirleri ile iletişimlerini sürdürmüştür. Bu durum Halbwachs'ın “grup sürdükçe hafıza da sürer” savını somut biçimde doğrulamaktadır.

Fabrikanın kapanışı ise hem Nora'nın “kopuş anı” hem de Halbwachs'ın “kolektif travma” kavramlarıyla açıklanabilir. Örneğin Özelleştirme ve 1994 yangını sözlü tarihlerde yalnızca idari kararlar veya teknik kazalar olarak değil; “acı”, “boşluk” ve “ihnet” temalarıyla anılmaktadır. Korzul Mahallesi'nin geceleri sessizleşmesi, lojmanların boşalması, hurdacılar tarafından ekipmanların sökülmesi—tanıklıklarda travmatik imgeler olarak öne çıkar. Cesur Şentürk'ün yangının çıkış sebebi konusundaki çelişkili anlatıları, olayın bellek açısından hâlâ “tartışmalı” olduğunu göstermektedir. Bu da hafıza mekânlarına özgü çatışmalı anlatı tipolojisine örnek teşkil eder.

Fiziksel kapanışa rağmen ritüeller, fabrikanın hafızadaki sürekliliğini sağlamaya devam etmektedir. Eski işçilerin her yıl organize ettiği buluşmalar, kapanış sonrası dönemde fabrikanın unutulmasına engel olan toplumsal pratikler olarak öne çıkmaktadır. Bu buluşmalar, yalnızca nostalji üretmekle kalmayıp, geçmişteki çalışma kültürünü, dayanışma ağlarını ve kolektif kimlik unsurlarını yeniden canlandırmaktadır. Aynı şekilde anma etkinlikleri, fabrikanın tarihsel izlerini hatırlatma ve kuşaklar arası iletişimi sürdürme işlevi görmektedir.

Bu ritüellerle birlikte bazı kişilerin sembolleşmesi de hafızanın kolektif düzeyde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin Erol Çağal, hem teknik bilgi birikimi hem de fabrika sonrası dönemde belgeleri koruma ve paylaşma çabasıyla, eski çalışanlar arasında bir “hafıza figürü” hâline gelmiştir. Sözlü tarih tanıklıklarında açıkça görülen bu sembolleşme süreci, bireyin geçmişin aktarımında merkezî bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Benzer bir başka unsur ise sosyal medya platformlarında kurulan dijital hafıza arşivleridir. WhatsApp grupları, Facebook sayfaları ve dijital fotoğraf paylaşımları, fiziksel mekânın yokluğuna rağmen fabrikanın toplumsal bellekte yaşamasını

sağlamaktadır. Paylaşılan fotoğraflar, anılar ve mesajlar aracılığıyla fabrika yalnızca hatırlanan bir yer olmanın ötesine geçerek dijital bir hafıza mekânı hâline gelmektedir.

Bunun yanında ikinci kuşak aktarımları, hafızanın mekân sınırlarını aşarak sürdürülmesini desteklemektedir. Aydan Subaşı'nın lojmanlara ilişkin anlatısı, fiziksel olarak ortadan kalkmış bir mekânın çocukluk belleğinde idealize edilmiş şekilde yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu durum, fabrikanın yalnızca onu deneyimleyen ilk kuşakta değil; onların çocuklarında da kimliksel bir hafıza unsuru olarak varlığını koruduğunu kanıtlar.

Sonuç olarak Artvin Lif Levha Fabrikası; lojmanların modern yaşam simgesine dönüşmesi, gazinonun tören ve misafir ağırlama mekânı olarak anılması, 1994 yangınının travmatik kolektif anlatılarla hatırlanması, teknik ustalık kültürünün mesleki kimliği şekillendirmesi, kapanış sonrası buluşmaların ritüel hâline gelmesi ve dijital ağlar aracılığıyla hafızanın sürdürülmesi gibi sahaya dayalı örneklerle hem Nora'nın hafıza mekânı kavramını hem de Halbwachs'ın toplumsal hafıza yaklaşımını somut biçimde karşılamaktadır.

Bu çerçevede fabrika, fiziksel varlığından bağımsız olarak ritüeller, semboller, topluluk ilişkileri ve kuşaklar arası aktarımlar aracılığıyla yaşayan bir hafıza mekânı niteliği kazanmıştır. Dolayısıyla Artvin Lif Levha Fabrikası, yalnızca endüstriyel bir işletme değil; aynı zamanda kültürel, sosyal ve kimliksel boyutları içeren çok katmanlı bir hafıza alanı olarak değerlendirilmelidir.

6 DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

6.1 Orman Ürünleri Sanayi Kurumu Genel Müdürlüğü, Taşra Yönetimi ve Artvin Lif Levha Fabrikası'nın Kurumsal Hafızası

Türkiye’de orman varlıklarının planlanması, işletilmesi ve sürdürülebilir yönetimi, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan uzun bir kurumsal süreklilik içinde gelişmiş; bu süreklilik Cumhuriyet döneminde daha merkezi ve sektörel bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Bu dönüşümün kurumsal omurgasını, ülke ormanlarının planlanması ve işletilmesinden sorumlu temel yapı olan Orman Genel Müdürlüğü (OGM) ile orman ürünlerinin sanayiye dönüştürülmesini üstlenen Orman Ürünleri Sanayi Kurumu (ORÜS) oluşturmaktadır. Ancak bu bölüm, yalnızca idari teşkilatlanmayı ve mevzuat değişimlerini kronolojik biçimde aktarmayı değil; sözlü tarih görüşmelerinde ortaya çıkan “içeriden tanıklık” üzerinden, bu kurumsal dönüşümlerin Artvin Lif Levha Fabrikası’nda nasıl deneyimlendiğini ve taşra ölçeğinde ne tür idari/teknik sonuçlar doğurduğunu analitik biçimde tartışmayı amaçlamaktadır.

6.2 Kurumsal Yapılanma ve Taşra Yönetimi: Merkezleşme ile Yerel Esneklik Arasındaki Gerilim

ORÜS Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla birlikte, devletin orman ürünleri sanayisine dair üretim ve yatırım kapasitesi tek bir çatı altında toplanmış; entegre tesisler aracılığıyla düşük nitelikli orman ürünlerinin katma değerli sanayi mamullerine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu politika çerçevesi, sözlü tarih görüşmelerinde sıkça vurgulanan iki temel işlevle örtüşmektedir: bölgesel kalkınma ve sosyal istihdam misyonu. Görüşmelerde fabrikanın, yalnızca bir üretim birimi değil, işçi ailelerini de içine alan bütüncül bir yaşam dünyası yarattığı; göçü frenleyen ve yerel ekonomi üzerinde çarpan etkisi bulunan bir “bölgesel kurum” olarak algılandığı görülmektedir. Bu algı, ORÜS’ün taşrada üstlendiği sosyal rolün yerel hafızadaki karşılığıdır.

ORÜS’ün KİT statüsüne kavuştuğu dönemle birlikte kurumsal yapı, bir yandan mali/idarî özerklik iddiasıyla güçlenmiş; diğer yandan performans, verimlilik ve maliyet baskıları belirginleşmiştir. Bu iki yönlü dönüşüm, sözlü tarih anlatılarında “istikrarlı kamu düzeni” ile “artan maliyet ve belirsizlik” arasındaki karşıtlık üzerinden dile

getirilmektedir. Özellikle 1990'lara doğru hızlanan kurumsal dönüşüm, görüşmelerde “kapanışa giden süreç” olarak kodlanmakta; karar alma mekanizmalarının yerelden merkeze kayması ve taşra düzeyindeki manevra alanının daralması, yerel aktörlerin gözünde belirleyici bir kırılma olarak hatırlanmaktadır.

Bu çerçevede Artvin Lif Levha Fabrikası'nın Artvin Müessese Müdürlüğü içinde “bölgesel merkez” rolü üstlenmesi; yani çevre kereste fabrikalarıyla birlikte bir taşra idari bütünlüğü içinde yönetilmesi, yerel düzeyde teknik koordinasyon ve kaynak yönetimi açısından kritik bir mekanizma olarak okunabilir. Ancak ORÜS'ün anonim şirket statüsüne dönüştürülmesi ve müessese müdürlüklerinin kaldırılarak tüm işletmelerin merkezi düzeyde bağlanması, sözlü tarih tanıklıklarında “yerel esnekliğin kaybı” ve “bölgesel kalkınma işlevinin zayıflaması” şeklinde anlamlandırılmaktadır. Böylece kurumsal dönüşüm, yalnızca hukuki/idarî bir değişim değil; fabrikanın toplumsal işlevlerini ikincilleştiren bir yeniden tanımlama olarak tecrübe edilmiştir.

6.3 Lif Levha Fabrikası Yerleşkesi: Üretim Alanından Endüstriyel Yaşam Dünyasına

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın yerleşke düzeni, sözlü tarih anlatılarında fabrikanın bir “işyeri” olmaktan öte, “yaşamın örgütlendiği” bir endüstriyel çevre olarak algılandığını doğrulamaktadır. Yaklaşık 70.000 m²'lik alana yayılan entegre tesis; üretim binaları, atölyeler, kazan dairesi, depo alanları ve hammadde sahalarıyla teknik bakımdan süreklilik esasına göre kurgulanmış; bunun yanında idare binası, misafirhane, sosyal tesisler ve lojmanlarla birlikte “çalışma–barınma–sosyal yaşam” üçgenini aynı mekânda birleştiren bir yerleşke oluşturmuştur.

Bu mekânsal bütünlük, sözlü tarih görüşmelerinde iki farklı ama tamamlayıcı düzeyde görünür hâle gelmektedir. Birincisi, lojmanlarda çocukluk geçiren ikinci kuşak anlatıcıların aktardığı güven temelli komşuluk ve dayanışma kültürüdür. İkincisi ise, işçi ve teknik personel tanıklıklarında ortaya çıkan kurumsal disiplin, iş bölümü ve mesleki eğitim pratikleridir. Bu iki düzey birlikte düşünüldüğünde yerleşke, yalnızca üretim akışının değil, aynı zamanda kurumsal aidiyetin ve kolektif kimliğin mekânsal altyapısıdır.

Misafirhane, lokal, yemekhane ve yatakhane gibi yapıların varlığı, fabrikanın “kamu işletmesi” olarak yalnızca kendi personeline değil, kentin çeşitli kamusal aktörlerine de hizmet sunan bir merkez işlevi gördüğünü ortaya koyar. Sözlü tarih anlatılarında

yöneticilerin ve mühendislerin isimlerinin sıkça anılması, bu mekânsal düzenin aynı zamanda bir “idari figürler hafızası” ürettiğini; kurumsal hiyerarşinin gündelik yaşamla iç içe geçtiğini göstermektedir.

6.4 Üretim Rejimi, Teknik Entegrasyon ve Emek Deneyimi: Sözlü Tarihin Açtığı İç Katmanlar

Artvin Lif Levha Fabrikası’nda üretimin yaş sistem sert lif levha teknolojisine dayanması, tesisin yüksek enerji ve su tüketimi ile kimyasal girdilere bağımlı bir endüstriyel rejim içinde çalıştığını göstermektedir. Teknik metinler bu rejimi üretim zincirinin aşamaları üzerinden tanımlar: yongalama, defibratör/rafinatör, dökme, pres, sertleştirme–nemlendirme, ebatlandırma ve depolama. Sözlü tarih görüşmeleri ise aynı rejimi, işçinin gündelik deneyimi üzerinden farklı bir düzlemde tamamlar: 7/24 üretimin zorunlulukları, vardiya sistemi, bakım dönemlerinde “işçinin kendi kendine yeterli teknik kapasitesi”, kimyasal riskler, zehirlenme vakaları ve hızlı müdahale pratikleri.

Bu noktada sözlü tarih, teknik bir üretim şemasının arkasındaki emek yoğunluklarını, risk rejimini ve ustalık/uzmanlaşma süreçlerini görünür kılar. Görüşmelerde tekrarlanan “dışarıya iş yaptırmama”, “bakımı içeriden çözme”, “işçilerin zamanla elektrik–mekanik–tesisat alanlarında uzmanlaşması” gibi ifadeler, fabrikanın aynı zamanda bir “yerinde öğrenme ve mesleki formasyon mekânı” olduğunu göstermektedir. Böylece fabrika, yalnızca hammaddeyi mamule dönüştüren bir tesis değil; insan kaynağını da dönüştüren bir kurumsal eğitim alanı olarak belirir.

Üretimde kullanılan kimyasallar ve özellikle sertleştirme biriminin yangın riski taşıyan tek servis olarak tanımlanması, sözlü tarih anlatılarında “tehlike, dikkat ve denetim” ekseninde yeniden anlamlandırılmaktadır. 1994 yangınının anlatılarda travmatik bir dönüm noktası olarak öne çıkması, teknik risklerin kurumsal hafızada nasıl “kapanışa giden sürecin simgesel başlangıcı”na dönüştüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

6.5 Hammadde ve Kaynak Krizi: Kurumsal Politikanın Yereldeki Sonuçları

Fabrikanın hammadde ihtiyacının OGM tahsisleriyle karşılanması, üretim sürekliliği için stoklama düzeni kurulması ve dönemsel yetersizliklerde farklı bölgelerden alım ile ithalata yönelmesi; kurumsal belgelerde bir tedarik stratejisi olarak görünür. Sözlü tarih anlatıları ise bu stratejinin yerelde yarattığı baskıyı ve kırılganlığı belirginleştirir: ormana erişimin mevsimselliği, rekabet baskısı, maliyet artışları, “en düşük kalite oduna

yönelme” ve hatta meyve ağaçlarının dahi hammaddeye dönüşmesi gibi örnekler, kaynak krizinin toplumsal ve ekolojik boyutlarını açığa çıkarır.

Bu bağlamda fabrika tarihi, yalnızca üretim kapasiteleriyle değil; sürdürülebilirlik sınırları, tedarik rekabeti ve çevresel baskılar üzerinden de okunmalıdır. Sözlü tarih burada, politika–yerel pratik arasındaki mesafeyi kapatır; kâğıt üzerinde rasyonel görünen tedarik çözümlerinin sahada nasıl “zorunluluklar zinciri”ne dönüştüğünü gösterir.

6.6 Pazarlama Rejimi, Nicel Göstergeler ve Kurumsal Dönüşümün İzleri

Ürünlerin ihale usulünden bayilik sistemine geçişi, ORÜS’ün piyasa mekanizmalarına daha doğrudan eklemelenme çabasını yansıtmaktadır. Üretim–istihdam göstergelerindeki dalgalanma ise, bu eklemelenmenin yalnızca pazarlama yöntemleriyle sınırlı kalmadığını; enerji maliyetleri, hammadde arzı, rekabet ve kurumsal belirsizlik gibi faktörlerle birleştiğini göstermektedir.

Burada sözlü tarih görüşmeleri ile nicel veriler arasında güçlü bir tamamlayıcılık kurulabilir: Görüşmelerde dile getirilen “işçi sayısının azalması”, “kırılma”, “özelleştirme belirsizliği”, “yangın sonrası düşüş” gibi anlatı kalıpları, üretim ve istihdam serilerindeki gerilemelerle paralellik göstermektedir. Böylece sözlü tarih, sayıların “ne olduğunu” değil, bu değişimlerin işçiler ve yerel toplum tarafından “nasıl anlamlandırıldığını” ortaya koyarak nicel tabloya yorum katmaktadır.

6.7 Özelleştirme ve Devir–Teslim: Yerel Aktörlerin Deneyimi ve Kurumsal Hafızanın Kırılması

1990’ların özelleştirme politikaları çerçevesinde fabrikanın satışa çıkarılması, sözlü tarih anlatılarında yalnızca ekonomik bir süreç olarak değil, kurumsal aidiyeti zedeleyen bir “bekleyiş ve belirsizlik dönemi” olarak hatırlanmaktadır. Talipli çıkmaması, üretim sürekliliğine dair güvenin zayıflaması, çalışanlar açısından iş güvencesi kaygısının büyümesi ve pazar ilişkilerinin bozulması; fabrika içi çözülmenin hızlandığı bir atmosfer yaratmıştır.

Buna karşılık yerel düzeyde kurulan şirket girişimi, sözlü tarih bağlamında “yerel sahiplenme” ve “kaderi belirleme iradesi” olarak değerlendirilebilir. Ancak bu girişimin üç yıl üretimi sürdürme yükümlülüğü gibi koşullarla sınırlandırılması ve önceki

dönemin kamu kaynaklı kurumsal düzeninin sürdürülememesi, yerel hafızada kapanışın “kaçınılmaz” değil “yönetilen” bir süreç olduğu fikrini beslemiştir. Bu nedenle özelleştirme, yalnızca mülkiyet değişimi değil; fabrikanın bölgesel kalkınma misyonunun ve sosyal işlevlerinin geriye itilmesiyle sonuçlanan bir rejim değişimi olarak görünmektedir.

6.8 Yönetici Figürleri ve Taşra Yönetiminin Hafızası

Fabrika müdürlerinin ve üst kadronun sözlü tarih anlatılarında sıkça anılması, taşra yönetiminin yalnızca idari bir hiyerarşi olarak değil, gündelik yaşamı ve emek deneyimini doğrudan etkileyen bir “ara aktörlük” alanı olarak algılandığını göstermektedir. Müdürler, bir yandan teknik uzmanlığı ve işletme sürekliliğini temsil ederken; diğer yandan işçi–idare ilişkilerinde koruyucu, düzenleyici ya da kriz anlarında müdahil olan figürler olarak hatırlanmaktadır. Bu durum, kurumsal hafızanın yalnızca binalar ve makineler üzerinden değil, aynı zamanda belirli yönetim tarzları ve kişilikler üzerinden de taşındığını ortaya koyar.

Bu bölümde görüldüğü üzere Artvin Lif Levha Fabrikası’nın kurumsal tarihi, yalnızca OGM–ORÜS eksenindeki mevzuat ve teşkilat değişiklikleriyle açıklanamaz. Sözlü tarih görüşmeleri, taşra yönetiminin yerel düzeyde nasıl işlediğini, üretim rejiminin emek deneyiminde nasıl karşılık bulduğunu, kaynak krizinin toplumsal/ekolojik sonuçlarını ve özelleştirmenin bir “kurumsal kırılma” olarak nasıl hatırlandığını görünür kılar. Dolayısıyla Artvin Lif Levha Fabrikası, hem devletçi sanayileşmenin taşradaki bir kurumsal tezahürü, hem de neoliberal dönüşümün yerel düzeyde yarattığı çözülmenin somut bir örneğidir.

Bu bağlamda sözlü tarih, kurumsal arşivlerin sunduğu “resmî çerçeve”yi reddetmeden; onu içeriden tanıklıklarla tamamlayarak fabrikanın tarihini çok katmanlı bir toplumsal hafıza ve endüstriyel yaşam dünyası olarak yeniden kurmayı mümkün kılmaktadır.

6.9 Sonuç

Türkiye’nin kuzeydoğusunda yer alan Artvin ili, coğrafi konumu, iklim koşulları, doğal kaynakları, kültürel yapısı ve demografik özellikleri bakımından kendine özgü bir sosyo-ekonomik karakter sergilemektedir. Bu özgünlük, ilin ekonomik ve sektörel gelişim dinamiklerini doğrudan belirlemiş; özellikle sanayi yatırımlarının sınırlı kalması, ulaşım ve pazar olanaklarının kısıtlılığı ile birlikte Artvin’in uzun vadede diğer

bölgelere kıyasla daha yavaş bir kalkınma seyri izlemesine yol açmıştır. Nüfus artış hızının uzun yıllar boyunca düşük düzeylerde seyretmesi, yalnızca doğurganlık oranlarındaki düşüşle değil, aynı zamanda istihdam yetersizliğine bağlı yoğun göç hareketleriyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda işsizlik, Artvin'in toplumsal ve ekonomik yapısını belirleyen temel yapısal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Artvin'in ekonomik dönüşümü yalnızca yerel dinamiklerle açıklanamaz; bu süreç, Türkiye'nin iç ve dış politik yönelimleriyle bağlantılı makro ölçekteki gelişmelerin de etkisi altında şekillenmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikada benimsediği denge siyaseti çerçevesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile geliştirilen ekonomik ilişkiler, sanayi yatırımları üzerinden somutlaşmıştır. Artvin Lif Levha Fabrikası bu iş birliğinin taşra ölçeğindeki en dikkat çekici örneklerinden biridir.

1967 yılında temeli atılan ve 1976 yılında üretime geçen Artvin Lif Levha Fabrikası, 1980'li yılların sonlarına kadar hem bölgesel hem de ulusal ölçekte önemli bir sanayi işletmesi olarak faaliyet göstermiştir. Fabrika, lif levha üretimi yoluyla ekonomik katma değer yaratmanın yanı sıra, doğrudan ve dolaylı istihdam olanakları sağlayarak Artvin'de işsizlik sorununu kısmen hafifletmiş; yerel ekonominin canlanmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu yönüyle tesis, devletçi sanayileşme politikalarının taşra ölçeğindeki somut ve işlevsel bir uygulaması olarak değerlendirilebilir.

Ne var ki, zaman içerisinde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yaşanan ekonomik ve siyasal dönüşümler, fabrikanın sürdürülebilirliğini giderek zayıflatmıştır. Artvin gibi orman varlığı açısından zengin bir bölgede kamu ve özel sektör eliyle odun hammaddesine dayalı işletmelerin artması, hammadde temininde ciddi rekabet ve yetersizlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak pazarlama güçlükleri, sınır ticaretinin yarattığı rekabet baskısı ve enerji maliyetlerindeki sürekli artış, fabrikanın üretim ve işletme maliyetlerini önemli ölçüde yükseltmiştir. 1960'lı yılların teknolojisiyle kurulan tesisin bakım ve onarım giderlerinin zamanla artması da bu mali yükü ağırlaştıran unsurlar arasında yer almıştır.

1990'lı yıllarda küresel ölçekte yaygınlaşan neoliberal ekonomi politikaları ve özelleştirme uygulamaları, Türkiye'de kamu iktisadi teşebbüslerinin tasfiye edilmesini ya da özel sektöre devredilmesini hızlandırmıştır. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarıyla kurulan ilişkiler ve bu kuruluşların dayattığı yapısal

uyum programları, Artvin Lif Levha Fabrikası'nın da içinde yer aldığı birçok kamu sanayi işletmesinin özelleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Fabrika, işçi sayısının azaltılması ve farklı hammadde temin yollarının denenmesi gibi önlemlere rağmen, özelleştirme sonrasında karşı karşıya kaldığı yapısal sorunları aşamamış ve nihayetinde faaliyetlerine son vermiştir.

Artvin Lif Levha Fabrikası'nın kapanışı, yalnızca bir sanayi tesisinin üretim dışı kalması anlamına gelmemiş; aynı zamanda onlarca yıl boyunca oluşmuş bir emek kültürünün, kolektif çalışma deneyiminin ve güçlü sosyal bağların da çözülmesine yol açmıştır. Fabrikanın sunduğu istihdam olanakları sayesinde yaşamlarını sürdüren ve emekli olan çalışanlar açısından bu süreç, derin bir hayal kırıklığı ve kayıp duygusu yaratmıştır. Bu yönüyle fabrikanın tasfiyesi, ekonomik olduğu kadar toplumsal ve kültürel sonuçlar da doğurmuştur.

Bu çalışma göstermektedir ki Artvin Lif Levha Fabrikası, yalnızca üretim yapan bir sanayi tesisi değil; aynı zamanda devletçi sanayileşme politikalarının taşra ölçeğinde yarattığı toplumsal dönüşümün taşıyıcısıdır. Fabrikanın yerleşke düzeni, lojman sistemi, sosyal tesisleri ve çalışma rejimi; üretim ile gündelik yaşamın iç içe geçtiği bir kamu sanayi modelini yansıtmaktadır. Çalışanların yalnızca emek gücü olarak değil, aileleriyle birlikte sosyal bir bütünün parçası olarak ele alınması, sanayi yatırımlarının aynı zamanda birer toplumsal düzenleme aracı olarak kurgulandığını ortaya koymaktadır.

Sözlü tarih görüşmelerinde fabrikanın sıklıkla “bir aile”, “bir okul” ya da “bir hayat” olarak tanımlanması, bu bütüncül yapının çalışanlar üzerindeki derin etkisini açıkça göstermektedir. Lojman yaşamı, çocukluk anıları, dayanışma pratikleri ve kriz anlarında sergilenen kolektif tutumlar, fabrikanın işlevini üretimin çok ötesine taşımıştır. Bu bağlamda Artvin Lif Levha Fabrikası, Pierre Nora'nın kavramsallaştırdığı anlamda bir lieu de mémoire (hafıza mekânı) niteliği kazanmıştır. Fiziksel varlığı ortadan kalkmış olsa dahi, çalışanların ve ailelerinin anlatılarında yaşamaya devam eden fabrika, bireysel ve kolektif belleğin kesişim noktasında yer almaktadır.

Özelleştirme süreci ve fabrikanın kapanışı, yalnızca ekonomik bir karar değil; aynı zamanda bu kolektif yaşam dünyasının çözülmesi anlamına gelmiştir. Üretimin durdurulmasıyla birlikte işsizlik, göç ve mekânsal dönüşüm hız kazanmış; fabrikanın yarattığı sosyal ağlar büyük ölçüde dağılmıştır. Bu durum, neoliberal politikaların taşra

sanayisi üzerindeki etkilerini somut biçimde ortaya koymakta; kamu yatırımlarının geri çekilmesinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel maliyetler ürettiğini göstermektedir.

Sonuç olarak Artvin Lif Levha Fabrikası örneği, Türkiye sanayi tarihinin merkez odaklı anlatılarına taşra ölçeğinden önemli bir katkı sunmaktadır. Fabrikanın hikâyesi, sanayileşmenin yalnızca büyük kentlerde değil, çevre bölgelerde de derin ve kalıcı izler bıraktığını; bu izlerin çoğu zaman resmî belgelerden ziyade sözlü anlatılar ve kişisel hafızalar aracılığıyla takip edilebildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle sözlü tarih yöntemi, artık var olmayan endüstriyel mekânların toplumsal anlamını yeniden inşa etmek açısından vazgeçilmez bir araçtır.

Artvin Lif Levha Fabrikası, kapanışıyla birlikte fiziksel olarak ortadan kalkmış olsa da çalışanların anlatılarında, ailelerin hatıralarında ve kent belleğinde varlığını sürdürmektedir. Bu yönüyle fabrika, endüstriyel miras, sosyal hafıza ve yerel kimlik kavramlarının kesiştiği özgün bir örnek olarak hem tarihsel hem de sosyolojik açıdan çok katmanlı bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

KAYNAKLAR

Adıyaman Milli Eğitim Müdürlüğü. (t.y.). *Sözlü tarih çalışmaları uygulama yönergesi*.

Akyüz, K. C., Serin, H., Akyüz, İ., & Cındık, H. (2011). Raw material preference and procurement problems of forest product industry establishments in the Eastern Black Sea region in Turkey. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 4(1), 68–75.

Albeni, M. (2005). Kamu ve özel sektör imalat sanayiinde teknolojik öğrenme performansına ilişkin bir karşılaştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 125–138.

Artvin İl Yıllığı 1967. (1967). Güneş Matbaacılık.

Artvin İl Yıllığı 1973. (1973). Mars Matbaası.

Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, 65, 125–133.

Balcı, A. (2013). *Türkiye dış politikası: İlkeler, aktörler, uygulamalar*. Etkileşim Yayınları.

Bayhan, B. (2025, Şubat 16). Hafıza mekânları. <https://www.arkitera.com/haber/hafiza-mekanlari/>

Bilim ve Sanat Vakfı. (2006). *Sözlü tarih araştırmacıları için pratik el kılavuzu*. Bilim ve Sanat Vakfı – Türkiye Araştırmaları Merkezi.

Bilsel, C., & Bilsel, C. (2017). Architecture and the social frameworks of memory: A postscript to Maurice Halbwachs’ “Collective memory.” *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 5(1), 1–18.

Cengiz, A., & Yanmaz, K. (2019). Preserving the spatial memory in historic buildings and spaces and its contribution to the urban identity: A case study of Çanakkale urban site. *Health Sciences Quarterly*, 3(4), 329.

Cobangil, O. (2020). The transition of urban toponymy of Izmir: Impacts of modernism and nationalism on the street names. *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 6(4), 293–312.

Coraiola, D. M., Foster, W., Mena, S., Foroughi, H., & Rintamäki, J. (2023). Ecologies of memories: Memory work within and between organizations and communities. *Academy of Management Annals*, 17(1), 373–422.

Çağal, E. (Haz.). (2017). *Hatıralarla Artvin Lif Levha Fabrikası (Resimlerin Diliyle Eski Artvin Albümü-2)*. Artvin.

Çakmak, F. (2011). Sözel tarihçilikte saptamalar ve sorunlar: Bursa örneği. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildirileri*, 545–555.

Çiğdem, G. (2024). The forced equilibrium: Growth, inflation, and investment: Empirical evidence from Türkiye. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 7(1), 56–74.

Danışan Artan, E. (2023). Unutma, anımsama, yok sayma ve pazarlık üzerine: Anıtsal bir heykel olarak Barış Kızı Heykeli. *Kadın/Woman/2000*, 23(2), 33–48.

Dere, İ., & Akıncı, Z. Y. (2021). Türkiye’de kurum ve kuruluşların yaptıkları sözlü tarih projelerinin analizi. *SEFAD*, 46, 379–400.

Dere, İ., & Dinç, E. (2020). Sözlü tarihin geçerliliği ve güvenilirliği üzerine bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 275–289.

Doğu, T., & Deligöz, M. V. (2017). Hafıza kutusu: Bir kentsel kolektif bellek deneyi(mi). *MEGARON*, 12(4), 545–552.

Dursun, M. T., & Aydın, Ç. (2022). Sosyal bilim araştırmalarında sözlü tarih yöntemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 1–18.

Eklemezler, S. (2018). *Toplumsal hafıza ve mekân: Bulgaristan göçmeni kadınların deneyimleri ve Bursa Göç Tarihi Müzesi* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.

Eklemezler, S. (2019). Hatırda kalanlar: Bulgaristan muhaciri kadınların anlatılarında göç. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 667–698.

Erdem, T. (2022). *Kafkasya kökenlilerin hafıza mekânları üzerine bir araştırma: İzmir, İstanbul ve Düzce/Sakarya örneği* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi.

Erdoğan, H. (2020). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ekseninde Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma politikası ve tarımsal üretim. *Journal of Universal History Studies*, 3(Prof. Dr. M. Keskin Özel Sayı), 252–268.

Gider, S., & Ünal, Z. G. (2022). Kolektif bellek ve kültürel miras: Geç Osmanlı dönemi İstanbul koruyucu sağlık kurumları üzerinden bir inceleme. *Millî Saraylar*, 22, 18–37.

Güçlü, M. (2013). Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 100–113.

Gündüz, A. (t.y.). *Çoruh Havzası ve Artvin*. Ardanoçlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans. & Ed.). University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001>

Howard, M. W., & Eichenbaum, H. (2013). The hippocampus, time, and memory across scales. *Journal of Experimental Psychology: General*, 142(4), 1211–1230.

İl il yurdumuz – Türkiye iller ansiklopedisi: Artvin. (2005). Milliyet Doğan Gazetecilik.

Karakaş, V. C. (2019). *Macar milli kimliğinin bir parçası olarak Macaristan'daki Osmanlı/Türk karşıtı hafıza mekânları* (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kurban, V., & Derman, S. G. (2015). Türkiye'nin SSCB ve ABD ile ilişkileri (1960–1980). *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 19–46.

Mert, H. (2020). *Sosyal bilgiler derslerinde yeni bir bakış: “Hafıza mekânları”* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı.

Mert, H., & Akhan, N. E. (2023). Hafıza mekânlarının sosyal bilgiler öğretiminde kullanılması. *Öğretim Teknolojisi ve Hayat Boyu Öğrenme Dergisi/Instructional Technology and Lifelong Learning*.

Metin, C. (2002). Sözlü tarih ve Türkiye'deki gelişimi. *Türk Kültürü Dergisi*, 40(469), 288–299.

Metin, E. (2009). Kültürel kimliğin korunmasında sözlü tarih çalışmaları: Çankırı örneği. *Çankırı Araştırmaları*, 4(4), 78–79.

Nar, M., & Nar, M. Ş., & Yavuz, N. (Ed.). (2021). *Yeşil Deniz: Artvin ekonomisi*. Artvin Çoruh Üniversitesi Yayınları.

Nora, P. (2022). *Hafıza mekânları* (M. E. Özcan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.

Özaydın, M. (t.y.). *Artvin ansiklopedisi* (Cilt 6). Göksu Matbaa.

Özbaş, A., & Öztaş, S. (2021). Sözlü tarih ve tarih yazımındaki değişim. *RumeliDE*, 25, 154–168.

Öztürk, A., & Olgun, Y. (2005). *Artvin il gelişme planı – nüfus ve sosyo-ekonomik yapı raporu* (Taslak).

Öztürk, A., İmamoğlu, S., Eroğlu, H., & Olgun, Y. (2005). *Artvin il gelişme planı – sanayi sektörü raporu* (Taslak).

Öztürk, V. (2001). *Türkiye’de özelleştirme uygulamaları (ORÜS örneği)* (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.

Öztürkmen, A. (1998). Sözlü tarihin yerel tarih araştırmalarına katkısı. *Yerel Tarih*, 1(1), 12–15.

Öztürkmen, A. (2002). Sözlü tarih: Yeni bir disiplinin cazibesi. *Toplum ve Bilim*, 91, 115–121.

Polatoğlu, M. G. (2018). Türkiye ağır sanayisinin öncü kuruluşlarından İskenderun Demir-Çelik Fabrikası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı), 629–647.

Polatoğlu, M. G. (2019). Türkiye ile SSCB arasında 1965–1975 döneminde gerçekleştirilen ekonomik iş birliği ve yatırımlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 477–496.

Resmî Gazete. (1998, Eylül 8). ORÜS A. Ş. İşletmelerinin özelleştirilmesi (Karar No: 98/65). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23457.pdf>

Sak, S., & Şenyapılı, B. (2018). Evading time and place in Ankara: A reading of contemporary urban collective memory through recent transformations. *Space and Culture*, 22(4), 341–356.

Sarkaya, Y. (2023). Hatırlama ve unutma aracı olarak bellek mekânları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85).

Serhad Arvin Gazetesi. (1967, 15 Nisan).

Serhad Arvin Gazetesi. (1992, 28 Şubat).

Spicci, M. (2011). Museums, memory and the shaping of identity. *Di/Segni* (Università degli Studi di Milano), 5, 115.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Kalkınma planı: Birinci beş yıl 1963-1967. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf

Tatlı, M. (2023). Göç–hafıza–mekân: Fenomenolojik bir araştırma. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 112–114.

TDK. (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>

Tekin, D. (2017). *Toplumsal bellek ve mekân: Zonguldak Halkevi binası* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.

Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih* (Ş. Layıkel, Çev.). Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

TMMOB & MF Ltd. Şti. (1994). *Orüs ve özelleştirme* (Sektörel Rapor Dizisi: 5).

Tural, A. (2024). Kültür aktarımı bağlamında hafıza mekânlarına bakış. *RumeliDE*, 38, 788–804.

Türker, M. F., & Öztürk, A. (2011). The value and importance of forestry sector in the economic development of Artvin. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1–15.

Yerlikaya, Ö. (2017). *Erol Çağal*. Cinius Yayınları.

Yücel, Ö. F. (2021). Edebî metinlerde bellek ve mekân: Fatih Harbiye ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanları üzerine bir inceleme. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 11(1), 195–212.

Kaynak Kişiler

Aktaş, İ. (17 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Alkan, Y. T. (14 Ekim 2024). Kişisel görüşme.

Alpek, M. (15 Şubat 2025). Kişisel görüşme.

Avcı, T. (14 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Çağal, A. (16 Eylül 2024). Kişisel görüşme.

Göksu, İ. G. (16 Eylül 2024–16 Şubat 2025). Kişisel görüşme.

Günver, H. Y. (15 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Subaşı, A. (18 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Subaşı, O. (15 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Şentürk, C. (18 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Yavuzay, F. (22 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Yazan, E. (22 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Yılmaz, İ. (25 Mart 2025). Kişisel görüşme.

Yılmaz, Ş. (22 Ekim 2024–15 Şubat 2025). Kişisel görüşme.

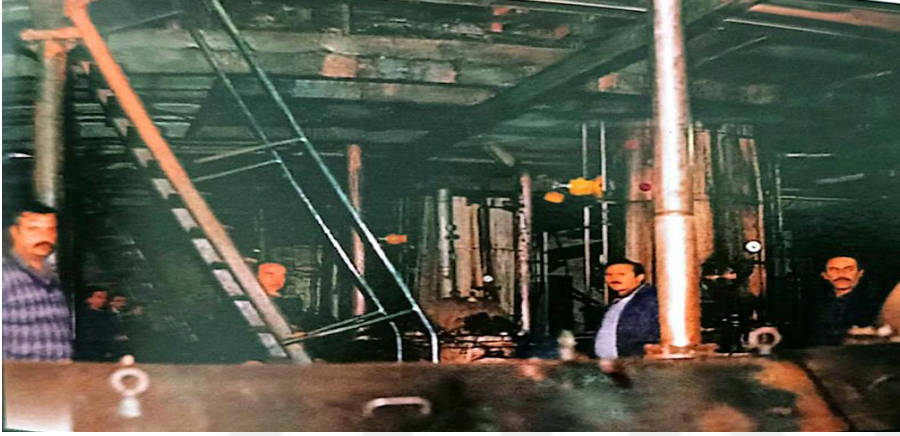
Yüzbaşıoğlu, H. (18 Aralık 2025). Kişisel görüşme.

Yüzbaşıoğlu, İ. (16 Eylül 2024). Kişisel görüşme

EKLER

Ek 1: Artvin Lif Levha Fabrikası Çalışanı Erol Çağal'ın Kitabından Fabrika Çalışanları

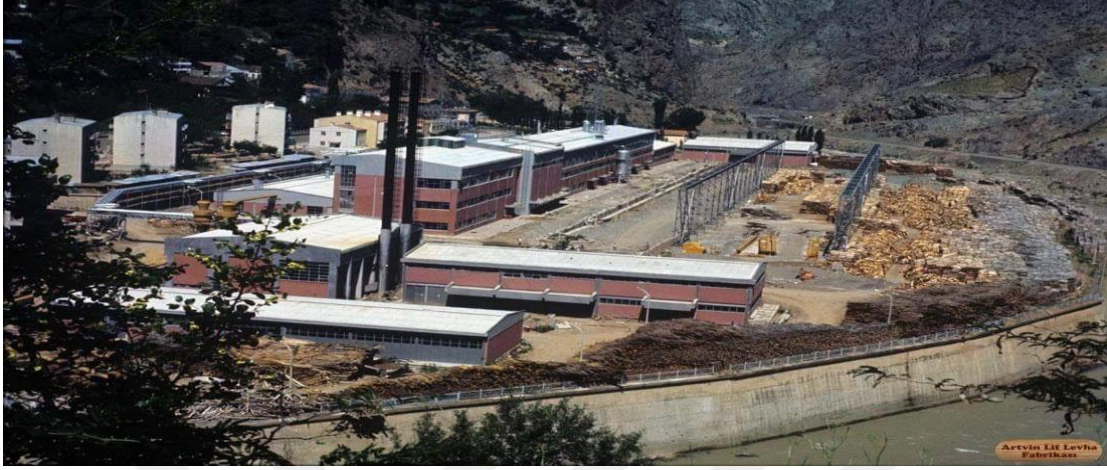

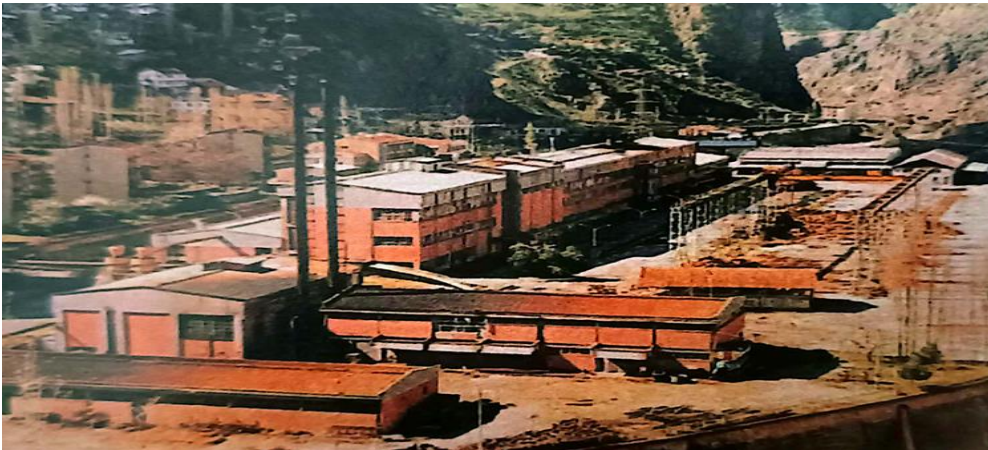
1971-Soldan sağa: Mehmet LEVENTOĞLU, Fahri METE, Rus Mühendis Boris KOVALYOK, Erol ÇAĞAL, Nihat ÇETİNER ve İsmet YILMAZ.

Fabrika binası 1973 Ocak ayında bitti. Fabrikaya montaj için işçi alınmaya başlandı. 35 tane sanat okulu mezunu alındı. Düz işçi olarak 120 kişi alındı. Teknik eleman olarak ise Makine Mühendisi Yılmaz KAYA, Elektrik Mühendisi Fahri KAYA, Orman Mühendisi Aydın DİZDAR, Teknikerler Hikmet MERİÇ ve Temel AKTAS'ı görüyoruz.

Ek 2: Erol Çağal'ın Kitabından Fabrika Sahasının Dışarıdan Görünüşü

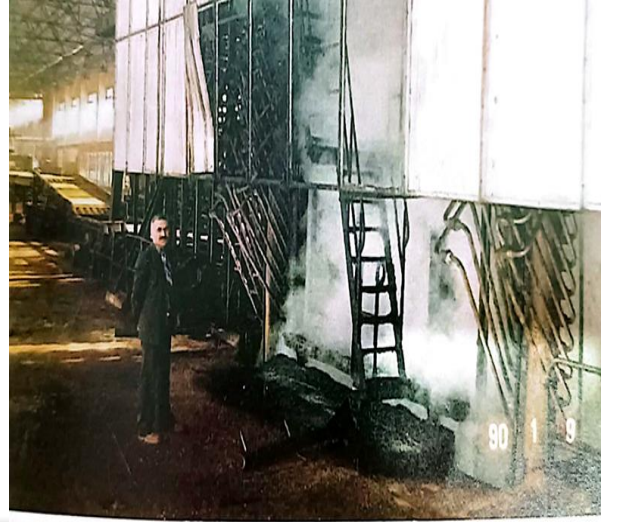
1974

Ek 3: Erol Çağal'ın kitabından Artvin Lif Levha Fabrikasının Bölümleri

Dökme makinelerinden görünüş.

Presten görünüş.

20- Sağlık/İlk yardım Bölümü: Öncelikle Fabrikadaki iş kazalarına ilk müdahale yapmak için kurulmuş olup, tüm personele ve ailelerine hizmet vermektedir.

06.07.1978-Dökme makinelerinden prese doğru.

06/07/1978-Yongalama bölümünden kareler.

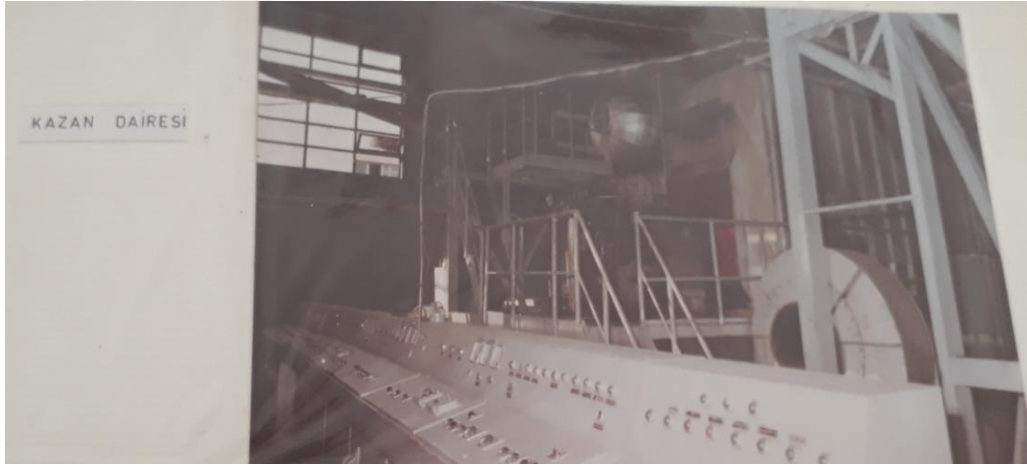

07.06.1976-Beycan DEDE iş basında.

15.08.1967 - Artvin Lif Levha Fabrikasının temelini atmak için gelen dönemin Başbakanı Süleyman DEMİREL'i karşılama töreninde şehrimizin ileri gelenlerinden gazeteci Ridvan SENGUN ve Aytakin HALVAŞI'yle görüşürken.

Ek 4. Artvin Lif Levha Fabrikası Çalışanı TAİNAT AVCI'nın Kişisel Albümü
Artvin Lif Levha Fabrikasının Bölümleri

YONGALAMA MAKİNASI ELEKLERİ

DÖKME MAKİNALARI

RAFİNATÖRLER

Ek 4: Erol Çağal'ın Kitabından Lojman ve Diğer Tesisler

Aralık 1970-İşçi pavyonunun önden görünüşü.

1970-Mühendis lojmanı inşaatının tamamlamış hali.

1970-Sosyal tesisler giriş bölümü.

Ek 5: Yapılan Kişisel Görüşmelerde Çalışanlara dair Fotoğraflar

İsmail Gürkan GÖKSU ve İsmail YÜZBAŞIOĞLU (16 Eylül 2024)

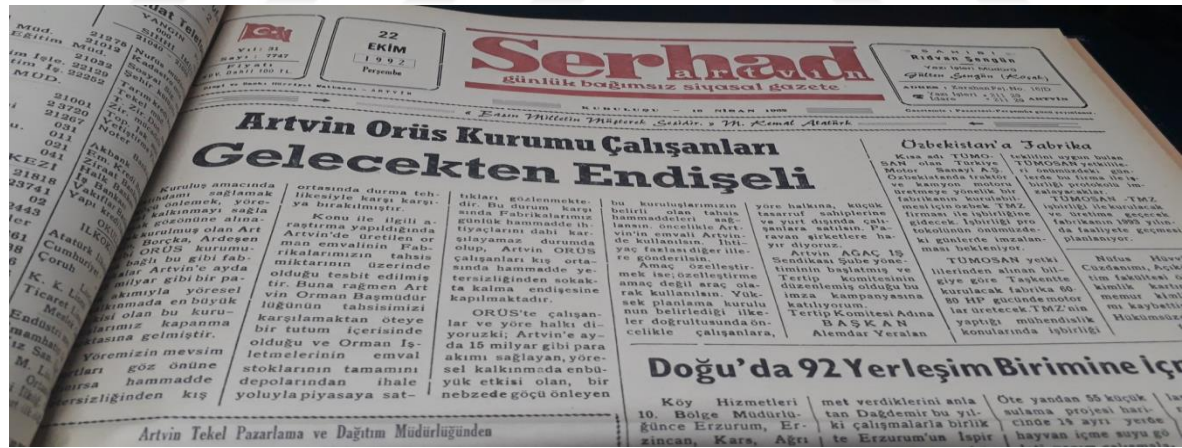

Fabrika Girişinde Büyük Çam Ağacı
(Ayşe Yüzbaşıoğlu'nun fotoğraf albümünden)

Ek 6: Serhad Artvin Gazetesi Fotoğrafları

Kaynak: Hürriyet Matbaası - Orhan Şengün

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

Sayfa 2 / 122 - Bütünlük Genel Bakış

Gönderi Kimliği: trncoid::1:3472017150

2% Genel Benzerlik

Her veri tabanı için çalışan kaynaklar da dâhil tüm eşleşmelerin kombine toplamı.

Rapordan Filtrelenen

- Bibliyografya
- Alınılan Metin

Ön Sıradaki Kaynaklar

- 2% İnternet kaynakları
- 1% Yayınlar
- 1% Gönderilen çalışmalar (Öğrenci Makaleleri)

Bütünlük Bayrakları

İnceleme için 0 Bütünlük Bayrağı

Herhangi bir çüpheci metin manipölasyonu belirlenmedi.

Sistemimizin algoritmaları bir belgede, onu normal bir gönderiden ayıracı bir tür tutarsızlığı derinlemesine inceler. Tuhaf bir şey fark ederseniz incelemeniz için bayrak ekleriz.

Bir Bayrak mutlaka bir sorun olduğunu göstermez. Ancak daha fazla inceleme için dikkatinizi vermenizi öneririz.

ETİK KURUL İZİN YAZISI

Beyan Tarihi ve Sayısı: 12.06.2024-138753

T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Sayı : E-18457941-050.99-138753
Konu : Kurul Kararı (Faruk TAŞKIN ve Hacer MUTLU)

12.06.2024

13043
LEHANSİSTO BÖTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
13043

İlgi : 09.05.2024 tarihli ve E-134571 sayılı yazınız.

Pen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Faruk TAŞKIN'ın tez danışmanlığını yürüttüğü yitilcek lisans öğrencisi Hacer MUTLU'ya ait "Hafıza Mebuzaları: Aristo'dan Lefter'e" başlıklı çalışma Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 11 Haziran 2024 tarihinde yapılan olduğu toplantısında incelenmiş olup, çalışma bilim ve araştırma etiği açısından aybırığı ile uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Atakan ÖZTÜRK
Kurul Başkanı

Mevcut Elektronik İmza

ATAKAN ÖZTÜRK (Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu - Kurul Başkanı) 12.06.2024 17:29

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : PM04ACCE2227 (Bu Kodu : 0819)

Tel: +90 364 211 11 00

e-Posta: arslan.ozturk@artvin.edu.tr Web: http://www.artvin.edu.tr/

Eyalet Adresi: artvin.edu.tr/etk/izn/

Belge Tarih: 12.06.2024 / Belge İçeriği: Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Belge İmza: Hacer MUTLU

İmza: Hacer MUTLU

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.